

Da Discoverer II styrtet på Svalbard – Stormaktsspillet om den første satellitten som returnerte fra bane i verdensrommet

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for humanistiske fag
Institutt for historie og klassiske fag

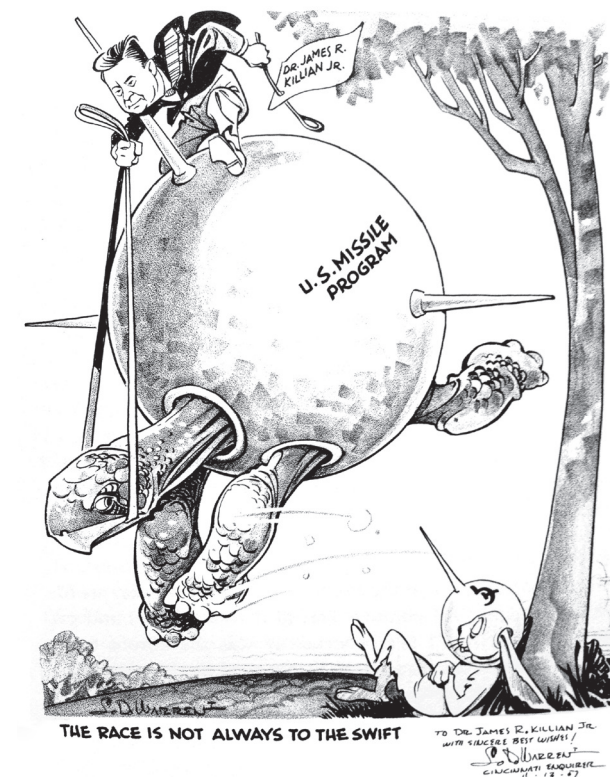
David Maximilian Graatrud

Da Discoverer II styrtet på Svalbard

Stormaktsspillet om den første satellitten som returnerte fra bane i verdensrommet

Masteroppgave i historie

Trondheim, mai 2013

David Maximilian Graatrud

Da Discoverer II styrtet på Svalbard

Stormaktsspillet om den første satellitten som returnerte fra bane i verdensrommet.

Masteroppgave i Historie

Trondheim, mai 2013

Norges teknisk- naturvitenskaplige universitet

Det humanistiske fakultet

Institutt for historie og klassiske fag

Til Mor og Far

Forord

"An intellectual is a man who takes more words than necessary to tell more than he knows."

- Dwight D. Eisenhower

Ordene til Eisenhower føles treffende, nå som masteroppgaven skal leveres. Etter to år på masterstudiet er dagen endelig kommet hvor oppgaven leveres til trykk. Ett år etter at jeg var i College Park, Washington D.C. og fant ut at det slettes ikke var så mye dokumenter om hemmelige satellitter på Svalbard. Dog, den som leter finner, og jeg skylder en takk til arkivarene ved College Park, og Chris Abraham ved Eisenhower Library som sendte viktige dokumenter over Atlanteren. Det har vært en spennende opplevelse å få prøve seg som ekte historiker med arkivbesøk og utforme en egen tekst, selv om det er langt unna guttedrømmen om Indiana Jones og skjulte skatter.

For inspirasjon, invitasjon til diverse seminarer og rettes en takk til Luftkrigsskolen og dens representanter Øistein Espenes og Karl Erik Haug. En stor takk går til min eminente veileder Mats Ingulstad som har hjulpet med tema, veiledning, og generelt gode tips i nesten alle kategorier. I tillegg holdt ut med utsettelse på utsettelse, omstruktureringer av oppgaven, og en alltid åpen kontordør. Jeg må takke de som har lest korrektur på min oppgave Peter, Unni og Olve. Takk til Kim Rune, Thomas, Olve, Øyvind og alle på lesesalen 6382 for nødvendige avbrekk, kaffepauser og diverse diskusjoner om så mye og mangt. En ekstra takk rettes til Thomas hvor vi har bygget opp en av de sterkeste bibliotekene på den tidlige kalde krigen, og gode diskusjoner om amerikansk utenrikspolitikk, og en utdanning om musikk.

En stor takk til familie, slekt og venner for støtte og bidrag som har hjulpet undertegnende til å fullføre ferdigstille oppgaven og holde ut når Eisenhower og "The Space Race" nevnes i en hver sammenheng.

GG WP

David Maximilian Graatrud,

Dragvoll, 20. Mai 2013

Innholdsfortegnelse

INTRODUKSJON	1
1.0 INNLEDNING	1
1.1 PROBLEMSTILLING	3
1.2 HISTORIOGRAFI	5
1.21 VERK OM DISCOVERER II AKSJONEN	7
1.22 CORONAPROSJEKTET	8
1.23 EISENHOWER-DEBATTEN	10
1.3 METODE	12
1.4 KILDER	14
1.5 STRUKTUR	16
2.0 BAKGRUNN	17
2.1 SVALBARDPROBLEMATIKKEN	17
2.2 "FORSVAR VÅR DYD, MEN KOM OSS IKKE FOR NÆR"	19
2.3 IKE WAS A FAR MORE COMPLEX AND DEVIIOUS MAN THAN MOST PEOPLE REALIZED..."	23
2.31 NEW LOOK	24
2.32 PSYKOLOGISK KRIGFØRING, "OPEN SKIES" OG DET INTERNASJONALE GEOFYSISKE ÅRET	25
2.33 SPUTNIKSJOKKET OG DET INTERNASJONALE GEOFYSISKE ÅRET	27
2.34 "MANY INTELLIGENCE REPORTS IN WAR ARE CONTRADICTIONARY;...IN SHORT, MOST INTELLIGENCE IS FALSE"	31
2.35 DISCOVERER-PROGRAMMET	33
3.0 FRA HAWAII TIL SVALBARD. DISCOVERER IIS FERD TIL JORDEN	37
3.1 DISCOVERER II TEKNISKE FUNKSJON OG ROLLE	37
3.11 DISCOVERER IIS INNHOLD OG TEKNISKE FORMÅL	38
3.12 HVA DISCOVERER II KUNNE FORTELLE OM CORONA	42
3.13 DET TEKNOLOGISKE MOTIVET	42
3.3 PROBLEMET MED SVALBARD I 1959	43
3.31 FLYPLASS-SAKEN	44
3.4 OPERASJON OPPRETTES	46
3.41 KONTAKT MELLOM NORGE OG USA OM OPERASJONEN.	46
3.42 DET INTERNASJONALE GEOFYSISKE ÅRET	50
3.43 KONSPIRASJON ELLER TAPT PR-MULIGHET?	54
3.44 AMERIKANSK GIGANT INN, NORSK ETTERGIVENHET?	56
3.5 KONKLUSJON	58
4.0 OPERASJONEN STARTES PÅ SVALBARD	61
4.1 HVOR LANDET KAPSELEN?	61
4.11 VITNEBESKRIVELSENE	62
4.12 AMERIKANSKE VURDERINGER AV VITNEOBSERVASJONENE	63
4.2 AMERIKANERNE ANKOMMER NORGE OG AKSJONEN STARTES	65

4.3 DET AMERIKANSKE FLYVÅPENET OG SVALBARD	67
4.31 AMERIKANSK MILITÆRPERSONELL PÅ SVALBARD	68
4.32 MULIG FUNN AV KRASJOMRÅDE FOR DISCOVERER II	69
4.32 REAKSJONEN PÅ MULIG FUNN AV DISCOVERER II	71
4.4 KONKLUSJON	72
5.0 ETTERSPILET OG KONSEKVENSER AV DISCOVERER II AKSJONEN	75
5.1 KOM OSS IKKE FOR NÆR, ELLER?	75
5.11 AMERIKANSK ANALYSE AV AKSJONEN	76
5.2 DIPLOMATISK ETTERSPILL AV AKSJONEN	79
5.21 DEN AMERIKANSKE NOTEN TIL SOVJETUNIONEN	84
5.22 DEN SOVJETISK REAKSJONEN	87
5.3 DISCOVERER-PROGRAMMET FORTSETTER	89
5.4 VURDERING AV AKSJONENS ETTERVIRKNINGER	90
5.5 KONKLUSJON	91
6.0 KONKLUSJON	93
APPENDIKS A	101
APPENDIKS B	102
FORKORTELSER	103
LITTERATURLISTE	105
ARKIVMATERIALE	105
LITTRATUR:	106
INTERNETT:	111
INTERVJUER:	112
ANNET:	112

Introduksjon

“Because of satellites, I know how many missiles the enemy has and I can sleep comfortably at night.”¹

President Lyndon B. Johnson 1967

1.0 Innledning

Da USAs satellitt Discoverer II styrket i Svalbardregionen den 15. april 1959, midt under den kalde krigen, var det en meget stor hendelse. Discoverer II var en tidlig satellitt i Coronaprojektet, som ble opprettet i 1958. Formålet med Coronaprojektet var å få plassert etterretningssatellitter i verdensrommet, slik at USA fikk en effektiv overvåkning av Sovjetunionen. Discoverer fungerte som et dekkprogrammet for dette prosjektet, ved at USA kamuflerte overvåkningssatellittene som vitenskapelige eksperimenter. Discoverer-prosjektet hadde da en primærfunksjon som skalkeskjul for den teknologisk utviklingen av Corona-satellittene. Discoverer II var en av de første i programmet, og derfor var det ikke satt inn et kamera i satellitten ennå. Men i og med at det var så tidlig i romfarten, hadde Discoverer II klare tekniske implikasjoner, selv uten å ha etterretningsinnhold. I denne perioden var en utfordring bare å sende ut en satellitt og at den fungerte. Discoverer II fullførte alle steg, og kapselen som ble sendt tilbake ville ha vært verdens første gjenstand returnert fra bane i verdensrommet. I den tidligere forskningen har flere forskere fokusert ensidig på Discoverer II som en spionsatellitt, og har forstått den utelukkende på bakgrunn av dens rolle innenfor etterretningshistorie og Coronaprojektet. Discoverer II vitenskapelige aspekt endrer da flere premisser av den tidligere forskningen og nye problemstillinger oppstår.

Søk- og redningsaksjonen startet med 5 fly, men vokste senere til over 12 fly for søk over Svalbard, med kontinuerlige overflyvninger i seks dager.² Ved tidligere forskning har Discoverer vært betraktet utelukkende som en Corona-satellitt, og alle vurderinger og drøftinger av søk og redningsaksjonen er da farget av denne oppfatningen. Discoverer II-

¹ Remarks to educators in Nashville, Tennessee, March 16, 1967 ; Dwayne A Day ed. John M. Logsdon, and Brian Latell. *Eye in the sky: the story of the Corona spy satellites*. (Washington D.C.: Smithsonian Institution Press, 1998).

² *Logg 16. April til 20. April 1959*. Riksarkivet. Bodø Hovedflystasjon Vaktjournal. Daghavende Offiser Nr 5 12/4.59-19/8.59 ; De resterende flyene kom fra baser i Tyskland Storbritannia, Island og Norge.. *Grønland under den kolde krig*. Dansk og amerikansk sikkerhetspolitikk 1945-68 [1]. (København :Dansk Udenrigspolitisk Institut, 1997)

operasjonen fremstår i et helt annet lys når man tar utgangspunkt i de faktiske teknologiske spesifikasjonene til satellitten. Spørsmålet blir dermed hvorfor var det viktig å finne Discoverer II når det ikke var en spionsatellitt? Discoverer IIs faktiske teknologiske spesifikasjoner endrer synet på USAs handlinger og aksjonen må forstås i en bredere politisk og strategisk kontekst. For å analysere dette vil jeg derfor sette satellittene i en bredere sammenheng, og vurdere fire ulike motivkomplekser: etterretningsverdi, teknologisk verdi, Discoverer II som et ledd i Eisenhowers psykologiske krigføring og de stormaktspolitiske implikasjonene av Discoverer II-aksjonen. Handlingene til spesielt USA og Norge før, under og etter aksjonen må forstås i lys av primærkilder fra begge sider, deriblant nytt avgradert materiale.

Under selve Discoverer II-aksjonen viste USA tydelig at de var villige til å bruke store ressurser for få Discoverer II returnert. Ingen forskere har sett på etterspillet av aksjonen, som jeg mener er vesentlig og bekrefter at Discoverer ble sett på, og utnyttet, som en brikke i den psykologiske krigføringen. Motivene skifter under operasjonen, ettersom Discoverer II regnes som tapt, men de nye motivene er fortsatt underlagt den psykologiske krigføringen. USA gikk til det skrittet å sende en formell forespørsel til Sovjetunionen om å få tilbake hva enn de hadde av informasjon eller funn av Discoverer II.³ En formell note forekommer i diplomatiet mellom landene. Denne noteutvekslingen gjør motivene til USA klarere, og hva de prøver å oppnå etter at satellitten var erklært tapt.

Særlig fra norsk perspektiv var ikke satellittens innhold det viktigste, men spørsmålet om hvorvidt USA fikk tilgang på Svalbard. Normaltilstanden fra norsk side, var en politikk med formål om å holde stormaktene unna Norge. Det er derfor hensiktsmessig å se på den diplomatiske prosessen mellom USA og Norge i tillegg til samarbeidet under aksjonen og sette dette i perspektiv til norsk avspenningspolitikk rundt 1959. For å illustrere hvor sterkt avspenningspolitikken var gjeldende for Svalbard regionen, valgte koldkrigshistoriker Rolf Tamnes⁴ å beskrive Svalbard som ”et ekstremt tilfelle” i sin beskrivelse av den norske

³ *Discoverer Capsule*, Embassy Note 981, 12 May 1959. NARA, RG 59. Central Decimal File system 1955-1959. 711.56301/5-1259 CS/MDR. Box 2884

⁴ Rolf Tamnes er en av de fremste forskerne i Norge på den kalde krigen og Norges involvering. Han har et særlig fokus på nordområdene under den kalde krigen og dette er temaet for hans doktoravhandling og utallige senere publikasjoner.

politikken.⁵ Tamnes brukte Discoverer II-aksjonen for å vise unntaket til den gjeldende perspektivet på Svalbards avspenningsposisjon.

1.1 Problemstilling

Det er da flere nye spørsmål som må sees på med den nye informasjonen om Discoverer II, dermed må dette tydeliggjøres i klarere spørsmål. Hovedproblemstillingen blir da: Hva var det diplomatiske spillet rundt Discoverer II aksjonen og hvilke motiver hadde USA før, under og etter Discoverer II-aksjonen?. Jeg skal besvare disse underproblemstillingene som et ledd i undersøkelsen av hovedproblemstillingen: Hvorfor fikk amerikanerne tilgang i denne situasjon fra Norge og ikke i andre? Hva gjorde Discoverer II så interessant for USA når den ikke var en etterretningssatellitt? Hvilket hensikter hadde USA med etterspillet av aksjonen og hva kan etterspillet fortelle om aksjonen?

Problemstillingen må nærmere avgrensnes utifra aktørene i det diplomatiske spillet og hvilke mulige motiver USA kunne ha ved denne situasjonen. Det diplomatiske spillet foregikk primært mellom USA og Norge om Discoverer II aksjonen. Sovjetunionen ble formelt koblet inn som en aktør i etterspillet ved noteutvekslingen mellom dem og USA. For å forstå aksjonen er det viktig å klargjøre hvem de forskjellige amerikanske aktørene var, og hva de tenkte de kunne få ut av denne aksjonen. De to mest sentrale amerikanske aktørene var State Department (USAs utenriksdepartementet) og Department of Defense (USAs forsvarsdepartement).⁶ Fra norsk side var det norske luftvåpenet den aktuelle aktøren etter at regjeringen hadde gitt sin tillatelse. Luftvåpenet var aktivt involvert i søket etter Discoverer II fra oppstarten til avslutningen av operasjonen. USA stadfestet aldri noen formål for aksjonen i noen av dokumentene, men ved å se på det helhetlige bildet og diplomatiet mellom Norge og USA er det mulig trekke slutninger om hvilke formål de kunne ha hatt.

Det primære fokuset vil naturligvis falle på USA siden satellitten var deres eiendom. Naturligvis var også diskusjonene og beslutningene tatt fra amerikansk hold. At hovedmålet til USA under aksjonen var å finne Discoverer II, og returnere kapselen, virker opplagt. De andre amerikanske motivene for operasjonen virket ikke fastsatt i en bestemt form og skiftet når det ble kjent at satellitten mest sannsynlig var funnet av Sovjetunionen. Spørsmålet blir da

⁵ Rolf Tamnes. *The United States and the Cold War in the High North*. (Ad Notam: Oslo, 1991), 172

⁶ For å beholde presisjonen ved diskusjon av det diplomatiet spillet og de forskjellige aktørene har jeg forsøkt og beholde de amerikanske navnene for å klargjøre hvem som står bak uttalelser og vurderinger ved Discoverer II-aksjonen.

hvor viktig var Discoverer II selv om innholdet bare var av teknisk og vitenskapelig karakter. Det ble satt i sving et stort apparat for å finne en testsatellitt uten konkret etterretningsverdi, og dette er da et av spørsmålstegetene ved hele operasjonen.

Innholdet i satellitten og dens funksjon blir dermed en sentral innfallsvinkel, for å kunne forstå vurderingene tatt under denne operasjonen fra amerikansk og norsk hold. Innholdet belyser den diplomatiske handlingene som ble foretatt under operasjonen. Det har vært flere forskjellige tilnærminger av forskere om Discoverer II og dens rolle.⁷ Spørsmålet ingen har tatt opp før er hvorfor det var viktig å finne Discoverer II når det ikke var en ren spionsatellitt? Hvilken nytteverdi hadde Discoverer II siden USA setter i gang en søk og redningsaksjon i denne størrelsesordenen? For flere av de tidligere forskerne var Discoverer II ansett som en tidlig Coronasatellitt og det var dermed selvsagt med en så stor aksjon. Situasjonen blir en helt annen når dens tekniske detaljer kommer frem.

En av hovedpilarene i Eisenhowers strategi for den kalde krigen var psykologisk krigføring. Et av hovedtemaene i den psykologiske krigføringen var å vise at det amerikanske systemet og ideologien var den riktige. På 1950-tallet gikk så mye som 40-50% av CIAs budsjett til politisk krigføring.⁸ Det er derfor viktig å klargjøre konkurransen mellom systemene for å forstå hvorfor psykologisk krigføring var så mye anvendt i perioden. For det første var den kalde krigen en kamp mellom to forskjellige statssystemer hvor kjernen var det forskjellige synet på det økonomisk systemet. Fellestrekket for de begge var at økonomisk resultat var en definerende element av det moderne liv, og et viktig mål for nasjonal suksess. Industri var da nødvendig for å oppnå dette.⁹ Det er viktig å huske at oppfatningen rundt de to systemene var mye mer likestilt rett etter andre verdenskrig. Flere land og mennesker, særlig i den tredje verden, oppfattet det kapitalistiske systemet som årsak for krasjet i verdensøkonomien på 30-tallet, og verdens største krig.¹⁰ Det var da viktig under den kalde krigen å kunne vise til prestasjoner som var bedre enn motstanderen på alle mulige felt, og som John Soares påpeker ved å parafasere Clausewitz, til og med sport var: "the continuation

⁷ Se f.eks Paul Dickson. *Sputnik: the Shock of The Century*. (New York: Walker Publishing Company, 2001). 212-213 ; Jeffrey Richelson, *The wizards of Langley: inside the CIA's Directorate of Science and Technology*. (Boulder: Westview Press. 2001). 24-25 ; John Ranelagh. *The Agency The rise & decline of the CIA*. (London: Hodder and Stroughton, 1988). 325

⁸ Politisk krigføring inkluderte propaganda, politiske handlinger og paramilitære operasjoner. Kenneth Alan Osgood. *Total Cold War: Eisenhower's secret propaganda battle at home and abroad*. (Lawrence: University of Kansas, 2006). 97

⁹ David C Engerman. *The Romance of Economic Development and New Histories of the Cold War*. *Diplomatic History*. 28 (1) 2004: 24

¹⁰ John Lewis Gaddis. 1997. *We now know: rethinking Cold War history*. (Oxford: Clarendon Press, 1997).

of Cold War politics by other means.”¹¹ Et viktig eksempel, og muligens det beste, var romkampen mellom Sovjetunionen og USA. Den teknologiske kampen mellom supermaktene var styrt av politiske prestisjeprosjekter og militære hensyn, som ofte kunne kombineres. Det var helt sentralt for USAs psykologiske krigføring under Eisenhower å være den fremste tekniske supermakten.¹² Romkappløpet var da ekstremt viktig i den tidlige fasen av den kalde krigen.¹³

Hvorfor fikk USA tilgang til Svalbard i denne situasjonen og ikke i andre? Var det ingen betenkeligheter rundt denne operasjonen og USA tilstedeværelse fra den norske regjering? Hva gjør denne situasjonen så spesiell, at den norske regjeringen velger å sette til side avspenningspolitikken på Svalbard? Dette var de sentrale momentene rundt satellittkrasjet som preget det norske synet på operasjonen. Norge var i perioden opptatt av avspenning mellom stormaktene, generelt og særlig i nordområdene. Dette viste de i sterke handlinger fra og med baseerklæringen av 1949 og Gerhardsens brevveksling med Bulganin.¹⁴ Alle hadde det samme formålet å ha en balanse mellom avskrekking og beroligelse overfor Sovjetunionen. Svalbard hadde da en spesiell plassering i dette forholdet siden det var norsk territorium med sovjetiske områder og innbyggere på øya. At det går knirkefritt for USA å få tilgang til Svalbard, både for fly og personell på bakken, er mildt sagt en enestående hendelse i Norge under denne perioden. Hvilke grunner hadde da den norske regjeringen for å innvilge denne adgangen og hva gjorde denne operasjonen annerledes fra andre amerikanske henvendelser? Dette er de sentrale spørsmålene fra det norsk perspektivet. For å kunne diskutere og vurdere motivene til de amerikanske myndighetene, trengs det kunnskap om den tidligere litteraturen.

1.2 Historiografi

Teksten vil trekke inn perspektiver fra diplomati-, teknisk- og etterretningshistorie. Coronaprojektet er en del av etterretningslitteraturen og dette har dermed satt sitt preg på kildematerialet og tilgjengeligheten av detaljer på prosjektet. Sekundærlitteraturen rundt

¹¹ John Soares. “Cold War, Hot Ice: International Ice Hockey, 1947-1980.” *Journal of Sport History* 34 (2), (2007): 207-208

¹² Osgood. *Total Cold War*. 2006. 330

¹³ Roger Handberg. *Seeking New World Vistas: The Militarization of Space*. Westport, (Conn: Praeger, 2000). 20-22 ; Paul B. Stares *The militarization of space: U.S. policy, 1945-1984*. (Ithaca, N.Y: Cornell University Press 1985). 237-243 ; Alan J Levine. *The missile and Space Race*. (Westport, Conn: Praeger, 2004). 97-119

¹⁴ Tom M Hetland. *Sovjetunionen og norsk tryggingpolitikk 1948-1959*. (Hovedoppgåve i historie: Universitet i Bergen, 1983). 68-73, 146-161,

Corona har primært vært på den tekniske historien. Tidligere forskning på Discoverer II har vært diplomatiske- og etterretningsperspektivet av aksjonen. Ved å tilføre det tekniske perspektivet på Discoverer II-operasjonen får vi bedre innsikt i beslutningene foretatt i 1959 og hvilket grunnlag beslutningene ble fattet på, noe som gjør det lettere å vurdere aksjonen i sin helhet i ettertiden. For teksten er det nødvendig å gå gjennom visse tekniske sider ved Discoverer II for å kunne konstatere Discoverer IIs teknikk og hvordan dette spilte inn på aksjonen. Bare ved å kjenne verdien tilknyttet Discoverer II er det mulig å vurdere USAs handlinger og beslutninger. På denne måten blir det tekniske perspektivet en inngangsport som åpner for nye perspektiver på den diplomatisk historien.

Hovedperspektivet er diplomatisk historie, og problemstillingen er godt innenfor dette fagområdet. Dokumentene fra den diplomatiske korrespondansen gjør aldri klart de overordnede målene, eller forklarer aksjonen. Med lite annen informasjon fra denne aksjonen, er det dermed hensiktsmessig å trekke inn det tekniske perspektivet og etterspillet; hvor de til sammen peker i retning av at man må undersøke hvordan Discoverer II inngikk i Eisenhower-administrasjonens program for psykologisk krigføring og bredere politiske strategi. Etterspillets diplomatiske kontakt har ikke tidligere vært studert, og tilfører historien om Discoverer II ny kunnskap. Informasjonen fra etterspillet er dermed med å endre det tidligere etablert bildet av Discoverer II som en unntakssituasjon, hvor de normale reglene ikke spilte inn. Dette gir en dypere forståelse for Discoverer II aksjonen og dens kontekst. Ved å utvide tidshorizonten studert rundt Discoverer II og inkludere etterspillet av aksjonen blir Discoverers rolle og motiver klarere og knyttet til Eisenhowers overordnede strategi for den kalde krigen.

Per i dag finnes det ingen monografier som tar opp Discoverer II og denne historiografien vil derfor trekke på flere andre generelle verk som enten nevner situasjonen eller som kan gi innsikt til aksjonen og beslutningene rundt. Discoverer-situasjonen er derfor gjerne blitt belyst som en del av diverse samleverk, enten det er om Coronaprojektet i helhet eller om norsk nordområdestrategi under den kalde krigen. En av årsakene til dette kan være kildemangel på området og rundt aksjonen. Materialet var hemmeligstemplet frem til 1995, og når dette ble åpnet var forskernes øyne rettet mot Corona-programmets som helhet og dets innvirkning på den kalde krigen. Neste underkapittelet vil derfor gå igjennom hva tidligere forfattere har skrevet om Discoverer II, og vurdere dette.

1.21 Verk om Discoverer II aksjonen

Rolf Tamnes er den som har skrevet mest om situasjonen fra norsk side, og det er da hans doktoravhandling *The United States and the Cold War in the High North* som beskriver situasjonen fra det norske siden. Han dokumenterer situasjonen i korte trekk og bruker den som et poeng at det var et unntak i norsk avspenningspolitikk, og spekulerte om den motivasjonen for å tillate USA å lete etter satellitten på Svalbard.¹⁵ I hans andre verk, *Svalbard og den politiske avmakt*, er beskrivelsen enda kortere, men her kommer han også med helt ny informasjon. Problemet med informasjonen er at den stammer bare fra en kilde, men til gjengjeld er det intervju med Just Ebbesen, en av de norske lederne av aksjonen. Tamnes har forståelig nok ikke brukt de norske primærkildene fra utenriksdepartementet, som ble avgradert i 1992 fra norsk side. Det var det samme året som publikasjonen til Tamnes ble utgitt, og kunne ha gitt ham mer informasjon og bedre dekning. Denne nye informasjonen utfordrer hans fremstilling av vurderingsgrunnlaget for operasjonen og til dels synet fra norsk side. Ved å bruke informasjon fra primærkildene, får vi et mye bedre bildet av aksjonen og lettere å foreta vurderinger om norske beslutninger i 1959 og hvilke følger disse hadde.

Dwayne Day er den mest sentrale historikeren som har skrevet om Discoverer II aksjonen etter at flere av de sentrale primærkildene ble avgradert. Andre som skriver om Discoverer II har ikke hatt primærkilder eller referer til Days arbeid.¹⁶ Som en av de fremste eksperter på romfartshistorie er han den eneste som har skrevet en artikkel om Discoverer II aksjonen med *Where did our satellite go?* Aksjonen ble også tatt opp i hans verk om Coronahistorien *Eye in the Sky*. I motsetning til Tamnes dekker Day historien om selve aksjonen på Svalbard og for han var det interessante hvem som faktisk endte opp med satellitten. Day til forskjell fra Tamnes baserer seg på det amerikanske primærmaterialet i tillegg til intervjuer med viktig personell i 1959. Dette fører naturligvis til en bedre dekning av flere aspekter ved operasjonen enn Tamnes, som konsentrerte seg om det norske perspektivet, den amerikanske tilgangen til Svalbard. Days artikkel er til tider preget av hans primære kilde, Oberst Frank Buzard tidligere underdirektør og operasjonsoffiser ved

¹⁵ Tamnes, *United States in the Cold War*, 1991, 173

¹⁶ Day tjenestegjorde på Colombia accident Research Board. Han regnes som ekspert på amerikanske militæres romprogrammer og spesielt overvåknings satellitter. En av hans mest kjente teorier er Von Braun paradigmet som hevder at amerikansk rompolitikk har fulgt planen lagt frem av Von Braun i flere artikler på 1950-tallet. Roger D. Launius, *Space Stations: Base Camps to the Stars* (Washington, DC: Smithsonian Institution Press, 2002), 26-27; Launius and Howard E. McCurdy, *Robots in Space: Technology, Evolution, and Interplanetary Travel* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2008), 64-65

Corona.¹⁷ Særlig er det i artikkelen om selve aksjonen og også til en viss grad farget av Buzards gjenfortelling av aksjonen i ettertiden. En naturlig mangel ved Days arbeid er at han mangler informasjon fra det norske ståstedet, og dermed fremstiller et bilde veldig preget av intervjuet med Buzard. Day har en fordel kontra Tamnes, av at han har hatt tilgang til primærmaterialet, som var utgitt i 1995, og vier mer plass til selve aksjonen i 1959. Det betyr dermed ikke at han har alt under kontroll med det amerikanske primærmaterialet, som det er en del mangler i forhold til hans arbeid.

En siste fremstilling om Discoverer II kommer fra den aller siste publikasjonen fra National Reconnaissance Office om Coronaprojektet *Intel Revolution 2012* som består av memoarer og tanker fra de involverte i prosjektet.¹⁸ Her har de da viet en kort del om Discoverer II aksjonen på Svalbard som er gjenfortalt av to tidligere medlemmer av Coronaprojektet. De har ny informasjon om aksjonen på Svalbard og deres vurderinger av aksjonen er nyttige. Siden boken er satt sammen av tidligere medlemmer og deres tilbakeblikk på Coronaprojektet, gjelder de samme reglene som om dette skulle vært et intervju, og man må være varsom og vurdere kildenes utsagnskraft og pålitlighet.

1.22 Coronaprojektet

Coronaprojektet er det skrevet mye om på grunn av hvor revolusjonerende satellitt-overvåking var. Det er særlig tre forskjellige offisielle beretninger som er viktige for denne teksten. *A Corona Story* (1988) som ble publisert i 2010 av National Reconnaissance Office og *A Corona History* fra CIA (1976) og *A History of Satellite Reconnaissance* fra det amerikanske luftvåpenet (1973). Disse er veldig interessante fordi alle er laget av de forskjellige institusjonene bak Coronaprojektet. Mye forskjellig materiale kommer frem i rapportene. Alle tre rapportene er evalueringer på hele prosjektet som interne rapporter for myndighetene og har derfor vært hemmelighetstemplett frem til 1995. Her er det enda viktigere å passe på at fremstillingen tar hensyn til at den har blitt publisert av en organisasjon og dermed kan gi et mer positivt bilde av akkurat denne organisasjonen.

¹⁷ *Frank Buzard inducted to hall of fame*. Air Force Space Command, Hentet den 29.04.13 fra: <http://www.afspc.af.mil/shared/media/document/AFD-100405-073.pdf>

¹⁸ Ingard Clausen and Edward Alan Miller. *Intelligence revolution 1960: retrieving the corona imagery that helped win the Cold War*. (Chantilly, Va: Center for the Study of National Reconnaissance, 2012).

Dette var nettopp tilfelle ved de to aller første rapportene fra CIA og luftvåpenet som førte til at National Reconnaissance Office følte at de trengte en bedre sammenfatning av Coronaprojektet og satte sammen *The Corona Story* i 1988 som ble offentliggjort først i 2010. Grunnen til den nye fremstillingen var at forholdet mellom de to organisasjonene var blitt kjølig, og at de tidligere publikasjonene ikke hadde tilgjengelig komplett tilgang til all kildematerialet.¹⁹ Den store kritikken av dette verket vil være endringene i framstillingen uten kildedekning slik at man ikke kan se hvor de har det fra, men man kan bruke andre kilder for å verifisere og dømme denne informasjonen.

Når det gjelder forskjellene på rapportene og deres presentasjon av Discoverer II aksjonen, er det klare forskjeller. På det helt sentrale ved Discoverer II er alle rapportene enige om det generelle handlingsbildet som foregikk, men forskjellen er hvilke andre detaljer de har tatt med. Forskjellen er størst mellom de to første rapportene fra CIA og det amerikanske luftvåpenet. Hvilken informasjon som er blitt tatt med kan derfor anses som en verifisering av denne informasjonen av forskere som har full tilgang til kildene. Selv om de har foretatt et valg, er det ikke nødvendigvis det rette, og mest interessante er vurderingene som ble gjort rett etter aksjonen.

Andre skrevne historier om Coronaprojektet legger vekt på den tekniske utviklingen, særlig på detaljene etter Discoverer XIII og betydningen av Corona-satellittene.²⁰ Det følger dermed malen fra de offisielle rapportene om Corona, men rapportene er mer dekkende om alt rundt programmet og beslutningene i den tidlige fasen. De nyere fremstillingene av Corona har en tendens til å fokusere på to temaer, dens tekniske historie og dens innvirkning på den kalde krigen. Jeffrey Richelson sin *The Wizards of Langley* er et utmerket eksempel på dette og har laget en veldig god oppsummering av CIAs vitenskapelige avdeling som forklarer alle de tekniske detaljer ved Corona-programmet.²¹ Coronas politiske betydning blir nevnt, men de fokuserer på effekten av overvåkingen gjort etter Discoverer XIII, hvor Corona var i operativ drift. Mye av denne litteraturen er dermed ikke aktuell for denne teksten. Det ene

¹⁹ Målet for *The Corona Story* var nå å skrive “an independent history based upon all existing documentary resources... and would strive for an detached analytical point of view” ; United States. *The Corona Story*, (Chantilly: National Reconnaissance Office. 1988). VI

²⁰ United States, and Kevin Conley Ruffner. *Corona America's first satellite program*. (Washington, D.C.: History Staff, Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency). 1995. ; *Corona Program History: Volume I Program Overview*. 19 May 1976. NARA, CIA, CREST Database. CIA-RDP89B00980R000500070001-2 ; United States. *The Corona Story*. 1988

²¹ Richelson. *The wizards of Langley*. 2001. 22-25 ; Robert L. Bailey. Review of *The Wizards of Langley*, by Jeffrey T. Richelson. In *The Journal of Military History*, Vol. 66, No. 3 (Jul., 2002). 938-939

politiske poenget som er viktig for teksten, å etablere konseptet ”Freedom of Space”, er som oftest diskutert som en del av Eisenhower-litteraturen med unntak av tre betydningsfulle tekster, *Eye In The Sky*, *Origins of U.S. Space Policy* og *The Heavens and the Earth*.

Eye in the Sky var den siste av de vitenskapelige verkene om Corona og var publisert etter et initiativ fra Smithsonian som samlet noen av de mest etablerte historikerne på området. *Eye in the sky* av Dwayne Day et al. var et fremskritt i henhold til den tidligere litteraturen på Corona, og var spesielt sterk på hvordan prosjektet ble utviklet og formet av den utøvende makt. *Eye in the Sky* er unik i den grad at den tar for seg både Discoverer II aksjonen og den tidlige fasen av amerikansk rom-politikk. Day er senere blitt kritisert for at han dømte de tidligere beslutningstakerne særdeles strengt, med motargumenter primært basert på informasjon som var først tilgjengelig i ettertid.²² Denne kunnskapen satt naturligvis ikke beslutningstakerne på dette tidspunktet. Jeg vil si at noe av den samme kritikken finner sted i hans beskrivelser av Discoverer II aksjonen, hvor datidens vurderinger blir dømt på grunn av informasjonen bare tilgjengelig i dag.

1.23 Eisenhower-debatten

Eisenhowers presidentskap har de siste tiårene vært gjenstand for en opprivende historiografisk debatt, som først skjøt fart etter åpningen av arkivmaterialet. Eisenhower hadde blitt oppfattet som en hadde gode intensjoner, men ble overstyrt i utenrikspolitikken av Dulles og McCarthy på hjemmebane. De tre som startet den revisjonistiske trenden var Robert Divine, Fred I. Greenstein og Stephen Ambrose. For Divine var Eisenhowers viktigste øyeblikk preget av ”model of presidential restraint... one that his successors ignored to their eventual regret”.²³ Blant Eisenhowers bragder er at han holder USA utenfor mange potensielle militære konflikter som i Indokina, Berlin og Suez i tillegg til å stoppe Koreakrigen. Greenstein var den som endret synet på Eisenhowers lederstil, gjennom hans ”hidden-hand presidency” teori, og at det var Eisenhower som dominerte sin administrasjon og styrte politikken under hans presidentskap. I politikken lot han da Dulles ta kritikken og fungere som lynavleder for Eisenhowers kaldkrigspolitikk.²⁴ Han hadde da to personligheter, en han viste offentlig som varm, godtroende og noe forvirret og en annen bak lukkede dører.

²² Jonathan Lewis. Review on *Eye in the Sky: The Story of the Corona Spy Satellites*, by Dwayne A. Day: John M. Logsdon: Brian Latell. in *The international history review*, Vol. 21, No. 3, (Sep. 3, 1999). 824-826

²³ Robert A Divine. *Eisenhower and the Cold War*. (New York: Oxford University Press, 1981). 155

²⁴ Fred I. Greenstein. *The Hidden-Hand Presidency: Eisenhower as Leader*. (New York: Basic Books, 1982). 5-9, 57-72, 87-91

Ambrose er den som samler disse trådene, og er nok den mest leste av Eisenhower revisjonistene, men ble diskreditert i årene etter 2002 og trenger dermed ikke en nærmere gjennomgang i denne teksten.²⁵

Kjernen bak Eisenhower revisjonisme kan bli forkortet til noen setninger. Eisenhowers presidentskap var formet av en gjennomtenkt og systematisk tankegang. Denne var basert på evner og erfaringer han hadde tilegnet seg i sin militære karriere. Han brukte disse redskapene til å mestre og dominere beslutningsprosessen i sin presidentperiode. Lederskapet kom best frem ved potensielle kriser, hvor han styrte unna.²⁶ Eisenhower jobbet også for å redusere spenningen i den kalde krigen i perioder av hans presidentskap, og han bremset ned veksten i amerikanske militærkostnader.²⁷ Det kan ikke overdrives hvor stor del den konservative økonomiske politikk spilte inn på den strategiske tenkningen. For å summere opp Eisenhowers presidentskap er det viktig å legge vekt på Eisenhowers tillit til atomvåpen. Han foretrakk hemmelige og paramilitære operasjoner over konvensjonelle styrker. Hans konservative pengepolitikk hadde også stor innflytelse på hans strategiske tenkning.²⁸ De senere publikasjonene som faller under denne paraplyen er de positive beskrivelsene i denne debatten.

De tidlige debattene startet som for å motbevise den negative oppfatningen om Eisenhowers presidentskap, både i media og i sekundærlitteratur. Som en motreaksjon på dette nye bildet av Eisenhower følte flere at revisjonistene var for positive i sitt bilde av Eisenhower. To av disse var McMahon og Marc Tractenberg. McMahons hovedpunkt var Eisenhowers forhold til den tredje verden, hvor han mente at Eisenhower ikke var i stand til skjelne nasjonalisme i den tredje verden fra kommunisme. Dette førte til at USA støttet status quo i den tredje verden som medførte støtte til undertrykkende diktatorer i land som higet etter endring og utvikling.²⁹ Tractenberg fremmet i *Constructed Peace* (1999) en påstand om at de to avgjørende spørsmålene under den kalde krigen var atombalansen og det tyske

²⁵ Stephen Ambrose var en av de mest kjente historikerene fra USA og hans biografier var regnet som de beste på Eisenhower. Etter 2002 kom det fram flere tilfeller med plagiering og feil med intervjuene som har diskreditert Ambrose i vitenskapelige sirkler.

²⁶ Stephen G. Rabe. "Eisenhower Revisionism" in *America in the World: The historiography of American Foreign Relations since 1941*, Michael Hogan ed. (Cambridge University Press, Cambridge: 1995). 305

²⁷ Robert R. Bowie and Richard H. Immerman. *Waging Peace: How Eisenhower shaped an enduring cold war strategy*. (New York: Oxford University Press, 1998). 45

²⁸ John Lewis Gaddis. *Strategies of containment: a critical appraisal of postwar American national security policy*. (New York: Oxford University Press, 1982). 48-152, 157-159, 161

²⁹ Robert J. McMahon. "Eisenhower and Third World Nationalism: A Critique of the Revisionists." *Political Science Quarterly*. 101 (3) 1986: 453-473. 457

spørsmålet. På disse to punktene viser han at Eisenhowers lederskapsstil og valg førte til problemer, og var derfor ansvarlig for noen av problemene rundt en løsning av det tyske spørsmålet, og en eskalering av atomvåpen under hans periode.³⁰

Et av de nyeste perspektivene innenfor Eisenhower-revisjonismen er fokusert på Eisenhowers psykologiske krigføring og hvor mye den faktisk spilte inn i hans beslutningsprosess. Kenneth Osgoods *Total Cold War* går igjennom de tidligere argumentene til kjente Eisenhower-revisjonistene, som Immerman og Divine, og kritiserer dem for å degradere psykologisk krigføring til et instrument i utenrikspolitikken blant mange andre, når kildene viser at det faktisk var Eisenhower selv som stresset viktigheten av psykologisk krigføring.³¹ Argumentet til disse revisjonistene gikk ut på at Eisenhower ønsket å ende den kalde krigen gjennom forhandlinger, en argumentasjon som bare er mulig om kildematerialet om den psykologiske krigføring settes til side. For Eisenhower var det mye mer viktig å styre og vinne den kalde krigen enn å avslutte den gjennom forhandlinger.³² Denne nye tilnærmingen er veldig viktig fordi den viser at flere av revisjonistene har bitt på Eisenhowers fredelige retorikk i ettertiden, selv med primærkilder. Eisenhower er da mer kalkulerende og villig å bruke situasjoner som oppstår kun for å bedre inntrykket av USA i verdensopinionen. Dette bildet av Eisenhower kommer også frem i denne teksten, særlig ved å se på etterspillet av aksjonen og hvordan den amerikanske ledelsen valgte å utnytte situasjonen som hadde oppstått.

1.3 Metode

Etterretning defineres i Joint Chiefs of Staffs ordbok for militære uttrykk som produktet fra innsamling, prosessering, integrering, analyse, evaluere og tolkning av tilgjengelig informasjon om land og områder.³³ Etterretningshistorie har vært et populært tema, som etter den andre verdenskrig bare har vokst i omfang. Denne egne genren har nå egne journaler, nyhetsbrev, organisasjoner og universitetsmøter.³⁴ Oppmerksomheten og populariteten til denne genren utenfor de vitenskapelige sirkler har ført med seg kritikere av feltet. Det betyr ikke at kritikken er uberettiget. Det er to forskjellige argumenter som står sentralt. Det ene går

³⁰ Richard H. Immerman. "Foreign Relations in the 1950s". In Robert Schulzinger Ed, *A companion to American Foreign Relations*, (Blackwell Publishing, Oxford, 2006), 298-299

³¹ Osgood, *Total Cold War*. 2006. 6-7

³² Ibid

³³ Jefferey T. Richelson, *The US intelligence community*, (Boulder, Westview Press: 1999), 2

³⁴ John Lewis Gaddis. "Intelligence, Espionage, and Cold War Origins". *Diplomatic History* 13 (2), (1989): 191

på metodebruken, eller som kritikerne hevder, uteblivelsen av den i etterretningshistorie. Den andre er da hvilken nytteverdi etterretningen og dens type aksjoner hadde under den kalde krigen. For denne teksten vil det da være naturlig å gå gjennom begge disse poengene.

I etterretningshistorie har det som oftest blitt sett en sammenheng mellom hvor sensitivt materialet er og hvor interessant det blir oppfattet å være. Den kjente historikeren A.J.P Taylor advarte mot å behandle ”new sources too seriously simply because they have previously been secret”.³⁵ Dette er noe enhver historiker må passe på innenfor etterretningshistorie. For å vise en slik kildesituasjon, kan vi ta et eksempel med Oleg Gordievsky som var en av de mest kjente dobbeltagentene for MI6 under hele den kalde krigen. Gordievsky satt på en unik kunnskap, men for et vitenskapelig bidrag syntes anmelderen at antallet med henvisninger til intervju med Gordievsky var alarmerende høy. Det andre verket som Gleditsch anså som mye bedre benyttet seg av primærmateriale og brukte heller Gordievsky som en supplementær kilde.³⁶ Dette eksempelet viser hovedproblemet for mye av etterretningshistorie også om Discoverer II. På samme måte som Gordievsky har en unik innsikt i et ellers lukket program svekkes fremstillingen av bare å basere seg på et intervjuobjekt. Det samme gjorde Day og Tamnes med Buzard og Ebbesen, som begge hadde en unik innsikt ved å ha deltatt, og om hva som skjedde under Discoverer II aksjonen. Derimot har min egen forskning ved hjelp av, primærmaterialet avdekket feil i disse fremstillingene.

En av de mest kjente utsagnene rundt etterretningshistorie satt i et historiografisk perspektiv er utsagnet til John Lewis Gaddis som spurte i ”What, if anything, it all meant.... Is the world today—was the world then—any different as a result?”.³⁷ Utsagnet ble gitt ekstra vekt ved at det var en av nestorene innenfor kaldkrigshistorie som satte det frem. Et eksempel på dette var i 2006 når instituttet for forsvarsstudier ga ut en artikkelserie ”Did intelligence matter in the Cold War?” hvor Olav Riste poengterer at den kan bli sett på som et svar til

³⁵ A.J.P Taylor, *English History 1914-1945* rev. ed. (Oxford: Oxford University Press 1976). 603

³⁶ Nils Petter Gleditsch. Review of: *KGB. The Inside Story of Its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev* by Christopher Andrew ; *Oleg Gordievsky; Instructions from the Centre. Top Secret Files on KGB Foreign Operations, 1975-1985* by Christopher Andrew, Oleg Gordievsky. In: *Journal of Peace Research*, Vol. 29, No. 3 (Aug., 1992). 364

³⁷ Nick Cullather, Angus Mackenzie. Review of *Secrets: The CIA's War at Home*, by Jeffrey T. Richelson. In *The Journal of American History*, Vol. 85, No. 3 (Dec., 1998). 1146-1148

Gaddis utfordring.³⁸ De tre artikkelforfatterne var alle av den mening at Gaddis tok feil i sin utfordring. Ikke så veldig rart på grunn av forfatternes bakgrunn som forskere eller annen involvering i innenfor etterretningshistorie. Argumentene deres var å påpeke den primære rollen til etterretningstjenesten, informasjonssamling. De viser til viktigheten av god informasjon om motparten bidro til å senke spenningen om hverandres intensjoner slik at man unngikk en ny verdenskrig. Fokuset er dermed flyttet bort fra hemmelige operasjoner, til den mindre glamorøse, men viktige delen av CIAs arbeid. For å illustrere dette med ett av poengene deres, er det naturlig å argumentere med Coronaprojektets innflytelse på amerikansk strategisk tenkning. Både Sovjetunionen og USA hadde gjennom hele den kalde krigen vært opptatt av atomavskrekkelser i sine forsvar. Når da begge sider fikk mulighet for å overvåke hverandre reduserte dette frykten for overraskelsesangrep.³⁹ Dette var da den viktigste svaret på hvordan etterretningen spilte inn under den kalde krigen og det besvarte Gaddis sitt utspill om etterretningen.

1.4 Kilder

Teksten baserer seg på informasjon fra flere forskjellige typer kilder. Det er problemer, både i metode og kildesituasjon, når det skrives om etterretningshistorie. Kildesituasjon er opphavet til problemene, ved at sensitiviteten ofte gjør at dokumenter blir reklassifisert eller ikke frigitt i det hele tatt, eller i noen sammenhenger ikke eksisterer.⁴⁰ Intervjuer er da det primære redskapet brukt for å omgå den dårlige kildesituasjonen, eller supplere den i etterretningshistorie. Problemet med å ha for mye intervjuer er at det ofte kan bli subjektivt basert på personens synspunkter og hvor mye og i hvilken detalj de husker informasjonen. Et annet problem er at de også må passe på og ikke gi ut informasjon før det er avgradert. Dette fører til stort spenn mellom selve hendelsen og intervjuene. Om noen ikke bryter klassifiseringen og uttaler seg tidligere. Det hender at kilder kan prate om situasjonen eller programmet før det er avgradert. Men i slike situasjoner er det viktig å vurdere materialet og formålet for å utgi informasjonen før det ble avgradert. For topphemmelige prosjekter som Corona var alt involvert klassifisert "Top Secret" inntil President Clinton avgraderte

³⁸ Riste la til karakteristikken "somewhat rambling chapter on intelligence..." om Gaddis sitt kaittel som inneholder dette kjente utsagnet om etterretningshistorie Michael Herman, J. Kenneth McDonald, Vojtech Mastny. *Did intelligence matter in the cold war*, Forsvarsstudier 1/2006: 1

³⁹ Michael Herman, J. Kenneth McDonald, Vojtech Mastny, *Did intelligence matter in the cold war*, Forsvarsstudier 1/2006: 48

⁴⁰ R. Gerald Hughes. *Of Revelatory Histories and Hatchet Jobs: Propaganda and Method*. *Intelligence History and National Security*, 23 (6), (2008): 842-877

prosjektet i 1995.⁴¹ Det var da lengre enn 30-årsregelen som USA har på slikt materiale. Det er da en klar indikasjon på hvor sensitivt dette materialet var regnet for å være.

Det er derfor veldig lite materiale om selve Discoverer II, og av det som er sluppet er en god del fokusert direkte på Corona-programmet. I den store fortellingen om Corona-programmet blir dermed Discoverer II en mindre hendelse. Ulempen med forskning gjort på Corona er at det involverer de to avdelingene innenfor statsmakten som er mest restriktiv i å gi ut dokumenter til forskning. Et annet eksempel på dette er fortsatt restriktive begrensninger hos Joint Chiefs og den generelle situasjonen rundt dokumentene fra det amerikanske luftvåpenet etter 1955. Det amerikanske luftvåpenet beholder sitt eget materiale, og forsker på dette i egne rekker før de sender dokumentene over til NARA. Dessverre var det ikke mulig for dem å kopiere dokumenter som de fant om Discoverer II etter min henvendelse. CIA var den andre parten som var involvert i Coronaprojektet. CIA CREST database hadde derfor en del materiale om Corona og også litt om Discoverer II aksjonen. I tillegg har National Reconnaissance Office gitt ut forskjellige publikasjoner om Corona. Dette materialet er preget av rapporter og andre større verk. Discoverer II aksjonen har bare blitt sett på av CIA og det amerikanske luftvåpenet, hvor det primære fokuset har vært hva som gikk galt og hva resultatet ble.

Den mest sentrale amerikanske kilden er derfor ambassadekorrespondansen mellom ambassaden i Oslo og Secretary of State. Her går aksjonen igjennom før, under og etter og man får et innblikk i hvordan aksjonen ble ført og hva man tenkte om den. Fra norsk side har man lignende dokumenter, men ikke i like stort omfang. Derimot kan denne informasjonen gi muligheten til å validere de tidligere kildene, få tilleggsopplysninger eller avdekke andre nyanser ved Discoverer II aksjonen. De norske kildene er de eneste dokumentene på etableringen av aksjonen, hvor den og kommunikasjonen før aksjonen er godkjent. Veldig sentralt står en rapport fra det norske luftvåpenet til den amerikanske ambassaden.

Jeg har to intervjuer i teksten som begge var i det norske luftvåpenet i denne perioden, og kan dermed tilføre teksten informasjon ikke kjent fra både primære og sekundære kilder. Generalmajor (p) Olav Aamodt, som var flyver på Bodø i den aktuelle perioden, og involvert i søket etter RB-47. Han har da mye erfaring med de forskjellige situasjonene på Bodø i denne tiden hvor den mest kjente situasjonen var U-2 sin endelige destinasjon ved styrten i 1960. Jeg

⁴¹ *Release of Imagery Acquired by Space-based National Intelligence Reconnaissance Systems*. Executive Order. 1995. The White House. Hentet den 24.04.2013 fra: <http://www.nro.gov/history/csnr/corona/execorder.pdf>

har også intervjuet Generalløytnant (p) Alf Granviken som var flyver i den samme tidsperiode, men var ikke stasjonert på Bodø under operasjon. Dog har han erfaring med det amerikanske og norske samarbeidet gjennom hele den kalde krigen.

Dette er kildematerialet til teksten, og spørsmålet blir da hvordan vil det prege teksten? Når det er lite kilder er det lett å ofte gå god for de kildene som er funnet. Hvordan er det ellers kunne skrive om situasjonen med bare en eller to kilder? Derfor er det viktig å være ekstra varsom når kildematerialet er tynt eller fra en kilde, men det kan ikke settes til side hvis det kan dekke et viktig moment. Men denne informasjonen må fortsatt vurderes, og mangelen på andre kilder må da poengteres. Fordelen med å hente kilder fra flere lands arkiv, er at det bekrefter dokumentene når de er like og er de ulike skaper de nye spørsmål. Historien om Discoverer II aksjonen er dekket i både amerikanske og norske kilder i tillegg til senere intervjuer. Dette gir muligheten for å sammenligne og dra konklusjoner om kildens gyldighet. Dette er en vanlig måte å skrive etterretningshistorie siden kildematerialet veldig ofte er dårlig eller gitt fra en bestemt part. Dette kan vises ved ett eksempel fra Coronaprojektet. Da prosjektet var i planleggingsfasen rett etter Sputnik I, var det så sensitivt at det ble holdt muntlig mellom viktige personer i over 6 måneder. Dette har man da ingen primærmateriale på, og eksempelet belyser et generelt problem i etterretningshistorie, og om hvilket nivå Coronaprojektet var hemmeligholdt i de første årene.

1.5 Struktur

Teksten har en kronologisk struktur der enkelte temaer blir behandlet utførlig underveis. Dette er blitt gjort på grunn av Discoverer II-aksjonens hendelsesforløp er best forklart av kronologisk, med de skifter i diplomatiet og motiver forklart ettersom de finner sted. Enkelte temaer må diskuteres fullt og kan ikke deles opp kronologisk for å få en best mulig forståelse av Discoverer II-aksjonen og kapselens verdi. Oppgaven vil derfor se på bakgrunnen til de politiske beslutningene og rammeverket som er nødvendig for å kunne forstå handlingene og vurderingene tatt under Discoverer II-aksjonen. Deretter vil empirikapitelene følge i kronologisk rekkefølge. Teksten avsluttes med konklusjon hvor det summeres opp de forskjellige funnene i denne teksten.

2.0 Bakgrunn

I dette kapittelet gjennomgås den tidligere politikken og sentrale elementer knyttet til Discoverer II. Dette er nødvendig for å kunne forstå tankegangen og avgjørelsene tatt før, under og etter operasjonen i 1959. Dette vil da være alt fra Svalbards posisjon i norsk utenrikspolitikk til Eisenhowers "New Look Policy". Først er det den tidligere politikken på 50-tallet mellom Norge og USA i tillegg til deres respektive Svalbardpolitikk. Dette er nødvendig for å kunne sette samarbeidet og tilgangen til Svalbard i perspektiv under Discoverer-operasjonen i 1959. Den andre var Eisenhower-administrasjonen og hans overordnede strategi for den kalde krigen som endrer konseptet fra Truman administrasjonen. Et ledd av denne endringen som må gjennomgås var oppbygningen av romfartsprogrammet som Corona og Discoverer var en del av. Det var flere tidligere konsepter og forsøk som var en del av den psykologiske krigføringen og etablere et presedens for "Freedom of Space". De tidligere prosjektene står nært til Discoverer II og har lagt fundamentet i forståelsen av Discoverer som et fredelig prosjekt for vitenskapen. Kapittelet vil derfor starte med Svalbard, dens rolle i politikken og militære sammenhenger. Etter dette er det naturlig med en kort diskusjon om forholdet mellom stormaktene og Norge i årene før aksjonen. Kapittelet vil avslutte med Eisenhower-administrasjonen og de forskjellige temaene knyttet til kampen om verdensrommet.

2.1 Svalbardproblematikken

Svalbard var og er viktig i norsk utenrikspolitikk. Svalbardtraktaten av 1920 kom som et resultat av første verdenskrig hvor Norge gjorde krav på overherredømmet på området. I traktaten ble Norge gitt full og ubegrenset suverenitet over området, men avtalen hadde også to store restriksjoner. Det første var at alle de 45 landene som signerte kunne utnytte naturressursene på øya og for det andre skulle Svalbard være en demilitarisert sone.⁴² Disse prinsippene er fortsatt gjeldende i dag. Problemet med avtalen var at Sovjetunionen, av naturlige årsaker, ikke var med i utarbeidelsen av traktaten. Den norske regjeringen løste dette problemet ved å inngå en avtale om å anerkjenne Sovjetunionen i 1924 mot at Sovjetunionen signerte Svalbardtraktaten.⁴³ På denne måten hadde alle stormaktene i verden signert på traktaten og norsk suverenitet på området var ikke truet. Siden området skulle være

⁴² Riste, Olav, *Norway's Foreign Relations – a History*, (Universitetsforlaget, Oslo: 2001), 117

⁴³ Ibid, 132

demilitarisert og alle som signerte hadde tilgang til de økonomiske ressursene var avtalen akseptabel for alle partene. For det meste ble dette begrenset til fiske rundt Svalbard og fra 1930 og utover er det bare Norge og Sovjetunionen som driver økonomisk utvinning på land i form av gruvedrift.

Stormaktenes forhold til Svalbard var knyttet til områdets strategiske verdi i en eventuell krig og å begrense hverandres innflytelse. For Norge var dette en problematisk situasjon med til tider amerikansk oppmerksomhet og russisk tilstedeværelse på øya. Denne balansegangen var det som opptok norske myndigheter primært gjennom den kalde krigen på Svalbardspørsmålet.⁴⁴ Svalbards betydning for USA kan sees fra CIAs generelle rapport om Norge fra 1960 hvor Svalbard er nevnt som eget punkt på samme måte som atompolitikken og Spaniaspørsmålet.⁴⁵ Bare det at de hadde Svalbard som eget poeng på lik linje med atompolitikken og Spaniaspørsmålet viste øyas viktighet i årene rundt 1960.⁴⁶ Den teknologiske utviklingen hadde gjort luftmakt til det viktigste militære virkemiddelet og da spesielt som bærer av atomvåpen. Flyplasser og deres plassering ble dermed viktige i strategien og Svalbard var i en unik posisjon i nordområdene. I denne sammenhengen var NATOs forsvar basert på massiv gjengjeldelse og Europa ble beskyttet av USA. Ethvert angrep fra Sovjetunionen skulle besvares med atomkrig, slik skulle prisen for aggresjon bli for stor.⁴⁷ Senere forskning har derimot vist indikasjoner på at dette var en bløff. USA hadde enda ikke interkontinentale raketter og leveringsmåten var dermed med fly. Flyteknologien hadde endret seg de siste årene, men blant annet introduksjonen av B-52 i 1957 som gjorde at flyene ikke lengre var avhengige av mellomlanding, derav Stepping Stone strategien. Utskiftninger til B-52 i løpet av 60 tallet og introduksjonen av interkontinentale atomvåpen gjorde at flyplasser og derav Svalbard strategiske verdi senket seg kraftig som en brikke i atomkrigen, men var fortsatt en meget gunstig posisjon for forsvar av nord-flanken.⁴⁸

⁴⁴ Kjetil Skogrand, Olav Njølstad, and Rolf Tamnes. 1998. "Brennpunkt: Kald krig, nordområder og storstrategi." IFS Info 5/1998 Oslo: Institutt for forsvarsstudier. 27-28

⁴⁵ *Current situation in Norway: Norwegian-American Relations*. Attachment to OWOA-12411. 13 December 1960. NARA, CIA, CREST Database, CIA-RDP83-00036R000700060071-0. 20

⁴⁶ For atomspørsmålet og Norge se: Kjetil Skogrand og Rolf Tamnes, 2001, *Fryktens likevekt Atombomben, Norge og verden 1945-1970*, (Tiden Norske Forlag, Oslo, 2001) ; For Beroligelse mot Sovjetunionen: Tom M Hetland. "Atomrasling og Avspenning: Sovjet og norsk tryggingpolitikk 1953-1958" FHFS notat nr 5. 1984. 20-30; For Spania se: Hilde Haraldstad. "Norsk nei til Franco i NATO." Publisert i Forsvarsstudier 4/1995, 23-28

⁴⁷ H. W. Brands, Jr. "Testing Massive Retaliation: Credibility and Crisis Management in the Taiwan Strait". *International Security*, Vol. 12, No. 4 (Spring, 1988). 1124-28

⁴⁸ Kurt Wayne Schake. *Strategic Frontier: American Bomber Command Bases Overseas 1950-1960*. (Trondheim: Historisk Institutt, Det historisk-filosofisk fakultet NTNU, 1998) 68-71

I tillegg til områdets strategiske viktighet var det andre problemet at Svalbard var eneste området i Europa under norsk suverenitet som hadde sovjetiske innbyggere bosatt i egne områder. Den norske politikken på området var etter andre verdenskrig å utfordre Sovjetunionen minst mulig. Finn Moe uttalte grunnlinjen for norsk forsvarspolitik og Svalbard i 1951: ”Vi har ikke gjort noe, og akter ... ikke å gjøre noe”.⁴⁹ CIA gjennomførte i 1960 en studie om territorielle og suverenitetsproblemer i Arktis hvor Svalbard var et av de aller mest diskuterte områdene på grunn av denne problematikken. Noen av deres viktigste poenger var at Svalbard var bebodd av 2.700 sovjetere og 1.000 nordmenn i tillegg til at sovjeterne bodde for seg selv og styrte seg selv.⁵⁰ USAs anbefaling i perioden var at USA skulle stille oppmuntre Norge til å beholde alle sin installasjoner på øya for å ha konstant overvåkning av russisk aktivitet og motstå sovjetisk press.⁵¹ Et annet poeng USA merket seg var gruvedriften som var grunnen til sovjetisk tilstedeværelse. De sovjetiske gruvedriften på Svalbard er anslått til å ha vært uøkonomiske av vestlige kilder.⁵² Områdets strategiske verdi var gjeldende også for Sovjetunionen og ved å være på øya gjaldt Svalbardtraktatens bestemmelser om likebehandling. Om det skulle bli åpnet for norsk og vestlig virksomhet med et snev av militær virksomhet, kunne Sovjetunionen benytte åpningen og iverksette egne tiltak.⁵³

2.2 ”Forsvar vår dyd, men kom oss ikke for nær”

Dette sitatet stammer fra Jens Christian Hauge som ga denne karakteristikken av den norske holdningen ved innmeldelsen til NATO.⁵⁴ Den generelle holdningen ble også speilet i praksis gjennom den kalde krigen og noe av den samme holdningen gjaldt Sovjetunionen. For det norske forholdet med Sovjetunionen er begrepene fra Johan Jørgen Holst, avskrekkelse og beroligelse. Begrepene er ofte forklart med en pendel som svinger ettersom viktigheten av

⁴⁹ Knut Einar Eriksen and Helge Ø. Pharo. *Kald krig og internasjonalisering 1949-1965*. (Oslo: Universitetsforlaget, 1997). 93-94

⁵⁰ *Territorial and Sovereignty Problems of the Arctic*. Geographic Intelligence Report, CIA/RR GR 60-1. March 1960. NARA, CIA, CREST Database. CIA-RDP79T01018A000300020001-9. 8 og 10

⁵¹ *Foreign relations of the United States (FRUS)*. 1958-1960. Volume VII, Part II. Government Printing Office: Washington D.C., 1993). 675

⁵² *Current situation in Norway: Norwegian-American Relations*. Attachment to OWOA-12411. 13 December 1960. NARA, CIA, CREST Database, CIA-RDP83-00036R000700060071-0. 20 ; *Svalbard Current report*. Foreign Service Dispatch. Emdes 318. June 26 1961. NARA. RG 59. Central Decimal File, 1960-63. 757B.00/6-2661. Box

⁵³ Skogrand, Njølstad og Tamnes. ”Kald krig, nordområder og storstrategi”. 1998. Oslo. 27

⁵⁴ Knut Einar Eriksen and Helge Ø. Pharo. *Kald krig og internasjonalisering 1949-1965*. (Oslo: Universitetsforlaget, 1997). 85

nord-flanken og Norge i strategien. Den norske politikken rundt Discoverer i 1959 var noe av den klareste beroligelse politikken ført av en norsk regjering. Rolf Tamnes lanserte begrepene integrasjon og avskjerming som kunne brukes på den norske politikken ovenfor NATO.⁵⁵ Tamnes bygger på Holsts begrepspar, men har USA og Norge som hovedaktører. Hvordan kunne Norge oppnå avskrekkelse overfor Sovjetunionen? Det var en sterkere integrasjon i NATO og passe på nord-flankens viktighet. Begrepene tar da sikte å forklare den norske politikken mot hver sin stormakt. I den praktiske politikken ville da et tiltak om avskjerming overfor USA føre til beroligelse overfor Sovjetunionen, og sterkere integrasjon av USA en større avskrekkelse overfor Sovjetunionen. Den norske politikken har vært styrt av nord-flankens viktighet og grunnregel har vært basert avskjerming i viktige perioder og integrasjon av USA i mindre viktige.⁵⁶

Ved å se på NATOs infrastrukturmidler kan nord-flanken og Norges betydning i den kalde krigsstrategien bli klargjort. Tallene viser dette fra 1956-1962 lå NATO-investeringen over 750 millioner NOK og toppet i 1959 med over 1500 millioner NOK, som var det høyeste noen gang.⁵⁷ Et annet moment med tallene er at dette er kun NATOs infrastrukturmidler. Hvis MDAP investeringene legges til blir USAs involvering klarere. Under MDAP fikk Norge 70 millioner USD årlig i perioden 1951-1956, en tredel av det norske forsvarsbudsjettet. Denne summen alene dekket rundt en tredel av forsvarsbudsjettet.⁵⁸ Alf Granviken var også av denne oppfatningen og sa om den tidlige perioden: ”Vi var veldig mye i lomma på USA... på grunn av MDAP, og betalte veldig mye materiell og utdanning. Vi hadde neppe hatt noen som helst sjanse å finansiert dette selv.”⁵⁹ Den sterke støtten fra USA til forsvaret av Norge generelt, gjorde det nødvendig å sette klare grenser på sensitive områder og spørsmål for å berolige Sovjetunionen i denne perioden.⁶⁰ I perioden som ledet opp til Discoverer II aksjonen helte dermed pendelen klart mot avskjerming av USA. Fra det norske perspektivet er det dette som

⁵⁵ Rolf Tamnes, “Integration and Screening - The two faces of Norwegian Alliance Policy, 1945-1986” . FHFS notat NR 5 (1986): 1-3

⁵⁶ I de periodene fokuset var annerledes slik som perioden 60-80 tallet var den gjeldende politikken og sikre avtaler som bandt USA til å sende styrker for å forsvare Norge ved et eventuelt angrep. For eksempel avtaler om tidlig varsling og LORAN-C installasjonen. Skogrand, Njølstad og Tamnes. ”Kald krig, nordområder og storstrategi”. 1998. Oslo.

⁵⁷ Inflasjonsjusterte tall 1996NOK. *NATO i Norge*. Graf og Kilde i Appendiks B

⁵⁸ Tamnes. *Cold War in the High North*. 1991. 150

⁵⁹ Intervju Generalløytnant (p) Alf Granviken. Foretatt på Luftkrigskolen Trondheim den 14. November 2012.

⁶⁰ Johan Jørgen Holst. “Norsk sikkerhetspolitikk i strategisk perspektiv”, *Internasjonal Politikk* nr 5 (1966):465-471

gjør Discoverer II aksjonen spennende ved at den bryter med den gjeldene avskjermingspolitikken og regjeringen gir nærmest full tilgang til USA på Svalbard.

Forholdet mellom Norge og USA var generelt sett godt, men uenigheten kom frem på flere punkter som forholdet til landene i øst, basepolitikken, atomvåpen i Norge og tysk opprustning.⁶¹ De to viktigste temaene i denne perioden var atompolitikken og oppmykningen av forholdet til Sovjetunionen. Den norske atompolitikken kan da fungere med begge begrepsparene. Atompolitikken var da en klar avskjerming overfor USA og fungerte også som beroligelse til Sovjetunionen. Gerhardsen sitt nei til atomvåpen og norsk oppmykning av forholdet til Sovjetunionen var de temaene som interesserte og bekymret amerikanerne mest i denne perioden.⁶² Oppmykningen overfor Norge startet med Gerhardsens besøk i 1955 og fortsatte i de nærmeste årene med stadige brev fra Bulganin som var statsminister i Sovjetunionen. Det mest sentrale av Bulganins brev ble sendt før NATO rådsmøtet i 1957 som var første gang statslederne var samlet sammen. I brevet erklærte Bulganin bekymret over atomvåpenutrustningen i Europa og truet med gjengjeldelsesangrep, men de brukte også muligheten til å legge frem fredelig forsonende forslag.⁶³ Dette la press på Gerhardsen før møtet og Gerhardsen benyttet muligheten til å gjøre den norske posisjonen klar.⁶⁴

Særlig sterkt var det etter Gerhardsens avspenningsforsøk hos NATO i Paris 1957.⁶⁵ Dog betydde det ikke at forholdet var bra i hele perioden mellom Norge og Sovjetunionen, noe også Krustsjov demonstrerte ved en senere anledning da han truet Danmark og Norge med ”Nuclear annihilation” om de fikk amerikanske tropper i landet.⁶⁶ Noe som var en klar indikasjon på at forholdet var til tider bra, men fortsatt mellom to forskjellige leirer. USA var

⁶¹ Eriksen og Pharo. *Kald krig og internasjonalisering*. 1997 191

⁶² For eksempel: *Joint Weeka no. 50 from SANA*. Foreign Service Dispatch Emdes 390. December 16 1957. NARA. RG 59. Central Decimal file, 1955-1959. 757.00(w)/12-1657. Box 3459 ; *Joint Weeka No. 40*. Emdes 211. Foreign Service Dispatch. October 3, 1958. NARA. RG 59. Central Decimal file, 1955-1959. 757.00(w)/10-358. Box 3459 ; *Joint Weeka No. 18 From SANA*. Foreign Service Dispatch. 29 April, 1959. NARA. RG 59. Central Decimal file, 1955-1959. 757.00(w)/4-2959. Box 3459 ; *Action Department 1596*. Embassy Note 1596. 22 November 1961. NARA. RG 59. Central Decimal file, 1960-1963. 657.61/11-2261 XR-375. Box 1357

⁶³ *Bulganin letter of december 13 to Prime Minister Gerhardsen*. Desp. No. 407. December 16, 1957. NARA. RG 84. Norway U.S. legation and Embassy, Oslo. General Records, 1936-1961. 320 Bulganin Letter 1956-58. Box 62

⁶⁴ Tom M Hetland. *Sovjetunionen og norsk tryggingsspolitikk 1948-1959*. (Hovedoppgåve i historie: Universitet i Bergen, 1983). 1983. 161-171

⁶⁵ Eriksen, Knut Einar, and Helge Ø. Pharo. 1997. *Kald krig og internasjonalisering 197-199*; For korrespondansen og sjarmoffensiven fra Sovjetunionen og Bulganins brev se: Johan Jørgen Holst. *Norsk sikkerhetspolitikk*. Bind 2, (Norsk utenrikspolitisk institutt: Oslo, 1967), 82-118; Tom M. Hetland, 1984, *Atomrasling og avspenning: Sovjet og norsk tryggingsspolitikk 1953-1958*, FHFS notat nr 5 1984. 30-35

⁶⁶ Vojtech Mastny, “Soviet Foreign Policy 1953-1962,” in *The Cambridge History of the Cold War: Volume I Origins*, ed. Melvyn P. Leffler and Odd Arne Westad, (Cambridge: Cambridge University Press, 2010). 322

kontinuerlig bekymret for dette forholdet og fulgte nøye med, men lot saken være så lenge ingen aktive planer eksisterte.

De to andre temaene som skapte problemer i forholdet mellom Norge og USA i denne perioden var atompolitikken og spaniaspørsmålet. For atompolitikken var det klartest etter at de fire grunntesene i norsk atompolitikk ble klargjort på NATO toppmøtet i Paris 1957. De fire grunntesene var: 1. Norge avviste utplassering av mellomdistansevåpen. 2. Nei til lagring av atomvåpen i fredstid var hovedpoenget i norsk ikke-lagrings doktrine. 3. Norge hadde likevel et ønske om at allierte styrker skulle kunne bruke atomvåpen for å forsvare Norge eller nord-flanken. 4. Norske styrker kunne også implementere atomvåpen ved å få overført det fra allierte land i sitt forsvar av Norge.⁶⁷ Hele prinsippet til USAs forsvarspolitik var nedfelt i NSC162/2 basert på massiv gjengjeldelse fra USA ved enhver konfrontasjon.⁶⁸ Når Norge som første land ved NATO-toppmøtet motsatte seg dette synet skapte det problemer for USA overfor de europeiske landene som syntes det var for sterk retorikk og tiltak.

Det amerikanske synet på den norske atompolitikken gir et godt overblikk over det generelle perspektivet fra USA om norsk ståsted i utenrikspolitikken. Hvis USA vurderte at det var nødvendig med utplassering av atomvåpen, så vurderte CIA og ambassaden det nødvendig å se på det totale utenrikspolitiske spørsmålet og ikke bare militært.⁶⁹ Henvendelsen burde da blitt gjort gjennom NATO og andre militære kanaler. Videre skulle de være diskre ved henvendelser til både militære og sivile i norsk forvaltning for å vise hvor viktig moderne våpen var.⁷⁰ Denne aktiviteten kan godt beskrive tidligere og fremtidige fremstøt mot sentrale norske personer. I denne perioden støttet de norske fagmilitære USAs syn på atomvåpen og militærstrategi og gjorde dette kjent.⁷¹ Det norske forsvaret hadde støttet den generelle linjen i NATO strategien utarbeidet av USA og tanken med støtte for atomvåpen var at da kunne Norge forsvare seg på en mer jevnbyrdig måte ovenfor en

⁵⁸ Skogrand og Tamnes. *Fryktens likevekt* .2001.104

⁶⁸ John Foster Dulles. "Policy for security and Peace". Foreign Affairs April 1, 1954 ; Foreign Relations of the United States 1952-1954. Volume II National Security Affairs. Part 1. 1984. 609

⁶⁹ *Current situation in Norway: Norwegian-American Relations*. Attachment to OWOA-12411. 13 December 1960. NARA, CIA, CREST Database, CIA-RDP83-00036R000700060071-0.

⁷⁰ *Current situation in Norway: Norwegian-American Relations*. Attachment to OWOA-12411. 13 December 1960. NARA, CIA, CREST Database, CIA-RDP83-00036R000700060071-0.

⁷¹ Allerede i 1956 poengterte nemda om å forberede norske styrker på bruk av atomvåpen. Den militære ledelsen ønsket å innpasse atomvåpen i både Luftvåpenet og Hæren. Skogrand og Tamnes. *Fryktens likevekt* .2001. 133-134

sovjetisk invasjonstyrke.⁷² Dermed stod de nærmere den taktiske linjen fra USA enn regjeringen.

2.3 Ike was a far more complex and devious man than most people realized...”

Sitatet stammer fra Richard Nixon og er nevnt som den første revisjonistiske uttalelsen om Eisenhower.⁷³ Det summerer opp mye av de senere revisjonistene og Eisenhowers foretrekkende lederstil. Dette delkapitlet vil gå gjennom de tidligere prosjektene innenfor psykologisk krigføring og satellitter før Corona og Discoverer. Flere av de tidligere prosjektene har en direkte kobling mellom ideene og vurderingen gjort om Corona og Discoverer. Det vil også gi et bilde av tidligere avgjørelser som vil vise de forskjellige prioriteringene og danne grunnlaget for beslutningsprosessen under Discoverer II aksjonen i 1959. Logg fra Eisenhowers møter viser at han var på en golf ferie ved Augusta fra den 14. april 1959 til den 21. april 1959.⁷⁴ Gjestelisten på Augusta var bestående av flere generaler i tillegg til Goodpaster, Eisenhowers adjutant til forsvarsdepartementet, og nasjonalsikkerhetsrådgiver Gray.⁷⁵ Eisenhower var etter all sannsynlighet da informert om operasjonen, men valgte å overlate styringen til andre. Fred Greenstein var en av de første revisjonisten som brakte Eisenhowers ”Hidden-Hand Presidency” til liv og Eisenhowers behandling av Discoverer II operasjonen stemmer overens med dette.⁷⁶ Hans forespørsel om Discoverer II aksjonens resultat og rapport om hva som hadde gått galt gikk via hans sønn John Eisenhower, som han hadde daglige møter med.⁷⁷ Dette var Eisenhowers måte å føre politikk hvor han selv var tilbakelent og lot andre fremme forslagene, slik som Dulles, fra administrasjon mens han selv beholdt styringen med den overordnede strategien.⁷⁸ Delkapitlet vil derfor starte med Eisenhowers ”New Look” politikk og en kort gjennomgang av føringene

⁷² Skogrand og Tamnes. *Fryktens Likevekt*. 2001. 134

⁷³ Richard M. Nixon. *Six Crisis*. (Garden City: Doubleday, 1962). 172

⁷⁴ ”President’s Daily Appointments Log Eisenhower Archives”. Hentet den 08.04.2013 fra:

http://www.eisenhower.archives.gov/research/online_documents/presidential_appointment_books/1959/April_1_959.pdf;

⁷⁵ National Security Advisor Gray ble også hentet av helikopter den 16. april. Noe som kan indikere et pressende nasjonalt sikkerhetsproblem som Discoverer II på Svalbard eller bare være rutine.

⁷⁶ Fred I. Greenstein. *The Hidden-Hand Presidency*. 1982. 5-9, 57-72, 87-91

⁷⁷ *Memorandum from C.H. Russell to General Goodpaster with accompanying cover note*. 28 April 1959. Toner Notes April 1959. EL. DDE Diary Series. Eisenhower, Dwight D.: Papers as President (Ann Whitman File);

”President’s Daily Appointments Log Eisenhower Archives”. Hentet den 08.04.2013 fra:

http://www.eisenhower.archives.gov/research/online_documents/presidential_appointment_books/1959/April_1_959.pdf

⁷⁸ Richard H. Immerman. *Eisenhower and Dulles: Who Made The Decisions?* Political Psychology 1 (Autumn 1979): 21-38

i NSC 162/2. Etter dette vil de forskjellige prosjektene knyttet til informasjonssamling gås igjennom i rekkefølgen Open Skies, Sputnik-sjokket, Corona og avslutte med grunninformasjon om Discoverer-programmet.

2.31 New Look

New Look er navnet gitt til den nye nasjonale sikkerhetspolitikken som Eisenhower skisserte ut i NSC 162/2 den 30. oktober 1953 som var et radikalt skifte fra Trumans NSC 68. I NSC 68 var strategien basert på å møte trusselen fra Sovjetunionen med et overveldende militært overtak.⁷⁹ Kjernekonseptet i NSC 162/2 handlet om å beskytte Amerikas nasjonale sikkerhet, en nasjonal sikkerhet som omfavnet ikke bare det militære og utenrikspolitiske bekymringer, men også innenriks og økonomisk stabilitet.⁸⁰ Med andre ord skulle Koreakrigen avsluttes i tillegg til å redusere troppene i Europa og fokuset skulle være på å kutte kostnader og styrke økonomien for å møte den sovjetiske trusselen. Kjernepoenget i denne strategien var at avskrekkelsen overfor Sovjetunionen skulle skiftes til massiv gjengjeldelse med atomvåpen mot enhver form for aggresjon mot USA og dens allierte. Det var ikke bare skifte til et økt fokus på ha flere atomvåpen, men også den psykologiske effekten var viktig, ved at de var villige til å bruke dem.⁸¹ For Eisenhower var det også viktig at atomsatsing var den mest kostnadseffektive løsningen eller ”The bigger bang for the buck”.⁸²

Atompolitikken var en helt sentral del av ”New Look”, men det var også andre tre andre hovedområder som gikk under den samme filosofien som må nevnes: hemmelige operasjoner, allierte og psykologisk krigføring. Hemmelige operasjoner var en av aktivitetene underlagt CIA som ble brukt aktivt av Eisenhower i hans strategi for en lavkostnadskrig mot Sovjetunionen. Gode eksempler på dette var kuppene mot de demokratiske regimene – men venstrelenende – i Iran 1953 og Guatemala (1954).⁸³ Eisenhower ville ha flere allierte nasjoner og bygget opp et system hvor prinsippet med NATO ble overført til andre regioner, slik som SEATO og CENTO. Dette har blitt beskrevet som ”pactomania” av Robert J.

⁷⁹ Ernest R. May, ed *American Cold War Strategy: Interpreting NSC 68*. (New York: Bedford Books of St. Martins Press, 1993). 9-15

⁸⁰ Saki Dockrill, *Eisenhower's new-look national security policy, 1953-61*. (Houndmills: Macmillan Press, 1996). 1 ; Bowie and Immerman. *Waging peace*. 1998. 44-45

⁸¹ Robert J. McMahon. ”US national Security Policy, Eisenhower to Kennedy” in *The Cambridge History of the Cold War: Volume I Origins*. ed. Melvyn P. Leffler and Odd Arne Westad. (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 293

⁸² Utrykk først brukt av Charles Wilson i 1954 for å beskrive ”New Look”

⁸³ Blanche Wiesen Cook. *The declassified Eisenhower: A Divided Legacy*. (Garden City, NY: Doubleday, 1981). 148, 166

McMahon.⁸⁴ Konkurransen mellom USA og Sovjetunionen i den tredje verden om alliansepartnere gjorde kampen om verdensopinionen, og fremstå som det beste systemet viktig.⁸⁵ For Norge i denne perioden var de innenfor NATO og Eisenhowers hadde en kontinental strategi og det tyske spørsmålet var det viktigste, noe som betydde for Norges del at fokuset lå på kontinentet. Opprustning av Tyskland var det mest kostnadseffektive valget for Eisenhower for å øke slagkraften og minsk amerikansk bidrag.⁸⁶ Nord-flanken var i denne perioden med i spillet som en del av det amerikanske luftvåpenets strategi for angrep og forsvar mot Sovjetunionen.

2.32 Psykologisk krigføring, ”Open Skies” og Det internasjonale geofysiske året

Eisenhowers overordnede verktøy var psykologisk krigføring som inkluderte kamp om verdensopinionen, propaganda og å føre et offentlig diplomati inkludert i den overordnede kaldkrigsstrategien. Det var da kamp om verdensopinionen, psykologisk krigføring, offentlig diplomati og propaganda innenfor en felles kaldkrigsstrategi.⁸⁷ Eisenhower brukte aktivt retorikken og taler som et våpen i den kalde krigen mot Sovjetunionen. Talene var basert på å fremheve forskjellene mellom systemene, altså Sovjetunionens feil og USAs ”way of life” som den riktige.⁸⁸ Verdensopinionen var en viktig del av dette arbeidet og Eisenhower-administrasjonen prøvde med idealistiske forslag ”Open skies” i 1955 og det internasjonale geofysiske året. Ved begge forslagene var det realpolitiske hensyn og en underliggende strategi for å etablere konseptet ”Freedom of Space”.⁸⁹

”Open Skies” var et forslag fra Eisenhower som fortjener dekning på grunn av at det var fra samme overvåkningskonseptet som Corona i tillegg ble det en del av den psykologiske krigføringen av den kalde krigen. Ved å se på dette blir grunnkonseptet og ideen til

⁸⁴ McMahon, *US National Security Policy*. 2010. 294-295

⁸⁵ Frank Ninkovich A. *Modernity and Power: a history of the domino theory in the twentieth century*. (Chicago: University of Chicago Press, 1994). 219-223 ; McMahon. ”Eisenhower and Third World Nationalism”. 1986. 456-458

⁸⁶ Marc Trachtenberg, *A constructed peace: the making of the European settlement, 1945-1963*. (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1999). 127-128

⁸⁷ Osgood, *Total Cold War*. 2006. 3-9 ; McMahon, *US National Security Policy*. 2010. 293-295 ; Melvyn P. Leffler. *For the Soul of Mankind: The United States, Soviet Union, And the cold War*. (New York: Hill and Wang, 2007). 101-102

⁸⁸ Martin J. Medhurst. ”Eisenhower’s Rhetorical Leadership: An Interpretation” in *Eisenhower’s War of Words: Rhetoric and Leadership*. Ed. Martin J. Medhurst (East Lansing Michigan: Michigan State University Press, 1994), 285-297

⁸⁹ Hall, R. Cargill, *Origins of U.S. Space Policy: Eisenhower, Open Skies, and Freedom Of Space*, in Logsdon, John M., Linda J. Lear, and Roger D. Launius. 1995. Exploring the unknown: selected documents in the history of the U.S. civil space program. (Washington, D.C.: NASA. Volume I). 222-229

Eisenhower administrasjonen bak satellittovervåkingen klargjort. Forslaget var et fredsmøte arrangert for å redusere spenningen og våpenkappløpet mellom nasjonene. "Open Skies" er beskrivelsen på hvordan landene skulle verifisere denne avtalen. Formålet var derfor at supermaktene opprettet gjensidige luftovervåking av hverandre og skulle gjøres og verifiseres av egne tropper.⁹⁰ Eisenhower presenterte dette forslaget under Genève-møtet mellom stormaktene sommeren 1955. Det er to måter som må ses på "Open Skies" forslaget for å kunne vurdere det effektivt. Den ene var et ønske fra Eisenhower å få i gang nedrustningen og en felles avtale. Den andre var de fordelene en slik overvåking ville gi for forsvaret av USA.

Et av Eisenhowers initiativ for fred og forsoning mellom stormaktene var hans forslag "Atoms for Peace" den 8. desember 1953 og hadde ikke gitt resultat han ønsket. Atoms for Peace var talen Eisenhower fremførte i FN 8. desember 1953. Ideen var å bruke den nye teknologien for å hjelpe andre fredsvennelige sektorer som landbruk, kraftenergi og medisin.⁹¹ Eisenhower godkjente dermed i januar 1955 en ny plan som kom fra NSC 5501 hvor målet var "to capture the political and psychological imagination of the world".⁹² Det var derfor viktig at møtet i Genève viste at USA under Eisenhower hadde et reelt ønske om fred og forsoning. Sovjetunionen hadde laget et forslag med ønskelige reduksjoner på konvensjonelle våpen og forbud mot atomvåpen og det var laget for å møte de antatte kravene fra Storbritannia og Frankrike.⁹³

Sovjetunionens forslag om nei til atomvåpen var en appell til verdensopinionen samtidig som de fikk utviklet sine egne atomvåpen og tatt igjen forspranget til vesten. For at USA skulle overta initiativet og det psykologiske overtaket måtte de overgå dette og de oppnådde dette med "Open Skies". Den imponerte og overrasket britene og franskmennene men Sovjetunionen ledet av Nikita Khrusjtsjov var negativ til forslaget.⁹⁴ Resultatet var dermed at USA hadde delvis oppnådd det de satte ut med i NSC 5501 og Sovjetunionen var den som blokkerte "Open Skies". Dette ga USA en bedre omdømme som stormakt som var

⁹⁰ W. W Rostow. *Open Skies: Eisenhower's Proposal of July 21, 1955*. (Austin: University of Texas Press, 1982). 129-132

⁹¹ Robert L. Ivie. "Eisenhower as Cold Warrior" in *Eisenhower's War of Words: Rhetoric and Leadership*. Ed. Martin J. Medhurst (East Lansing Michigan: Michigan State University Press, 1994), 19-20

⁹² Dockrill. *New Look national security policy*. 1996. 147-148 ; Osgood. *Total Cold War*. 2006. 74-75

⁹³ Rostow. *Open Skies*. 1982. 57-58

⁹⁴ Dockrill, *Eisenhower's new look national security policy*, 1996, 145

villige til å tillate sovjetiske baser og overvåkning på eget territorium for å minske spenningen i den kalde krigen.

Grunnen til at de blokkerte forslaget var at det hadde for mange fordeler militært for USA og å tillate amerikanske overvåkning og utplasseringer i sovjetiske territorium brøt med en av grunnreglene i sovjets syn på suverenitet.⁹⁵ Lik som Sovjetunionens forslag hadde realpolitiske fordeler ville denne overvåkningen ha en vært en fordel for USA. Eisenhower var klar på dette ved at USA hadde overtaket i atomspørsmålet og baserte forsvaret på dette. Det amerikanerne var redd for var overraskelsesangrep med atomvåpen. Ettersom årene gikk og Sovjetunionen fikk større atomslagkraft beveget Eisenhower og Dulles seg mot en mer fleksielt forsvar av USA fra 1955 og framover. Ifølge Immerman så Eisenhower på atomvåpen som militært ubrukelige og Gaddis stadfestet at Eisenhower "flatly rejected the idea of a preemptive nuclear strike against the Soviet Union."⁹⁶ Gjensidig overvåkning ville derfor gi USA den informasjonen de trengte for å gjøre seg klar for et overraskelsesangrep og dermed redusere faren for et krigsutbrudd. Han hadde også helt rett i at en slik overvåkning ville redusere spenningen i den kalde krigen, noe man så ved den senere nettopp satellittovervåkingen.⁹⁷ Formålet med "Open Skies" ble dermed oppnådd av Corona-satellittene og dens etterfølgere ved å redusere spenningen gjennom bedre informasjon og overvåkning.

2.33 Sputniksjokket og det internasjonale geofysiske året

Sputnik ble skutt opp den 4. oktober 1957 og var første satellitt i verdensrommet. Sputnik I hadde en nyttelast på 84 kg og Pravda skrøt at "it was the result of the high level of scientific and technical thought in our country."⁹⁸ Under en måned senere hadde de allerede skutt opp Sputnik II og denne gangen var nyttelasten hele 500 kg og den inkluderte et levende vesen, hunden Laika.⁹⁹ Dette skapte en krisestemning i USA i alle ledd av myndighetene og den generelle allmennheten. Grunnen til dette var at Sputnik-sjokket hadde klare militære

⁹⁵ Sovjetunionen endret bestemmelsen rundt sovjetisk luftområde i 1950 og var veldig aggressive mot ukjente fly av enhver kategori i senere årene. De skjøt ned en Navy Neptune bomber i 1951, i 1952 to forskjellige RB-29. Pedlow, Gregory W., and Donald E. Welzenbach. *The CIA and the U-2 program, 1954-1974*. (Washington, D.C.: Central Intelligence Agency, Center for the Study of Intelligence. 1998). 15

⁹⁶ John Lewis Gaddis. *The long peace: inquiries into the history of the cold war*. (New York: Oxford University Press, 1987). 142-144 ; Richard H. Immerman. *Confessions of an Eisenhower Revisionist: An Agonizing Reappraisal*. *Diplomatic History*. 14 (3). (1990): 319-342.

⁹⁷ Herman, McDonald og Mastny. *Did intelligence matter in the Cold War?* 2006. 48

⁹⁸ Dockrill, 1996, *New Look national security policy*, 210

⁹⁹ Dickson. *Sputnik*. 2001. 140-145

assosiasjoner og innbyggerne var redd for at USA hadde falt bak i den tekniske utviklingen. Det var ikke måte på med hva som var feil med det amerikanske samfunnet som nå måtte fikses på grunn av Sputnik-sjokket. I det sivile var det foreslått reformer på alle plan, til og med reform på utdanningen fra grunnskolen og oppover. Fra den militære var det økning av USAs forsvarsmuligheter ved både mer fly som B-52 og intensivere forskjellige missilprogrammer. McDougall summerte opp situasjonen: "No event since Pearl Harbour set off such repercussions in public life."¹⁰⁰ Eisenhower var bekymret for både de militære og psykologiske implikasjonene ved det amerikanske satellittprogrammet. Selv om det var Eisenhowers politikk som hadde bidratt til krisen etter Sputnik.¹⁰¹

Opposisjonen utnyttet også denne muligheten og fremmet "Missile Gap" som en av deres kampsaker mot administrasjonen og Kennedy brukte det valgkampen i 1961. Noe av den sterkeste kritikken på slutten av Eisenhowers presidentperiode var da hvordan mannen som hadde vunnet andre verdenskrig hadde latt Sovjetunionen oppnå et solid overtak på raketter. Eisenhower lot dette bildet av han selv bestå til tross for at han satt på informasjon fra Corona som hadde bekreftet at det var ikke noe "Missile Gap".¹⁰² Om denne informasjon kom ut til media på noen måte ville varsellampene gått av i Sovjetunionen og de ville visst at USA hadde mulighet for effektiv overvåkning uten U-2.

Det internasjonale geofysiske året varte fra juli 1957 til desember 1958 og hele meningen med vitenskapsprogrammet var å fremme vitenskapelig utforskning over landegrensene.¹⁰³ Eisenhowers administrasjon så på det internasjonale geofysiske året som en god mulighet for å etablere prinsippet i internasjonal jus "Freedom of Space".¹⁰⁴ Både Sputnik og det amerikanske romprogrammet var tilknyttet til den internasjonale geofysiske året og USAs planlagte satellitt var Vanguard I. Valget hadde falt på marinens utvikling på grunn av at den ble ansett som den mest vitenskapelige eksperimentet og bæreraketten var ikke koblet opp mot noen missilprogram for atomvåpen, i motsetning til Von Brauns Jupiter-C som var utviklet av den amerikanske hæren.¹⁰⁵ En av grunnene til at USA falt etter Sputnik I og II var

¹⁰⁰ Walter A. McDougall. *The Heavens and the Earth: A Political History of the Space Age*. 1985. 142

¹⁰¹ Rip Bulkeley. *The Sputniks Crisis and Early United States Space Policy: A Critique of the Historiography of Space*. (Houndmills:Macmilian, 1991). 211-214

¹⁰² Prados. *The Soviet Estimate: U.S. Intelligence Analysis and Russian Military Strength*. (New York: The Daily Press, 1982). 87-89

¹⁰³ Sidney Chapman, *IGY: Year of Discovery*. (Ann arbor: University of Michigan Press, 1960). PREFACE. 8

¹⁰⁴ Hall. *Origins of U.S. Space Policy*. 1995. 222

¹⁰⁵ For en oversikt over forskjellige programmer se Appendiks A; *Explorer I and Jupiter-C*. NASA History Explorer I. Aksessert: 13.04.2013 Hentet fra: <http://history.nasa.gov/sputnik/expinfo.html>

Eisenhowers insistering på at en satellitt skulle ha en vitenskapelige funksjon. Ingen skulle dermed ha mulighet å anklage USA for å militarisere verdensrommet og sørge for at ”Freedom of Space” ble etablert.¹⁰⁶ Her viste Eisenhower igjen hvor viktig det bildet han projiserte til omverden og den psykologiske krigføringen.

Vanguard skulle ikke skytes opp før 6. desember 1957 og Sovjetunionen hadde allerede to suksessfulle forsøk. Dette plasserte et massivt press på denne oppskytningens suksess. Eisenhower måtte svare både media og prominente politikere og hans svar var at USA kunne ha hatt en satellitt i verdensrommet før russerne men at det ikke var en prioritet.¹⁰⁷ Vanguard ble dermed skutt opp som planlagt foran et fulltallig amerikansk pressekorps, men eksploderte etter bare 3 sekunder. Dr James Kilian, Eisenhowers vitenskapelige rådgiver, skrev i sin biografi at pressen kalte den for ” Puffnik, Flopnik, Kaputnik og Stayputnik”.¹⁰⁸ Krustsjov innrømmet til Kilian senere at de også hadde hatt feiloppskytninger, men klart å holde de hemmelige.¹⁰⁹ Det hastet så mye å få en respons til Sputnik I og II at de andre prosjektene ble koblet inn og USAs deltakelse i det internasjonale geofysiske året ble byttet fra Vanguard til Explorer I, hvor Von Brauns Jupiter-C var bærerakett. Explorer I ble skutt opp den 31. Januar 1958 og hadde en nyttelast på 13,67. Dog var det mer hensiktsmessige vitenskapelige eksperimenter enn Sputnik I. Denne hadde blitt vurdert for militær, men det hastet med et svar og de gjorde små endringer og kalte missilet for Juno I, men i realiteten var det Jupiter C.¹¹⁰ Igjen kan det ses hvor viktig det var for Eisenhower med fremstillingen av romprogrammet i verdensopinionen.

Spørsmålet var da hvilke andre trekk skulle man da gjøre for å imøtekomme denne trusselen? Det var flere forskjellige forslag for å øke slagkraften til det amerikanske forsvaret, alt fra 100 flere B-52 til flere rakettprogrammet. Det var akkurat slike tiltak Eisenhower hadde gått til valg for å stoppe, flere tiltak som han ikke regnet noe strategisk verdi, men bare økte utgiftene for myndighetene. Eller som han sa det selv: ”national security and national

¹⁰⁶ Dette er det gjeldende paradigmet blant de fremste forskerne på US: Space Policy: Day. *Eye in the Sky*. 1998. 119-120 ; Hall. *Origins of U.S. Space Policy*. 1995. 222-225 ; McDougall. *Heaven and Earth*. 1985. 120-124, 134

¹⁰⁷ Bulkeley. *The Sputnik Crisis*. 1991. 159-162

¹⁰⁸ Presidentens vitenskapelige rådgiver var en stilling opprettet av Eisenhower som svar på Sputnik-sjokket for å vise at administrasjonen tok den teknologiske utfordringen på alvor. James Rhyne Killian. *Sputnik, scientists, and Eisenhower: a memoir of the first special assistant to the President for science and technology*. (Cambridge, Mass: MIT Press, 1977.). 119

¹⁰⁹ Killian. *Sputnik, Scientists and Eisenhower*. 1977. 119

¹¹⁰ Se appendiks A for oversikt over forskjellige romprogrammer og kilder. ; NASA History. Aksessert: 13.04.2013. Hentet fra: <http://history.nasa.gov/sputnik/expinfo.html>

solvency are mutually dependent".¹¹¹ Eisenhower svarte på dette med at han kunne ikke forutse et angrep fra Sovjetunionen som var så vellykket at de ikke kunne svare på et angrep. Sputnik hadde endret bildet av maktbalansen for media og kongressen, men Eisenhower var ikke av den samme oppfatningen: "Long range missiles, as they exist today, do not cancel the destructive and deterrent power of our strategic air force."¹¹² Dette var kjernen i Eisenhowers overordnede strategi sikre sunn økonomi og det amerikanske samfunnet fordi det sovjetiske systemet ville råtne over tid. Dette konseptet stod gjeldende i lang tid etter Eisenhowers presidentskap som en av hovedpilarene i USAs strategi under den kalde krigen.¹¹³

Når USA hadde utviklet sine egne satellitter hadde de alltid vært skeptisk til lovligheten for slike overflyvninger. Spørsmålet administrasjon stile seg var hvor stoppet en nasjons suverenitet målt i høyden, og de visste ikke svaret. Eisenhower var derfor veldig opptatt av denne definisjonen og hva verdens nasjoner ville tro om dem. Etter diskusjoner i administrasjon endte det med enighet om å være påpasselig på at den første satellitten skulle være så vitenskapelig og fredelig som mulig. De så da muligheten til å utnytte det internasjonale geofysiske året, prosjektet var et rent vitenskapelig prosjekt startet i 1950 av flere forskjellige foreninger for vitenskap.¹¹⁴ Administrasjonen så da muligheten til å sende ut en satellitt ved dette internasjonale prosjektet for å etablere en lovlige presedens for overflyvninger med satellitt.¹¹⁵ De sendte inn forslaget og ble godkjent i 1955 i tillegg ble Sovjetunionen i 1956 med Sputnik. Rundt ett år senere sendte Sovjetunionen opp Sputnik I og USAs plan var nå kapret av Sovjetunionen. Dermed var det ikke de som fikk prestisjen ved prosjektet, men det ene lyspunktet var at ingen hadde protestert på at Sputnik hadde flydd over deres territorium. Den lovlige presedensen var dermed blitt etablert og Eisenhower-administrasjonen var fornøyd med at "the soviets might have done us a good turn, unintentionally, in establishing the concept of freedom of international space".¹¹⁶ Nå kunne ikke Sovjetunionen eller noen andre klage på en amerikansk oppskyting fordi de selv hadde etablert spillereglene for verdensrommet og ingen land hadde klagd på overflyvningen av deres territorium.

¹¹¹ Bowie and Immerman. *Waging Peace*. 1998. 44-45

¹¹² David Henry. "Eisenhower and Sputnik: The Irony of Failed Leadership" in *Eisenhower's War of Words: Rhetoric and Leadership*. Ed. Martin J. Medhurst (East Lansing Michigan: Michigan State University Press, 1994). 238

¹¹³ Bowie and Immerman. *Waging Peace*. 1998. 245-259

¹¹⁴ Chapman. *IGY: Year of Discovery*. 1960. 101-103

¹¹⁵ Day. *Eye in the sky*. 1998). 120

¹¹⁶ Robert A Divine. *The Sputnik Challenge*. (New York: Oxford University Press, 1993). 6

2.34 ”Many intelligence reports in war are contradictory;...In short, most intelligence is false” Sitatet stammer er en forkortelse fra den kjente læresetningen til Clausewitz på etterretning.¹¹⁷ Eisenhower hadde studert *On War* som offiser og tok lærdommer fra konseptene til Clausewitz i sin strategi.¹¹⁸ Eisenhower visste hvilken verdi verifiserbar informasjon var verdt for beslutningstakerne fra sine erfaringer i andre verdenskrig.¹¹⁹ Derfor var han villig til å benytte overflyvninger med U-2, ved å krenke Sovjetunionens suverenitet, på grunn av dens verdi. Corona ville da gi denne muligheten, uten denne risikoen.

Denne delen vil også fokusere på de praktiske detaljene rundt Corona som viste hvorfor Eisenhower syntes prosjektet var så viktig. Meningen med Corona syntes klart i ”Open Skies” forslaget fra Eisenhower og det var ikke første gangen USA satte prioriteringen av informasjon høyt. USA hadde veldig lite informasjon om sovjetiske militære evne og var derfor nødt til å basere seg på deres egen oppfatning om ”a growing intent toward expansion and aggression on the part of the Soviet Union.”¹²⁰ De tidligere overflyvningene av Sovjetunionen hadde gitt mye verdifull informasjon men var alltid en høyrisiko og kunne bare dekke et mindre område av Sovjetunionen. USA var fullt klar over dette og når U-2 ble tatt i bruk så de for seg en levetid på 3 år. Eisenhower var meget skeptisk til å bryte Sovjetunionens suverenitet og dette var grunnen til at CIA ble gitt prosjektet på grunn av deres sivile status. Han vil også gi Sovjetunionen sjansen på en fredelig måte å føre overvåkingen ved ”Open Skies”. Når det ble nektet godkjente han overflyvningene på grunn av hvor viktig informasjonen ble ansett.¹²¹ Satellittene skulle da gi den samme muligheten, bare med mye bedre dekning av områdene og fra en mye større høyde. Dog var kameraet og bildekvaliteten en god del dårligere i den tidlige fasene. Corona var dermed et prosjekt som ville gi informasjon om Sovjetunionens militære trekk, men uten mange av risikoene knyttet til U-2. U-2 hadde vist seg å gi gode bilder og kunnskap om områdene den overfløy. Problemet var da at Sovjetunionen fulgte med hver eneste flyreise og den var særdeles risikabel.

Det amerikanske luftvåpenet startet allerede med tanken om satellitter og deres muligheter i 1946 og det første reelle forslaget for en rekognoserings satellitt var WS-117L.

¹¹⁷ Carl Von Clausewitz. *On War*. Edited and translated by Michael Howard and Peter Paret. (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1989). 177

¹¹⁸ Gaddis. *We Know Now*. 1997. 233-234

¹¹⁹ Chester J Pach, jr. And Elmo Richardson. *The Presidency of Dwight D. Eisenhower*. (Lawrence, Kansas: University Press of Kansas, 1991) 6-11

¹²⁰ Prados, *The Soviet Estimate*. 1982. 6-8

¹²¹ Pedlow og Welzenbach. *The CIA and the U-2 program*. 1998. 96-97

Det var dette man jobbet med i hele 1950-tallet og det led de første årene av for lite bevilgninger, men dette endret seg i 1957 etter Sputnik I og II. Dog ikke i den størrelsesorden de forventet, mye på grunn av Eisenhowers konservative pengebruk.¹²² WS-117L ble prøvd som luftvåpenets forslag til det internasjonale geofysiske året, men var altfor militært for Eisenhower og valget falt på Vanguard. Luftvåpenet ville nå satse på fotorekognosering fra verdensrommet, men WS-117L var kjent blant en altfor sto masse som et hemmelig initiativ med formål om satellittovervåking. Eisenhower besluttet derfor for å legge ned dette og opprette Discoverer/Corona i slutten av 1957.¹²³

En annen grunn til det strenge hemmeligheten var informasjonsgyldighet. Da Eisenhower ble brifet om Corona-kapabilitet ba han om en sammenligning med U-2s kamera. U-2 kunne ta bilder av objekter helt ned til 1,2 meter, men satellitten ble anslått til rundt 15,2 m til 30,4 m. Det var demred kritisk i den tidlige fasen at Sovjetunionen ikke fikk vite om prosjektet, siden de kunne veldig lett bygge kopier som "lurte" kameraet.¹²⁴ Dette ville da ødelagt effekten og investeringen i prosjektet siden det var en liten kostnad for Sovjetunionen og lage kopier som kunne ødelegge for kameraet. Det kan også være en god forklaring på hvorfor Eisenhower ikke rettet opp oppfatningen om "missile gap".

Eisenhower ga også under dette møtet for hvem som skulle være involvert og styre prosjektet. Det eneste Eisenhower endret i forhold til tidligere vurderte planer var at CIA skulle få fullstendig og eksklusiv kontroll rundt all etterretningsvirksomhet.¹²⁵ Dette er en meget stor forandring ved at de første forslagene viste at kommandoen skulle beholdes av det amerikanske flyvåpenet og innlemmes i SAC. Det kan da ses på som en utvidelse og forlengelse av den tidligere rollefordelingen ved U-2 samarbeidet. Den nystartete organisasjonen Advanced Research Projects Agency (ARPA), som var en av utallige konsekvenser av Sputnik, fikk utviklingsansvaret og de hadde fått endelig godkjenning på opprettelse av organisasjon på samme dag.¹²⁶ Stadig flere slike bevilgninger og omprioriteringer bort fra luftvåpenet var en av grunnene til at forholdet ble kjøligere, noe som gav seg utslag i de to forskjellige rapportene de laget om Corona på i 1972 (Flyvåpenet) og 1977 (CIA).

¹²² United States. *The Corona Story*. 1988. 10

¹²³ *Corona Program History: Volume I Program Overview*. 19 May 1976, Section 1, page 2-4. NARA, CIA, CREST Database. CIA-RDP89B00980R000500070001-2.

¹²⁴ United States. *The Corona Story*. 1988. 20

¹²⁵ Day. *Eye in the Sky*. 1998. 121

¹²⁶ United States. *The Corona Story*. 1988. 20

Tabell over forskjellige viktige satellitter. En komplett liste kan sees i Appendiks A

Eier:	Viktige satellitter:	Første Oppskytnings:	Nyttelast i KG:	Bærerakett:	Formål:
US Air Force	WS-117L	Ikke skutt opp, men i utvikling siden 1946			Satelittovervåking
	Discoverer II	13.04.1959	743	Thor	Vitenskapelige instrumenter. Styrtet i Svalbard regionen
	Discoverer XIII	10.08.1960	850	Thor	Første Coronasatellitt returnert
	SAMOS	11.10.1960	1845	Atlas-Agena	Satelittovervåking, fortsettelsen av WS-117
	MIDAS	26.02.1960	2045	Atlas-Agena A	Tidlig varsel av interkontinentale missiler
US Army	Explorer I	01.02.1958	13.97	Juno I (Jupiter C)	USAs første satellitt, Vitenskapelige instrumenter
US Navy	Vanguard	17.03.1958	1.47	Vanguard	Vitenskapelige formål
NASA	Pioneer	11.10.1958	34.2	Thor-Able	Første NASA romprogram. Vitenskapelige formål
Soviet Union	Sputnik I	04.01.1957	83.6	SS-6 (Sapwood)	Verdens første Satellitt
	Sputnik II	03.11.1957	508.3	SS-6 (Sapwood)	Første mulighet for atomstrishode pga. Vekt

Kilde: NASA NSSDC Master Catalog Search. Hentet den 31.04.13 fra:

<http://nssdc.gsfc.nasa.gov/nmc/spacecraftSearch.do>

2.35 Discoverer-programmet

Discoverer-programmet var presentert som luftforsvarets fredelige og vitenskapelige alternativ for å fremme forskning i verdensrommet i tillegg å utvikle teknisk kapabilitet for å returnere kapsler fra verdensrommet.¹²⁷ Dette var en del av en tre parts plan etter WS-117L hvor luftvåpenets satellittprogrammet skulle fortsette utviklingen i de tre delprosjekter: Discoverer, SAMOS og MIDAS.¹²⁸ Discoverer-programmet skulle fungere som skalkeskjulet til Corona hvor ideen var at det beste mulige gjemmestedet var rett foran øyene til observatørene. Programmet skulle derfor drives som et vanlig romprogram med åpenhet og invitert media slik at ingen skulle mistenke programmet. Forskjellen mellom Corona og Discoverer var da neseseksjonen som så helt lik ut på utsiden, men hadde helt forskjellig innmat. På denne måten kunne et fåtall av medarbeiderne kjenne til Corona og bytte ut neseseksjonen til Discoverer uten at noen visste om det.¹²⁹ Til tross for denne tankegangen

¹²⁷ Stares. *Militarization of Space*. 1985. 45

¹²⁸ Oversikt over forskjellige satellitter se Appendiks A ; *ARPA Order 9-58 With amendments 1 thru 7*. ARPA – NASA Work Order Summary. 30 June 1958. NARA, RG 340. Security classified General Correspondence, 1956-1965. Box 365

¹²⁹ US NARA, CIA CREST Database, 1958, Memorandum From Bissell to Goodpaster, Project Corona Outline

virker det som at mange av vitenskapsmennene i Discoverer visste etterhvert om Corona og at deres forskning var bare som en dekkhistorie.¹³⁰

Forskningen ble avvirket allerede etter Discoverer III og de resterende satellittene som ble sendt opp var en del av Coronaprojektet.

En annen fordel ved Discoverer-programmet var det administrative, man kunne slå sammen tre forskjellige mål i samme program. Første prioriteten var som en operativ dekkhistorie for Corona samtidig som man fikk testet ut forskjellige vitenskapelige forsøk, med formål om å øke kunnskapen om verdensrommet. Nummer to var da å få en operativ bærerakett i Thor og senere Atlas som leveringssystemer. Discoverer ble da brukt i den vitenskapelige prestisjekampen mot Sovjetunionen. På denne måten kunne man få pose og sekk ved at man etablerte en dekkhistorie og fikk utført eksperimenter som også kunne bringe USAs prestisje. Begge disse momentene kom i tillegg til at det var uansett smart å få testet satellittens bane og fungerende returmogigheter før de risikerte en Corona-satellitt.¹³¹ Det aller viktigste var å få fungerende Corona-satellitt som ga bilder over Sovjetunionen.

Discoverer-kapselen hadde da to vitenskapelige formål den skulle oppnå som en del av dekkhistorien. Den viktigste var å få en kapsel i verdensrommet som hadde vært utenfor atmosfæren og returnert. Denne grunnen var den viktigste og den som la grunnmuren for Corona-oppskytningene. Den andre offisielle grunnen var å se på hvordan dyr kunne overleve en romferd og om man kunne ha et bra nok system for å sende mennesker ut ved en senere anledning. Dette var de to offisielle hovedmålene ved Discoverer-programmet og dette var grunnlaget for dekkhistorien for programmet.¹³²

Den mest publiserte delen av Discoverer var de biologiske prosjektene hvor man skulle sende opp dyr for å teste mulighetene for å sende mennesker i verdensrommet. To forskjellige Discoverer-moduler ble designet som opptok samme plassen i satellitten som Corona-modulen. Det laget et miniatyr system som kunne holde i live dyr over en lengre periode.¹³³ Man hadde da to versjoner, en for Reshus-apekatt og en for mus. Discoverer II var den første som har med seg en slik bio-modul. Den vil bli diskutert mer i det neste kapitlet hvor selve satellitten blir beskrevet bedre. Holdningen var en klar forskjell fra Sovjetunionen

¹³⁰ Clausen and Miller. *Intelligence revolution 1960*. 2012. 96

¹³¹ *Corona Program History: Volume I Program Overview*. 19 May 1976, Chapter 4, Page 1-2. NARA, CIA, CREST Database. CIA-RDP89B00980R000500070001-2.

¹³² *Memorandum Discoverer Public Cover Story*. TS/COR-055. 23 June 1958. CIA-RDP89B00980R000300090001-2

¹³³ Clausen and Miller. *Intelligence Revolution 1960*. 2012. 79-80

og Laika, men det ble plukket opp i USA at flere dyrevernerne laget oppstyr rundt det.¹³⁴ General Schriever, sjefen for Discoverer, ville dermed unngå dette til det var oppnådd en fullverdig retur. Dette var da lett å forstå siden den primære handlingen med Discoverer var dekkoperasjon og la NASA lede an dette feltet.

Discoverer-programmet hadde en testoppskytning som ikke ble regnet som en del av den offisielle serien. Discoverer I var dermed egentlig andre oppskytning, men led samme skjebne som Vanguard og sprengte etter bare noen sekunder. Discoverer II var da den første som i det hele tatt entret bane i verdensrommet og dermed et stort fremskritt. Derimot var de neste satellittene i programmet en helt annen fortelling. Discoverer III var da første og eneste som ble sendt opp med levende dyr, fire sorte mus. Satellitten mistet banen rett etter oppskytningen og krasjet i Stillehavet.¹³⁵ NASA hadde da allerede hatt dyr som overlevde i verdensrommet i en kortere tidsperiode. Dermed foretok Corona-lederne en vurdering og de kom frem til at dekkhistorien var nå etablert og alle de resterende oppskytningen var som ledd i Corona-programmet. Discoverers vitenskapelig program var dermed dødt. De neste satellittene helt opp til Discoverer X var preget av feil på både kameraer og fortapte moduler enten i verdensrommet eller på vei opp dit. Når Discoverer VII feilet ble det midlertidig stans i prosjektet og en høring om hva som kontinuerlig gikk galt. Til tross for alle feilene i det tidlige delen av prosjektet uttalte Eisenhower til Goodpaster ” They’ll get it right, They’ll get it right” og støttet prosjektet uansett på grunn av den potensielle verdien av etterretningen.¹³⁶ Eisenhowers kontinuerlige støtte til programmet på tross av utallige feil de første årene viste hvor viktig han verdsatte etterretningsinformasjonen Corona kunne gi.

¹³⁴ Første overlevende dyr var Able and Baker som var apekatter og ble sendt ut 28. mai 1959 og var første overlevende dyr fra verdensrommet. Dyreforsøk var veldig vanlig, men kritisert av dyrevernerne og derfor en av grunnene til at man stoppet helt med det i Discoverer. *Corona Program History: Volume I Program Overview*. 19 May 1976, Chapter 5, Page 2. NARA, CIA, CREST Database. CIA-RDP89B00980R000500070001-2.

¹³⁵ *Corona Program History: Volume I Program Overview*. 19 May 1976, Section 5, page 2. NARA, CIA, CREST Database. CIA-RDP89B00980R000500070001-2.

¹³⁶ Clausen and Miller. *Intelligence revolution 1960*. 2012. 45

3.0 Fra Hawaii til Svalbard. Discoverer IIs ferd til jorden

Discoverer II ble skutt opp den 13. april 1959 og gikk 17 ganger i bane rundt jorden og hadde planlagt retur på Hawaii.¹³⁷ Satellitten var den tredje som blir skutt ut i verdensrommet som en del av Discoverer-serien og den første som fullfører alle de planlagte trinnene i verdensrommet. Det var da Discoverer II nærmet seg atmosfæren at feilen oppstod og at den ikke havner i det planlagte området. Discoverer II landet i Svalbardregionen hvor Sovjetunionen tilstedeværelse på øya var problematisk. Både for å utføre en søk og redningsaksjon og norsk godkjennelse for søket. Derfor er det nødvendig å se på flere momenter før selve søk og redningsaksjonen på Svalbard.

Det er flere momenter å se på ved Discoverer II aksjon og dens begynnelse. Hvorfor var USA så ivrige etter å få den tilbake når det var en teknisk satellitt som en del av opprettelsen av dekkhistorien? Et mulig funn av noen annen ville bare bekreftet dekkhistorien og dermed fullført etterretningsverdien ved Discoverer. For å kunne besvare dette spørsmålet må jeg da se på satellittens innhold og funksjon. Dette gir da muligheten til å kunne diskutere USAs motiver ved at jeg har fått stadfestet satellittens verdi. For det norske perspektivet på aksjonen er det i sammenhengen tilgang på Svalbard for amerikanske styrker i leteaksjonen som gjør den spesiell i denne tidsperioden. Fra 1956 til 1970 pågikk flyplass-saken på Svalbard og noen av de heftigste debattene var i 1959 og i starten av 1960. Det er dermed naturlig å trekke paralleller mellom Discoverer II aksjonen og flyplass-saken i tillegg sette disse to temaene i et avspenningsperspektiv. Hvorfor fikk USA så fri tilgang i Discoverer II når de i samme periode er holdt helt utenfor? Den detaljerer kontakten med dokumenter fra både norsk og amerikansk side og gir et nytt bilde i behandlingen av aksjonen enn tidligere forskning tilsier. Ved å se på starten av aksjonen får man dokumentert det norske og amerikanske synet på Discoverer II aksjonen og de vurderinger de gjorde om situasjonen på Svalbard.

3.1 Discoverer II tekniske funksjon og rolle

Discoverer II skulle egentlig lande i nærheten av Hawaii den 15. april hvor man var klare med fly til å fange på veien ned. Ved å sende signalet for å entre atmosfæren litt for tidlig endret

¹³⁷ Prados, *The Soviet Estimate*. 1982. 117

dette banen slik at Discoverer II falt ned ved Svalbard og ikke Hawaii.¹³⁸ Ved å regne ut den nye banen anslo man foreløpig treff i Svalbardregionen og det kom som et lite sjokk for de i Coronaprojektet at det var sovjetiske områder på øya. Det mest interessante med akkurat denne feilen er at det menneskelige elementet trengte ikke å være der, men ble valgt for sikkerhetsgrunner.¹³⁹ Teknologisk kunne denne prosessen vært automatisert til å skje på nøyaktig riktig tidspunkt. Det menneskelige elementet var introdusert for å ha bedre kontroll på hvor satellitten skulle lande. Ironisk nok er det introduksjon av dette menneskelige elementet som kan ha gitt den eneste Discoverer-satellitten til Sovjetunionen. Det er derfor viktig å se på selve kapselen, hva den inneholdt og hvilken rolle den spilte i Corona.

3.11 Discoverer IIs innhold og tekniske formål

Både Sputnik I og Explorer I hadde etablert en bane i verdensrommet så det var ikke spesielt ved Discoverer II. Det spesielle med Discoverer II var at den gikk i bane rundt jorden slik som de andre satellittene, for så å entre atmosfæren igjen. Det var da den første satellitten som hadde oppnådd dette og viste at planene for Coronaprojektet kunne fungere.¹⁴⁰ Den hadde også fungert hele veien og grunnen til at det ble feil var den menneskelige detaljstyringen fra bakken. For å kunne vurdere de politiske beslutningene og målene til aktørene i aksjonen, må satellittenes innhold og funksjon ses nærmere på. Ved å se på de forskjellige vitenskapelige eksperimentene og teknologiske rollen til Discoverer II for å se om dette kan forklare søk og redningsaksjonens viktighet og omfang.

På grunn av Discoverer IIs tidlige stadium i prosjektet var det en satellitt som hadde som formål å etablere dekkoperasjonen for prosjektet som bestod av reelle vitenskapelige undersøkelser. På denne måten kunne Discoverer-programmet utnytte flere motiver ved å kombinere teknisk utvikling, vitenskapelige forsøk og etablere en dekkhistorie for de senere Corona-modulene. Det var dermed første satellitt med en bio-modul som var sendt opp. Den tekniske testen av prosjektet var den aller viktigste ved at satellitten var av samme størrelse og vekt som en Corona-modul. Tapet av Discoverer II medførte dermed ikke noe tap i henhold til dekkoperasjonen, snarere tvert imot om det ble kjent at Discoverer drev med vitenskapelige

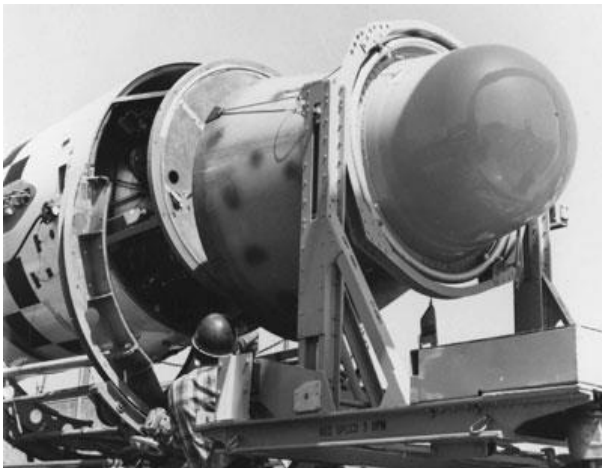
¹³⁸ Operatøren hadde et kort operativt vindu hvor det var mulig med kommunikasjon med satellitten. Feilen oppstod da operatøren feilberegnet tidspunktet for å gi kommandoen for å starte banen inn i atmosfæren igjen. Den ble ikke oppdaget før etter at kommunikasjonsvinduet var over og ved neste passering hadde den da allerede begynt på den nye banen og entret atmosfæren. United States. *The Corona Story*. 1988. 47

¹³⁹ *Corona Program History: Volume I Program Overview*. 19 May 1976, Section 5, page 1. NARA, CIA, CREST Database. CIA-RDP89B00980R000500070001-2.

¹⁴⁰ United States. *The Corona Story*. 1988. 47

eksperimenter. Teknisk var det også en stor forbedring fra de tidligere ved at satellitten klarte de forskjellige trinnene. Tidligere er det tatt for gitt at Discoverer II var en spionsatellitt. Men gitt den nye teknologiske innsikten er ny aktualitet på spørsmålet om hvorfor aksjonen var viktig og at innsatsen var så stor? Bare aksjonens størrelse er med å indikere hvor mye de var villig til å sette inn for å berge kapselen. La oss derfor se nærmere på hvilken teknikk som var i Discoverer II satellitten og enda mer vesentlig, kapselen.

De første Discoverer-satellittene var Thor baserte systemer og denne raketten hadde mindre kraft og dermed mindre mulighet for nyttelast enn de senere Atlassystemene. Skiftet skjedde i 1963, dermed fikk programmet mer plass og lastekapasitet som ga rom for mer overvåkningsutstyr.¹⁴¹ Det er viktig å se på Discoverer IIs størrelse før jeg skal se på redningsaksjonen. Discoverer IIs totalvekt for satellitten etter å ha separert fra de tidligere trinnene på 200 kg og 111 kg av dette var de vitenskapelige instrumentene som telekommunikasjon, telemetri og overvåkningsinstrumenter. For å sette dette i perspektiv så var Sputnik II 498 kg i total nyttevekt for satellitten.¹⁴² Bilder av Discoverer II satellitten.

Bilde 1: Discoverer II nesekapsel settes på Thor raketten

Bilde 2: Fallsjerm blir lagt til i kapselen.¹⁴³

Størrelsen ble enda mindre når det aller siste trinnet var fullført og Discoverer II skulle entre atmosfæren igjen. Da separerte en egen kapsel fra satellitten med den essensielle forskningen og dyrene som skulle returneres. Denne delen veide 88 kg totalt og bestod av to forskjellige

¹⁴¹ *A Point in Time: The Corona Story*. CIA Films. Official Documentary of the Corona Program. 1972. Hentet den 05.06.12 fra: <http://www.nro.gov/history/csnr/corona/videos.html>

¹⁴² Explorer I var mer avansert i dens vitenskapelige utforming, men to poeng som preget Sputnik II var dens totale nyttevekt som var stor nok til å løfte atomstridshoder og hunden Laika, Dickson. *Sputnik*. 2001. 141-145

¹⁴³ Begge bildene er fra: Dwayne Day, *The Space Review*. *Has anybody seen our satellite?* 2009. Aksessert den 29.09.2012: fra: <http://www.thespacereview.com/article/1352/1> Heretter referert til Day. *Has anybody seen our satellite?* 2009.

del, en for atmosfærisk beskyttelsesutstyr som inkluderte retroraketter og assosiert struktur, den andre var bio-modulen med en fallskjerm og radiosender.¹⁴⁴ Når denne hadde da entret atmosfæren separerte kapselen fra beskyttelsen og retrorakettene som den ikke lengre trengte og enderesultatet var en liten kapsel og det siste stadiet i Discoverer II. På bildet til høyre legges fallskjermen ned i varmeskjoldet til kapselen. Det var denne kapselen som var aktuell i Svalbardaksjonen, og kan ses på bilde 2. Det var denne de prøvde å finne på Svalbard. Kapselen var da 69 cm lang og 84 cm bred og under Discoverer II inneholdt denne respiratorsystemer for eventuell dyr i senere forsøk, tre filmpakker for å registrere kosmisk stråling og instrumenter som logget funksjonene i satellitten.¹⁴⁵

Discoverer-prosjektet primære rolle var teknisk utvikling av satellitten og kapselen hvor de tidlige kapslene skulle brukes for å etablere en dekkhistorie for Coronaprojektet. Derfor var de vitenskapelige eksperimentene utformet slik at man måtte finne satellitten for å få informasjonen. Det primære eksempelet og målet var derfor dyr i verdensrommet som var en utmerket unnskyldning for retur av kapselen. Her var det to forskjellige momenter som spilte inn på beslutningen. For det første var det sensitivt for egen befolkningen som hadde protestert ved Sputnik II. Det andre var en mulighet ved å vise forskjell til Sovjetunionen og spilte dermed inn i hendene på den psykologiske krigføringsstrategien til administrasjonen.¹⁴⁶ Det var planlagt å sende opp 3 mus med Discoverer II, men General Schreiver som var leder for Discoverer sa nei på grunn av at de tidligere Discoverer hadde feilet i de tidligere fasene og eksplodert. Dette ville bragt negativ oppmerksomhet på Discoverer-prosjektet og han ville ikke sende opp før det var bevist mulig retur av Discoverer-kapslene.¹⁴⁷ Nok en gang en avslutning som viser at det ”primære” vitenskapelige eksperimentet nedprioriteres på grunn av dekkhistorien. For at det fortsatt skulle være et biologisk vitenskapelig test valgte man å legge inn elektronikk som simulerte hjertefrekvensen til mus.¹⁴⁸

I tillegg var det tre filmpakker i kapselen for å registrere kosmisk stråling på satellitten og kapselen i løpet av ferden. Disse ble da mer sentrale siden man ikke fikk inkludert dyr på

¹⁴⁴ “Discoverer Orbital Attitude Controlled Aviation Week. Richard Sweeney. 20 April 1959. McGraw Hill Publication. 26

¹⁴⁵ Aviation Week. 20 April. 26

¹⁴⁶ J. Michael Hogan. ”Eisenhower and Open Skies. A Case Study in Psychological Warfare”. in *Eisenhower’s War of Words: Rhetoric and Leadership*. Ed. Martin J. Medhurst (East Lansing Michigan: Michigan State University Press, 1994). 140-144

¹⁴⁷ Day. *Has anybody seen our satellite?*. 2009

¹⁴⁸ *Memorandum from C.H. Rusell to General Goodpaster with accompanying cover note*. April 27, 1959. Toner Notes April 1959. EL. DDE Diary Series, Eisenhower, Dwight D.: Papers as President (Ann Whitman File)

Discoverer II var dette det primære vitenskapelige testen. Det var ikke bare intensiteten av denne strålingen under en ferd man var på jakt etter, men også elektronene, protonene og andelen av tunge partikler av strålingen i verdensrommet. Man kunne ha målt dette med andre mekaniske metoder og da kunne man fått sendt dataen elektronisk tilbake, men film var ansett som mer sikker metode og at det var derfor man gjorde dette.¹⁴⁹ Ved flere av de senere forsknings-satellitter fokuserte på akkurat dette teamet som Explorer X og XII i 1961 av NASA.¹⁵⁰ Det aller viktigste var at de vitenskapelige eksperimentene krevde fysisk retur av prosjektet og la dermed grunnlaget for Discoverer-prosjektets vitenskapelige legitimitet og etableringen av dekkoperasjonen. Da General Schriever besluttet å ikke inkludere levende dyr besluttet man å legge inn disse filmpakkene som et alternativ i Discoverer II.

Disse filmene har bidratt til en misoppfatning om at Discoverer II var en etterretningssatellitt. Det er jo naturlig ettersom man ble kjent med at Discoverer-programmet var noen av de første etterretningssatellittene før kildene åpnet. Discoverer II ble da regnet som en del av Coronaprojektet og det var det, men det var for tidlig for Corona-modulen å bli sendt opp. Derfor var det mer enn nok med å få en fungerende satellitt i bane som returnerte til atmosfæren igjen, den vitenskapelige eksperimentene var der for dekkhistorien og kan anses som en bonus. Det er da særlig i litteraturen før prosjektet var avgradert i 1995 av Clinton, at Discoverer II ble vurdert til å være en etterretningssatellitt. Både Rolf Tamnes og John Ranelagh beskriver Discoverer II som en etterretningssatellitt hvor de bruker filmene i kapselen som et bevis på dette, dog var det ingen kamera.¹⁵¹ En annen som også har dette bildet er Paul Dickson i *Sputnik*, men Dicksons problem er at hans fremstilling er fra 2001, hvor Discoverer IIs sivile natur er viden kjent i både primær- og sekundærkilder.¹⁵² Som vi har sett, inneholdt den film, men det var for vitenskapelige formål. Dette var hva som ble rapportert i 1959, men senere trodde man ikke på disse beretningene på grunn av Discoverers kobling til Coronaprojektet.¹⁵³ Derimot viser de offisielle rapportene om Corona at det aller

¹⁴⁹ Aviation Week. 20 April. 26

¹⁵⁰ *The history of Cosmic Ray Studies 1950-1959*. NASA History. Hentet den 27.04.2013 fra: http://helios.gsfc.nasa.gov/hist_1950.html

¹⁵¹ Tamnes. *Cold War in the High North*. 1991. 136, 173 ; Rolf Tamnes. *Svalbard og den politiske avmakt: Striden om flyplass, Olje og telemetri-stasjon, 1955-1970*. Forsvarsstudier 1/1992, 53-54 ; Ranelagh. *The Agency*. 1988. 325

¹⁵² Dickson. *Sputnik*. 2001. 212

¹⁵³ United States. *The Corona Story*. 1988. 48 ; Day. *Has anybody seen our satellite?*. 2009 ; Tamnes. *Cold War in the High North*. 1991. Fotnote 320. S. 330

første kameraet som ble sendt opp i Corona prosjektet var med Discoverer IV.¹⁵⁴ Dermed var det den originale mediebeskrivelsen som var riktig på Discoverer II oppskytingen.

3.12 Hva Discoverer II kunne fortelle om Corona

Discoverer II ble ikke funnet av Norge eller USA og indikasjonene pekte mot Sovjetunionen. De politiske aspektene ved det vil bli tatt opp senere, men la oss først se på hvilken tekniske og vitenskapelige informasjon var i kapselen om Sovjetunionen skulle få tak i den og hvilke bekymringer USA hadde om Discoverer II. Gjennomgangen av de vitenskapelige prosjektene i Discoverer II viste at det ikke var noe spesielt sensitivt eller banebrytende forskning. I en vurdering foretatt etter operasjon av det amerikanske forsvarsdepartementet for president Eisenhower kom de frem til at eneste delene som ville vært brukbare for Sovjetunionen var "the sophisticated ejection system" som de vurderte var bedre enn noen russerne hadde. For de resterende systemene hadde Sovjetunionen lignende systemer som stabilisator, filmpakke for stråling.¹⁵⁵ For å fikse dette ville de neste satellittene ha et system som hindret kapselen i å bli sendt ut om satellitten ikke var i riktig bane. Dette var da den eneste tekniske tapet og det vitenskapelige var ikke viktig i denne sammenhengen. Den virkelige bekymringen var en helt annen en det tekniske, nemlig propaganda. Coronaledelsen var ikke spesielt bekymret med tanke på Discoverer II. Derimot var det en annen fortelling fra ledelsen i Discoverer-programmet fryktet i flere måneder "That the soviets might "surface" the Discoverer II capsule in the midst of an American publicity campaign that featured a subsequent recovery."¹⁵⁶ Her kommer det klart frem at et av motivene med Discoverer-programmet var som psykologisk krigføring og ikke bare dekkoperasjon. For amerikanerne kunne Discoverer II blitt brukt som et ledd av deres kamp om verdensopinionen og propaganda.

3.13 Det teknologiske motivet

Kapselen hadde da en lav vitenskapelig verdi, og etterretningsverdien var høyere om den ble funnet av Sovjetunionen, ved å bekrefte dekkhistorien. Det spesielle med kapselen var da at den var det aller første objektet som har vært utenfor atmosfæren og gått i bane rundt jorden før den returnerte tilbake. Dermed ville det vært den første objektet returnert fra

¹⁵⁴ United States. *The Corona Story*. 1988. 48

¹⁵⁵ De kunne også finne ut hvilke frekvens signalene til satellitten ble sendt på, men dette ville bli endret. ; *Memorandum from C.H Russell to General Goodpaster with accompanying cover note*. April 27 1959. EL. "Toner Notes April 1959", DDE Diary Series, Dwight D.: Papers as President (Ann Whitman File)

¹⁵⁶ James Outzen and Robert L. Perry. *A history of satellite reconnaissance: the Robert L. Perry histories*. (Chantilly, VA: Center for the study of National Reconnaissance, 2012). 89

verdensrommet som hadde gått i bane. Dermed var det den politiske verdien av teknologiske utviklingen som var høyest. Dette ville gitt Eisenhower en klar fordel mot hemmelige kritikere og et tilbakeslag for ”missile gap” som var en av mest brukte argumentene mot Eisenhowers administrasjon.¹⁵⁷ Sputnik hadde vært et tilbakeslag for amerikansk prestisje, og State Department slo fast i en rapport at skadevirkningene var på flere områder, hvor den viktigste var at det var en stor generell og bred økning i troen på sovjetisk vitenskapelig og teknisk superioritet. Rapporten konkluderte at legitimitet til all annen propaganda hadde også fått en større troverdighet.¹⁵⁸ Derfor var den tekniske verdien ikke knyttet til innholdet eller de vitenskapelige forsøkene, men hvilken brikke Discoverer II kunne blitt brukt politisk. Discoverer II ville dermed fått en sentral posisjon i Eisenhowers psykologiske krigføring for å vise at USA var tilbake som teknologiledene i kampen om verdensopinionen og for moralen til det amerikanske folket. Dette er da det klare motivet ved aksjonens start og hvorfor Discoverer II var en viktig satellitt for USA.

3.3 Problemet med Svalbard i 1959

Som tidligere beskrevet i bakgrunnskapittelet, var Svalbard sentral for Norsk avspenningspolitikk i årene under den første fasen av den kalde krigen. Når den kalde krigen begynte og Norge tredde inn i NATO ble Svalbard automatisk et av de mest sensitive områdene. Sovjetunionen hadde at artikkel 9 i Svalbardtraktaten ble brutt ved norsk medlemskap i NATO.¹⁵⁹ Når området strategiske verdi ble høyere var det viktig for den norske regjering med avskjerming overfor NATO-alliansen og særlig USA.

Det faller naturlig å sammenligne Discoverer II aksjonen med flyplass-saken på Svalbard. Discoverer II var en kort aksjon i 1959 mens flyplass-saken var en over 20 års lang konflikt. Til tross for dette var noe av den heftigste debatten om flyplassen i årene rundt 1959. Et av de sentrale problemene i flyplass-saken var en mulig amerikansk involvering og om denne flyplassen kunne settes i sammenheng med det amerikanske luftvåpenets polarstrategi. Dette var grunnlaget for den første sovjetiske protestnoten i 1958 ved flyplass-saken, men under Discoverer II aksjonen landet det amerikanske luftvåpenet på Svalbard uten at dette ble

¹⁵⁷ Kommentarer fra John F. Kennedy. *A Point in Time: The Corona Story*. CIA Films. Official Documentary of the Corona Program. 1972. Hentet den 05.06.12 fra: <http://www.nro.gov/history/csnr/corona/videos.html> ; Richelson. *Wizards of Langley*. 2002. 27 ; Dickson. *Sputnik*. 2001. 110-118

¹⁵⁸ Osgood. *Total Cold War*. 2006. 336-338

¹⁵⁹ Sven G. Holtmark. *Høyt spill, Svalbard-spørsmålet 1944-47*. Forsvarstudier 1/2004. 160-162

bemerket. For å kunne sammenligne Discoverer II med flyplass-saken må det først ha en gjennomgang av den.

3.31 Flyplass-saken

Saken om flyplassen starter sommeren 1956, men det var først etter den sovjetiske noten den 29. november 1958 at det ble protestert på rullebanens lengde og dens kobling til militære formål. Regjeringen ba da om et møte med Einar Sverre Pedersen og Gunnar Sverre Pedersen den 8. januar 1959 hvor de ville ha planene skrinlagt av hensyn til den sovjetiske noten.¹⁶⁰ Dermed var det først etter at Sovjetunionen sender sin note at regjeringen går imot den. Ved at det ikke var noen protest fra Sovjetunionen om Discoverer II aksjonen var det mulig at regjeringen ikke trengte å ta stilling til avspennings situasjonen. Uansett var det klart hvor viktig forholdet til Sovjetunionen var om Svalbardspørsmålet.

Det viktigste ankepunktet var rullebanens lengde på 1600m med ekspansjonsmuligheter til 3000 meter. Sovjetunionen hadde tolket dette som en militarisering av Svalbard, på grunn av at denne lengden var primært for ”tunge moderne jettfly”.¹⁶¹ Regjeringen ble overrasket over den harde tonen til Sovjetunionen og kalte inn brødrene Pedersen for å få planene droppet. De var ikke enige i regjeringens vurdering av situasjonen og dette var starten på den langvarige konflikten mellom partene. Det ble ikke enighet og flyplass-saken fortsatte. Det ble da stor sak i januar 1959 og forespørselen ble drøftet i sin helhet i Stortinget, i tillegg til i utenrikskomiteen. Siden dette skjer bare måneder før Discoverer II affæren, viser dette klart regjeringens ansente forhold med Sovjetunionen om Svalbard under samme periode som Discoverer II operasjonen.

Grunnlaget for den sovjetiske noten var at flyplassen kunne bli brukt av militærstyrker i en eventuell krigssituasjon og den primære trusselen var det amerikanske luftvåpenet. Saken ble derfor enda mer ansent når det ble avdekket at det var sterke koblinger mellom det amerikanske luftvåpenet og utbyggingen av flyplass på Svalbard. Den var etablert gjennom kontakt mellom oberstløytnant Pedersen og Oberst Fletcher i amerikanske luftvåpenet som hadde ekspertise på flyplasser i arktisk territorium. Pedersen tok kontakt for å benytte hans ekspertise i 1956, men det ble ingen framgang denne gangen. Derimot var det andre gangen etterat Fletcher var blitt gjort til sjef for rådgivergruppen for amerikansk militæret i Norge, at ting skjedde. Først da etablerte han kontakt mellom Arctic Institute of North America og

¹⁶⁰ Tamnes. *Svalbard og den politiske avmakt 1955-1970*. 1992. 19

¹⁶¹ Skogrand, Njølstad og Tamnes. *Brennpunkt: Kald krig, nordområder og storstrategi*. 1998. 28

brødrene Pedersen.¹⁶² Samarbeidet fortsatte utover i 1959 og Pedersen-brødrene dannet en ekspedisjon om sommeren til Svalbard. Resultat av dette var rapporten Svalbardveg 159 som skisserte seks forskjellige flyplasser på Svalbard og bekreftet Pedersen-brødrenes tidligere antakelser.¹⁶³ Det var ikke noe norske myndigheter kunne gjøre med kontakten, men ekspedisjonen bidro ikke å avkrefte koblingen mellom prosjektet og USA. Regjeringen ble enda mer sikker i sin sak da det ble klart i 1959 instituttets støtte på 20.000 USD, med løfte om tillegg på 60.000 USD, stammet egentlig fra det amerikanske luftvåpenet som hadde brukt det arktiske instituttet som mellomledd.¹⁶⁴ Med disse bevisene i hånd var det klart for utenriksminister Lange og regjeringen at dette initiativet var støttet og inngikk i planene hos det amerikanske luftvåpenet.

USAs involvering i denne saken viste hvor høyt de anså Svalbard som et strategisk territorium. Samtidig som denne saken pågikk sendte General Cabell fra det amerikanske luftvåpenet den 11. august 1958 en forespørsel om geografisk etterretningsmemorandum fra CIA som hadde utarbeidet et forslag om utforsking av Svalbard. ¹⁶⁵ CIA primære interesser på øya var informasjon om sovjetiske aktiviteter på Svalbard. Hvor de var interessert i alle aspekter fra øyas geografi til kulturutvikling, hvor formålet var ”to report effectively on these matters for operational use now and in the event of war”.¹⁶⁶ Nok et eksempel som viste amerikansk interesse for Svalbard og Sovjetunionen tilstedeværelse. Det er også fristende å trekke dette memoet til flyplass-saken ved at det var sendt i samme måned som kontakten med Arctic Institute ble etablert. Det var dermed rimelig å anta at dette memoet var koblet til flyplass-saken og tilfører derfor mer sikkerhet om USAs planer og ambisjonene rundt Svalbard.

Den norske regjeringen løste dette ved å eliminere USA fra situasjonen for å berolige Moskva. Utenriksminister Lange tok opp de amerikanske investeringene med den amerikanske utenriksministeren Christian A. Herter den 12. januar 1960 og fikk et løfte fra Herter om at denne utbetalingen ville bli stoppet og den amerikanske involveringen ble da ansett som slutt.¹⁶⁷ I flyplass-saken var det dermed normal prosedyre med en klar avskjerming

¹⁶² Tamnes. *Svalbard og den politiske avmakt 1955-1970*. 1992. 25

¹⁶³ Ibid

¹⁶⁴ Skogrand, Njølstad og Tamnes. *Brennpunkt: Kald krig, nordområder og storstrategi*. 1998. 28-29

¹⁶⁵ *Propposal Concerning Svalbard by ”redacted”*. Memorandum for deputy director of intelligence. O/Ch/G:JAB:jmc. 11 September 1958. NARA. CIA. CREST Database. CIA-RDP61-00391R000100020072-9

¹⁶⁶ Ibid

¹⁶⁷ Tamnes. *Svalbard og den politiske avmakt 1955-1970*. 1992. 26

overfor USA. Saken skulle fortsette mellom brødrene Pedersen og den norske regjering i ett tiår til før det ble en avklaring hvor myndighetene selv valgte å bygge en flyplass.

3.4 Operasjon opprettes

I dette delkapittelet vil det bli beskrevet de handlingene som skjedde etter at kommandosenteret for Discoverer på Hawaii hadde fått beregnet et mulig nedslagsted i Svalbardregionen. Operasjonen står som en klar kontrast fra flyplass-saken. Delkapittelet vil derfor se på selve opprettelsen av aksjonen og de vurderingene som ble tatt for å klargjøre hvorfor USA får tilgang til Svalbard og hvilke argumenter som ble brukt. Discoverer IIs innhold gjorde det klart at det det ikke var etterretningsinnhold og et funn ville bare bekrefte dekkhistorien til prosjektet. Både størrelsen på aksjon og USAs diplomati for å få den tilbake, indikerer en veldig viktig satellitt. Problemet er at dens tekniske innhold viser noe helt annet. Ved å se på opprettelsen av aksjonen kan det gi et bilde av forskjellige motiver USA hadde ved Discoverer II aksjonen.

I de tidligere beretningene om Discoverer II er det flere forskjellige syn på hvordan dette skjedde og hvem som var involvert. I store rapportene som *The Corona Story* og *A History of Corona* ble Discoverer II aksjonen en liten seksjon hvor resultatet er viktigst og diplomatiet rundt aksjonen uinteressant. Samleverkene er derfor korte seksjoner om aksjonen hvor det viktigste er hvorfor den styrtet og hva resultatet av aksjonen var. Days artikkel er basert for det meste på muntlige kilder fra sentrale personer i programmet. Tamnes nevner kort den diplomatiske korrespondansen og regjeringskonferansen 16. april 1959 som sin hovedkilde. Derimot har ingen sett på kildematerialet fra begge nasjonalarkivene og korrespondansen mellom de to utenriksdepartementene under aksjonen. Disse primærkildene avviker til tider, men også gir tilleggsinformasjon som rapportene ikke har med. Både rapportene og den tidligere forskningen kan tilføres ny innsikt med arkivmaterialet. Kildematerialets ulikhet mellom forskere og rapporter viser nødvendigheten av et mer inngående analyse av det bilaterale samarbeidet.

3.4.1 Kontakt mellom Norge og USA om operasjonen.

Den første kontakten mellom Norge og USA om en eventuell operasjon var den 14. april 1959 klokken 2110 da det øverste amerikanske flyvåpenattachen ved Osloambassaden Oberst Kenzie ringte hjem til Oberstløytnant Ulleberg i overkommandoen ved det norske flyvåpenet for å informere om at Discoverer II neseseksjonen ikke ville lande som planlagt og hadde en

foreløpig beregnet destinasjon Svalbard. Oberst Kenzie forhørte seg deretter om det var mulighet å få noen på Svalbard til å se etter satellitten på vei ned. Discoverer II hadde en planlagt retur til atmosfæren som skulle skje kl 0018 GMT 15. april, 3 timer etter han ringte.¹⁶⁸ Det er da viktig å merke seg at på dette tidspunktet var det snakk om neseseksjonen som var en mye større del enn den planlagte returkapselen.

Oberst Kenzie ville ha hjelp til å få en visuell bekreftelse om Discoverer II var på vei mot regionen. Dog er det ikke gitt at dette skulle skje ved å ringe hjem til en norsk offiser i flyvåpenet heller enn en offentlig henvendelse Hvorfor var den første kontakten mellom flyvåpnene og ikke gjennom andre kanaler? En naturlig forklaring er at det var sent på kvelden og det haster å få kontakt, derav kunne viktig tid spares ved å ringe direkte til en venn i overkommandoen for å få forgang i prosessen. Fortsatt kan det brukes som et eksempel på samarbeidet mellom luftvåpnene i denne perioden. Det er også verdt å merke seg at den personlige kontakten mellom amerikanske og norske tjenestemenn er en vedvarende trend under denne operasjonen. Etter at man hadde fått visuell bekreftelse ble den direkte sendt over til Oberst Kenzie uten noen mellomledd.

Det norske flyvåpenet startet da med å prøve å få kontakt med direktør Deinboll i Det store norske Spitsbergen kullkompani. Denne kontakten ble oppnådd 2210 over vanlig Oslo riks via Harstad radio og han ville sette ut folk på poster, men det var snart midnattssol så han var ikke optimistisk.¹⁶⁹ Det ble deretter rapport fra to forskjellige kilder som hadde observert at et himmelobjekt var på vei ned. De to rapportene var forskjellige, men det var mer enn nok for en bekreftelse på at kapselen hadde landet i området og etter denne bekreftelsen hadde man nok informasjon for en søk- og redningsaksjon.

Oberst Kenzie ble informert om dette den 15. april 1959 klokken 0210. Den 15. april 1959 klokken 1710 kommer det da en ny henvendelse direkte til Ullenberg fra Kenzie om at amerikanerne ville sende en vitenskapsmann og han ville ankomme den 16. april 1959.¹⁷⁰ Denne vitenskapsmannen er ikke nevnt i noen andre kilder om Discoverer II, noe som i seg selv er merkelig. Ser man på amerikanske kilder er det en mulighet som presenterer seg selv. I

¹⁶⁸ ”Satellitten ”Discoverer” – Svalbard. Fra Det KGL norske flyvåpen til Utenriksdepartementet. 16. April 1959. Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1950-1959. 36/6/25. Boks 2194

¹⁶⁹ Ibid

¹⁷⁰ Ibid

“The Corona Story” fra 1988 vektlegges det at Oberst Charles ”Moose” Mathison¹⁷¹ reiste med en gang han hørte om dette, i sivile klær, og rekrutterte en norsk høytstående offiser for å få hjelp til en luft- og bakkesøk på Svalbard.¹⁷² Det legges et stort fokus på han og denne situasjonen i både The Corona Story og Dwayne Days artikkel. Begge tekstene fremmer dette som den aller første handlingen i Discoverer II affæren, men som vi har sett var ikke dette riktig. Sannsynligvis er da Oberst Mathison vitenskapsmannen som Kenzie refererte til. Fra begge de amerikanske kildene er han nevnt som den første som initialiserte kontakt og fikk opprettet aksjonen.¹⁷³

Navnet på den høytstående offiseren ble senere identifisert til å være generalmajor Einar Tufte Johnsen som var sjef for luftkommandoen Bodø fra 1956-59.¹⁷⁴ Han hadde meget gode kontakter med USA, noe denne aksjonen og tidligere handlinger viste. I den samme perioden var han en av de få norske offiserene som var involvert i U-2 operasjonen i Norge.¹⁷⁵ Generalmajor Tufte Johnsen var direkte informert av norsk etterretningssjef Vilhelm Evang fra og med 1958 og det var bare en annen offiser Just Ebbesen som visste om operasjonen på Bodø. En situasjon som oppstod i 1958 viser hvor sensitivt det var. Når det første U-2 flyet entret norsk territorium fra sør, ble det beordret avskjært av luftkommandoen på Østlandet som ikke var informert om operasjonen. Heldigvis for Norge ble det stoppet før flyene ble sendt opp og man avverget en pinlig situasjon.¹⁷⁶ En slik situasjon viser hvor sensitive slike etterretningsoperasjoner var i dette klimaet. Dette gir en god indikasjon på hvorfor det amerikanske forsvaret tok direkte kontakt med Johansen, siden de allerede stolte på han i en topphemmelig situasjon og hadde etablert et forhold i 1958.

Militæret var derfor der hvor den første kontakten ble etablert, men når operasjonen skulle utvides var det naturlig at utenriksdepartementet ble involvert. Den 16. april 1959 startet derfor arbeidet etter å ha fått en henvendelse fra det amerikanske utenriks-

¹⁷¹ Charles Mathison var ikke klarert for Corona på dette tidspunktet og ledet 6594th luftving som blant annet opererte bakkestasjonene for satellittene i luftforsvaret. Han var en protege av General Schriever som ledet det amerikanske luftvåpenets del av Coronaprojektet.

¹⁷² United States. *The Corona Story*. 1988. 47 ; Day. *Has anybody seen our satellite*. 2009

¹⁷³ Både United States. *The Corona Story*. 1988 og Day. *Has anybody seen our satellite*. 2009 nevner aldri kildene på hvor de har denne informasjonen fra.

¹⁷⁴ Day. *Has anybody seen our satellite*. 2009

¹⁷⁵ Tamnes. *Cold War in the High North*. 1991. 176-180 ; Olav Riste og Arnfinn Moland. *Strengt Hemmelig: Norsk etterretningstjeneste 1945-1970*. (Oslo: Universitetsforlaget, 1997)

¹⁷⁶ Ibid. 176

departementet, om å få starte en søk og redningsaksjon etter satellitten.¹⁷⁷ I denne henvendelsen bes det da om få å få bruke norske flyplasser, fortrinnsvis Bardufoss, og tillatelse til overflygninger av Svalbard med 5 større transportfly.¹⁷⁸ Avstanden mellom Bardufoss og Bodø er 260 km, hvor Bardufoss er lengre nord og det ga naturlige fordeler ved å ha kortere distanse til Svalbard. USA fikk godkjenning til Bardufoss, men de valgte å bruke Bodø som hovedflyplass som base for denne operasjonen.¹⁷⁹

Grunnen til at Bodø ble valgt som operasjonsbase, er ikke nevnt i noen av dokumentene, men det kommer tydelig frem at det var den som ble brukt som base for operasjonen. Praktisk sett var det en større flyplass og lengre rullebane. Den personlige kontakten mellom Mathison som nå var utnevnt leder av operasjonen fra USAs side og Generalmajor Tuft Johnsen fra norske luftvåpenet kan ha vært nok for å prioritere Bodø. De visste hva de gikk til på grunn av U-2 operasjonene i 1958, og de utstasjonerte soldatene på Bodø flyplass var vant med slike operasjoner og var ikke nevneverdig interessert i dem. Olav Aamodt som var jagerflypilot på Bodø luftstasjon beskrev den utenlandske aktiviteten på Bodø luftstasjon som en del av hverdagen.

”Vi så jo daglig de forskjellige nasjonene engelske, franske, tyske fly og amerikanske etterretningsfly som vasa rundt i havet utenfor oss. Så at en eller annen var innom og landet på Bodø. So what?”¹⁸⁰

Dette sier klart og tydelig om aktivitetsnivået i nordområdene på slutten av 1950-tallet. Både viktigheten av området og hvor mye etterretningsarbeid som ble gjort som en del av arbeidsdagen. USA hadde da kjennskap til både ledelse og personell ved denne flybasen og den var bedre utbygd enn Bardufoss. De 260 km utgjorde dermed ikke nok til å utjevne dette.

Olav Aamodt husker fortsatt i dag Discoverer II operasjon godt og var den som hadde ansvar for å innkvartere de amerikanske tjenestemennene som landet i Bodø ved Discoverer II operasjonen. Han husket dette om operasjonen:

¹⁷⁷ *Referat fra Regjeringskonferanse 16/4 1959*. Riksarkivet. Statsministerens kontor, 1940-2005. Ab Referatnotater, 1957-1965. Boks (L0109) ; *USAF search for Discoverer Capsule*. From Oslo to Secretary of State. Embassy Note 998. 16. April. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-1959. 711.56301/4-1659. box 2884

¹⁷⁸ *USAF search for Discoverer Capsule*. From Oslo to Secretary of State. Embassy Note 998. 16. April. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-1959. 711.56301/4-1659. box 2884.

¹⁷⁹ *Logg 16. April til 20. April 1959*. Riksarkivet Bodø Hovedflystasjon Vaktjournal. Daghavende Offiser Nr 5 12/4.59-19/8.59 ; Intervju Generalmajor (p) Olav Aamodt Foretatt på Luftkrigskolen Trondheim den 14 November 2012.

¹⁸⁰ Ibid

”Ja, altså, det var ingen grunn til å holde noe hemmelig. De var der for å lete også og vi spurte ikke om hva de hadde sett eller ikke sett. De fant jo ikke satellitten. Neida, det var ikke noe hysj hysj på noen som helst måte som jeg registrerte. Det var ingen som fant den jævla satellitten.”¹⁸¹

Dette viser både holdningen på Bodø flyplass som var vant med flere forskjellige operasjoner og hvordan operasjonen ble oppfattet på uten at det var spesielt nevneverdig for de rundt prosjektet.

3.42 Det internasjonale geofysiske året

Det internasjonale geofysiske året varte fra juli 1957 til desember 1958 og hele meningen med vitenskapsprogrammet var å fremme vitenskapelig utforskning over landegrensene på initiativ fra vitenskapelige organisasjoner. Dette ble utnyttet av Eisenhower-administrasjonen som et ledd av deres psykologiske krigføringen. Dermed kan det tegnes en klar linje ved Eisenhower administrasjonens strategi fra ”Open Skies” til det internasjonale geofysiske året og etterfølgere som Discoverer II. Den røde tråden var da å spille på det vitenskapelige for å fremme det fredelige bildet. Eisenhower-administrasjonen så på det internasjonale geofysiske året som en god mulighet for å etablere prinsippet i internasjonal jus ”Freedom of Space”.¹⁸² De vitenskapelige organisasjonene var bare begeistret for at USA ville bli med i prosjektet i 1955 og benytte den nye teknologien for fredelige mål. Enda bedre ble det da Sovjetunionen ble med i 1956, dermed var begge supermaktene med for å fremme vitenskapen.¹⁸³ Slik blir det lettere å forstå rasjonaliseringen til den norske regjeringen ved å la USA få tilgang til å lete etter kapselen.

Oppskytingen av Discoverer II skjedde den 13. april 1959. Hvordan er det da mulig at denne inngår i det internasjonale geofysiske året? Det er klart at prosjekter som var startet eller utviklet, kunne ha endelig dato utenfor de offisielle datoene på det internasjonale geofysiske året. Dette var tilfellet med de arktiske basene i prosjektet som var etablert i året, men fortsatte forskningen senere.¹⁸⁴ Spørsmålet er da om dette var tilfellet med Discoverer II? Ingen av de amerikanske kildene har noen informasjon om Discoverer IIs deltakelse i det

¹⁸¹ Intervju Generalmajor (p) Olav Aamodt Foretatt på Luftkrigskolen Trondheim den 14 November 2012.

¹⁸² Hall. *Origins of US space policy*. 1995. 222

¹⁸³ Chapman. *IGY: Year of Discovery*. 1960. 101-103

¹⁸⁴ *Trip to Antarctic-Operation Deep Freeze-1958-1960*. EL, Karl Harr Jr. Papers. Subject Series, 1943-1996. Box 5,

internasjonale geofysiske året. Dermed er eneste kilde på dette den diplomatiske korrespondansen mellom den amerikanske ambassaden og regjeringskonferansen.¹⁸⁵ Et av de viktigste momentene ved USAs deltakelse i det internasjonale geofysiske året var at de amerikanske satellittene skulle fremstå som internasjonale, vitenskapelige og over alt fredelig.¹⁸⁶ Den eneste konkrete koblingen var at WS-117L programmet hadde tidligere vært det amerikanske luftvåpenets kandidat som USAs bidrag i det internasjonale geofysiske året, men som vi har sett ble dette for militært for denne deltakelsen. Først ble Vanguard valgt for deretter å erstattes med Explorer I som begge ble ansett som mer sivile av natur.¹⁸⁷ Det er dermed klart fra amerikansk hold at det aldri var en kobling mellom det internasjonale geofysiske året og Discoverer-programmet.

Den norske regjeringskonferansen fra starten av aksjonen er den sentrale kilden om regjerings syn på Discoverer II fra den norske siden. En viktig del av argumentasjonen var da at satellitten var sendt opp som en del av det geofysiske året og at den bare inneholder vitenskapelige innhold. Innholdet i kapselen ble beskrevet i regjeringskonferansen at den: ”inneholdt film og instrumenter for vitenskapelig registrering.”¹⁸⁸ Dette er beskrivelser som er kjent fra presseoppslagene i USA og dekkoperasjonen av Discoverer-programmet. En nedtoning av det militære elementet var nettopp en av grunnene for Discoverer-programmets opprettelse og nedleggelsen av WS-117L. Dette var med å hjelpe de i en slik situasjon som Svalbard. Om Discoverer II hadde vært en del av forgjengeren WS-117L som hadde åpenlyse militære formål, er det slett ikke sikkert at tilgangen til Svalbard hadde vært like problemfri. At det amerikanske luftvåpenet valgte å underspile de militære elementene ved å sende Oberst Mathison i sivil samme dag som regjeringen drøfter adgang, kan anses som nok et trekk for å være sikker på at Discoverer-prosjektets sivile rolle ble opprettholdt.

Dette er også argumentet til Rolf Tamnes i *United States and the Cold War in the High North* hvor han argumenterer hvor overraskende det var i denne perioden at USA fikk slippe til på Svalbard. Tamnes argumenterer da at avgjørelsen til regjeringen ville med stor

¹⁸⁵ Referat fra Regjeringskonferanse 16/4 1959. Riksarkivet. Statsministerens kontor, 1940-2005. Ab Referatnotater, 1957-1965. Boks (L0109) ; USAF search for Discoverer Capsule. From Oslo to Secretary of State. Embassy Note 998. 16. April. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-1959. 711.56301/4-1659. box 2884

¹⁸⁶ Osgood. *Total cold war*. 2006. 329

¹⁸⁷ NASA Explorer I quick facts hentet den 14.02.2013: <http://www.jpl.nasa.gov/explorer/facts/>

¹⁸⁸ Referat fra Regjeringskonferanse 16/4 1959. Riksarkivet. Statsministerens kontor, 1940-2005. Ab Referatnotater, 1957-1965. Boks (L0109)

sannsynlighet vært en helt annen om de viste at det var en etterretningssatellitt.¹⁸⁹ Det ville da vært et militært prosjekt og dermed ville regjeringen mest sannsynlig koblet det opp mot avskjerming av det amerikanske militæret på Svalbard. Jeg vil heller argumentere for at det var det sivile og internasjonale forskningsprosjektet som gjorde det mulig i dette tilfellet å slippe til USA på Svalbard. Nå har Tamnes riktig oppfatning at Discoverer var dekkoperasjonen til Corona, men i Discoverer IIs tilfelle var den helt sivilt utrustet og dermed er det fritt frem å spille opp den sivile aspektet ved Discoverer II.

Betydningen av et felles internasjonalt samarbeidsprosjekt om vitenskapelig utforskning kan ikke undervurderes i den norske vurderingen. Dette ga regjeringen mer handlingsrom enn om det var et rent amerikansk prosjekt. Selv om det ble presisert i regjeringsskonferansen at de ville fremheve Discoverer II tilknytning til det internasjonale geofysiske året ser det ikke ut som at dette var viktig for den norske pressen. Utenriksdepartementet hadde følgende å si i pressemeldingen om Discoverer II: ”Satellitten kan betraktes som en del av det internasjonale geofysiske året”.¹⁹⁰ De var dermed veldig forsiktige i retorikken, som kan implisere kunnskap om dens tvilsomme kobling. Aftenposten er den eneste avisen som har dette utsagnet på trykk, men ble ikke gitt det store plassen.¹⁹¹ Hos VG er temaet ikke nevnt i det hele tatt.¹⁹² Det manglede fokuset i media om det internasjonale geofysiske året viser da det mest interessante var situasjonen selv og at man ikke var opptatt av politikken rundt. Dermed var ikke det ingen overraskelse i mediene eller sentrale politikere med adgang på Svalbard i denne perioden og bryter med perspektivet om at adgangen var overraskende.

Ambassadør Frances E. Willis første telegram er den eneste primærkilden fra amerikanske arkiv som nevner det internasjonale geofysiske året og det er for å informere hva det norske utenriksdepartementet hadde sagt til pressen.¹⁹³ Denne kilden kan faktisk bringe klarhet til problemstillingen ved at hun skriver ”press release emphasizes scientific purposes Discoverer II ”as a link with IGY activity”.¹⁹⁴ Discoverer II ble faktisk overvåket fra en av de arktiske basene opprettet under det internasjonale geofysiske året og således kunne det hevdes

¹⁸⁹ Tamnes. *Cold War in the High North*. 1991. 172

¹⁹⁰ *Avskrift av pressemelding*. 17. April 1959. Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1950-1959. 36/6/25. Boks 2194

¹⁹¹ Aftenposten 17.04.1959

¹⁹² VG 19.04.1959 ; Aftenposten 17.04.1959

¹⁹³ *USAF search for Discoverer Capsule*. From Oslo to Secretary of State. Embassy Note 998. 16. April. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-1959. 711.56301/4-1659. box 2884

¹⁹⁴ *Ibid*

at Discoverer II var inkludert i dette samarbeidet, men dette var den eneste konkrete koblingen. Om Discoverer-prosjektet og da Discoverer II satellitten hadde vært inkludert i det internasjonale geofysiske året ville det ha vært nevnt fra amerikanske kilder og særlig til amerikansk media. Når dette ikke er tilfelle kan det med slå fast at Discoverer II ikke var tilknyttet internasjonale geofysiske året. Med disse kildene kan man da med sikkerhet si at det internasjonale geofysiske året ble brukt som et påskudd. Spørsmålet er da av hvem? Dette spørsmålet forblir dessverre ubesvart, og man kan bare spekulere i hvorvidt det var et norsk-amerikansk samarbeid om en dekkhistorie.

Strategien var uansett vellykket ved at det ikke ble stilt spørsmålsteget fra media, Sovjetunionen med flere om denne tilgangen. Det var heller ingenting i kapselen som kunne motbevise dette, siden det bare var vitenskapelige eksperimenter i satellitten. Derav var det ingen fare for USA å spille opp de sivile sidene av prosjektet om den skulle bli funnet. Et annet argument var at når satellitten var en del av et sivilt prosjekt følte den norske regjeringen at det ikke var grunnlag for avskjerming overfor USA. Ved flyplass-saken ble det en beroligelsessituasjon først da Sovjetunionen sendte en kraftige note mot den planlagte flyplassen. I denne situasjonen kom det aldri en slik note og da trengte ikke regjeringen å vurdere operasjonen.

Amerikanerne fikk da en enestående tilgang på øya enn noen gang tidligere under den kalde krigen. Som Tamnes skrev, var det overraskende at dette går på skinner. Å knytte Discoverer II til en internasjonale avtale om samarbeid rundt vitenskapelig utforskning, var en gjennomtenkt handling vor alle indisiene peker mot at det var nettopp dette argumentet et av de viktigste for amerikansk tilgang. Det følger et mønster fra tidligere hvor Norge alltid har plassert stor betydning på slike avtaler og internasjonalt samarbeid.¹⁹⁵ Siden Discoverer ikke inngikk i det internasjonale geofysiske året, må det ha vært en overlatt handling å koble Discoverer til prosjektet. På grunn av denne argumentasjonen om satellitten, så utenriksminister Lange det ikke som påkrevd til å kontakte Sovjetunionen om situasjonen.¹⁹⁶ Dette til tross for at USA fikk godkjent å søke med 5 fly i området for søket så lenge de holdt

¹⁹⁵ Geir Lundestad. Nasjonalisme og internasjonisme i norsk utenrikspolitikk: Et faglig-provoserende essay. Internasjonal politikk temahefte I 1985. 39-41; Olav Riste "Utviklinga av den norske utenrikspolitiske tradisjon", (Oslo Cappelen 2003) ; Asle Toje. "Norsk utenrikspolitikk – En kritikk". Nytt norsk tidsskrift I-2/2010. 207-210

¹⁹⁶ Referat fra Regjeringskonferanse 16/4 1959. Riksarkivet. Statsministerens kontor, 1940-2005. Ab Referatnotater, 1957-1965. Boks (L0109)

seg borte fra sovjetiske områder. Sovjetunionen ble heller ikke kontaktet senere når USA fikk landingstillatelse på Svalbard i forbindelse med aksjonen.

3.43 Konspirasjon eller tapt PR-mulighet?

På grunn av de tidlige Discoverer-satellittene programmet formål var å etablere en dekkhistorie for Coronaprojektet er det dermed viktig å se på hvordan dette ble påvirket av Svalbardaksjonen. Siden innholdet i Discoverer II var sivilt og som en del av Discoverer programmet skader ikke prosjektet. Hovedmålet med de vitenskapelige kapslene i Discoverer var jo å etablere tillit som et ordentlig sivilt forskningsprogram. Når dette var etablert og man hadde fått vist frem noen funn kunne man starte med Corona-oppskytningene.

Noen av de som har spekulert om denne hendelsen er tidligere Corona medlemmer som jobbet i prosjektet på den tiden. George Christopher var tilknyttet General Electric og deres andel av Discoverer-programmet var med å utvikle Discoverer sitt respiratorsystem. Han hevdet å ha innsidekjennskap at det muligens ikke var en ulykke. Hans teori var da at landingen i Svalbard var med hensikt og at den "would provide evidence... that those crazy Americans were so stupid... to waste air force funds on mice in space".¹⁹⁷

Det er jo en klar logisk tenkning bak denne spekulasjonen, men også problemer med denne framstillingen. CIA hadde et rykte på seg som spioner og mesterhjerner som alltid hadde et underliggende mål bak enhver handling. Ved en slik beskrivelse er det viktig å påpeke at informasjonen rundt CIA og deres operasjoner, var mye mindre kjent på 50-tallet enn nå. George Christopher og de andre i Coronaprojektet som jobbet med utviklingen av satellitten kan da ha sett denne sammenhengen. Skulle de spekulere i hva det maksimale utbyttet av at Discoverer II ble funnet av en annen stat så ville det bekrefte innholdet som ren forskning. Dermed fremme et av hovedmålene ved de første Discoverer-satellittene som var å etablere en dekkhistorie. Ved et slikt scenario kan man argumentere med den menneskelige feilen som førte til at satellitten landet ved Svalbard, men det virker heller som at det er en serie med sammentreff. Dog skal det sies at det kan godt hende at det ble sett på som hell i ulykken rett etter Discoverer IIs og at dette ble sett på som en mulighet som kunne utnyttes til deres fordel. En slik versjon av historien er mye mer logisk enn konspirasjonen.

Spørsmålet blir da om hvilket scenario tjerner amerikanske interesser best? For å se på dette er det da hensiktsmessig å se på de forskjellige verdiene knyttet til selve satellitten.

¹⁹⁷ Clausen and Miller. *Intelligence revolution 1960*. 2012. 98

Skulle USA fått tilbake Discoverer II kapselen ville det gitt dem vitenskapelig og teknisk informasjon og en propaganda mulighet ved å ha fått den første returnerte satellitten fra bane i verdensrommet.¹⁹⁸ En retur av satellitten ville også ha vært et kjærkomment argument mot hjemlige kritikere og brutt ned "Missile gap" tesen. Det er da en viktige detaljer ved den tekniske delen av Discoverer II som motbeviser konspirasjonen. Hadde de hatt den tekniske kompetansen på dette stadiet ville de neste satellittene utvilsomt fungert bedre.

La oss derfor se på satellittene etter Discoverer II. De neste 10 satellittene skutt opp i Discoverer-serien feilet av ulike grunner. Av de 10 var det 5 som ikke engang klarte å gå i bane i verdensrommet og allerede ved Discoverer 7 var det stopp i programmet og en høring ble satt opp for å se på hva som var feil.¹⁹⁹ Man hadde da også brukt opp 5 kameraer. Kameraene var meget spesielle og de var bestilt for antall flyvninger. Når man da feilet med 5 satellitter med Corona-modul, førte det til at man måtte utvide prosjektet og vente på produksjonen av disse. Ikke før Discoverer X var det en satellitt som kom lengre enn Discoverer II.²⁰⁰ Dette viser også hvor viktig den tekniske informasjonen fra kapselen kunne hjelpet dem å rette problemet tidligere. Richard Bissell, sjef for overflyvninger og Corona ved CIA, kommenterte om vanskeligheten med å utvikle satellitter: "you fire the damn thing off and you got some telemetry and you never get it back... you then infer from telemetry what went wrong, fix it and if it fails again, you know you inferred wrong. With Corona it went on and on".²⁰¹ Det primære målet til Discoverer II var da for å opprette en fungerende dekkhistorie ved å utføre vitenskapelige eksperimenter. Dette kunne fortsatt utnyttes om den skulle bli funnet av noen andre. Fra Discoverer IV og fremover tar Corona over og vitenskapen var tatt bort og Discoverer-satellittene hadde tjent sin rolle. Discoverer II kunne gitt informasjon som kunne gitt suksess til de senere Corona-satellittene og dermed vært enda viktigere i den tekniske sammenhengen.

At Discoverer XIII ville vært den første returnerte satellitten som har vært i bane i verdensrommet viser hvilken propaganda verdi Discoverer II kunne ha hatt ved å være enda tidligere ute. Eisenhower-administrasjonen mente at et av de viktigste målene med alle de forskjellige satellittprosjektene var å gjenerobre rollen som verdensledende innenfor teknologi

¹⁹⁸ I dag regnes det første objektet returnert fra bane å være Discoverer XIII som var over ett år etter Discoverer II. NASA. Aksessert den 13.04.13 fra: <http://nssdc.gsfc.nasa.gov/nmc/spacecraftDisplay.do?id=1960-008A>

¹⁹⁹ *Corona Program History: Volume I Program Overview*. 19 May 1976. Section 5, page 4. NARA, CIA, CREST Database. CIA-RDP89B00980R000500070001-2.

²⁰⁰ Ibid

²⁰¹ Richard Bissell. *Reflections of a Cold Warrior*. (New Haven: Yale University Press, 1996). 137

og vitenskap, som CIA anslo var et kritisk komponent av amerikansk lederskap.²⁰² Sputnik hadde da effekten ved å bryte ned dette bildet og i ettertiden registrerte CIA og Eisenhower at denne effekten ble overført til andre deler av Sovjetunionens propaganda og psykologisk krigføring.²⁰³ Resultatet ville vært viktigst i den tredje verden, men effekten var også klar på hjemmebane. Selv oppskytingen av Explorer I og kampanjene ført av Eisenhower-administrasjonen endret noe, men de trengte å slå Sovjetunionen ved å være først. Dette ville da vært sjansen for å slå dem på det ene feltet hvor de tidligere hadde ledet. Hver eneste dag som gikk uten at Sovjetunionen fikk til det samme hadde vært en seier for det amerikanske satellittprogrammet. Dette var tilfellet med Discoverer XIII hvor Sovjetunionen hentet sin egen satellitt 6 dager etterpå.

3.44 Amerikansk gigant inn, norsk ettergivenhet?

Har størrelsesforholdet mellom Norge og USA noe å si for hvordan denne operasjonen blir godkjent av norske myndigheter og iverksatt. Etter det norske medlemskapet i NATO ble den atlantiske dimensjon og USA den primære i norsk sikkerhetspolitikk.²⁰⁴ Norge hadde avskjermet USA unna på flere områder som atompolitikken og basepolitikken hvor Eisenhower ikke var fornøyd med den norske regjeringen sitt syn. Forskjellen mellom dette og Discoverer-operasjonen var at de andre spørsmålene var klare politiske spørsmål over lange linjer som også var viktige for det norske folk. I en slik spesiell situasjon som Discoverer II ville det vært lettere å presse den norske regjeringen siden spørsmålet om adgang ikke ville bety så mye for de norske innbyggerne.

I de norske kildene er det ingenting som indikerer amerikansk press av noe slag. Det betyr nødvendigvis ikke at det aldri forekom noe press, men det er ikke registrert noe i primærmaterialet fra amerikansk eller norsk side. Under hele den tidlige perioden av den klade krigen var Svalbard skjermet for amerikansk soldater utenom et eneste tilfelle, Discoverer II operasjonen. Dermed peker dette unntaket mot press av regjeringen for tilgang til øya. Men utifra kildematerialet hjelper regjeringen og utenriksdepartementet hvert eneste steg under operasjonen. Ser man på den diplomatiske korrespondansen og handlingene under aksjonen slippes USA til på alle punkter. Kan det da være at det ikke var et behov for press

²⁰² Osgood. *Total Cold War*. 2006 330

²⁰³ Ibid. 337

²⁰⁴ Olav Riste. "Ideal og Egeninteresser: utviklinga av den norske utanriks-politiske tradisjon", i Sven G. Holtmark og Olav Riste. *Motstrøms: Olav Riste og norsk internasjonal historieskrivning*. (Oslo: Cappelen, 2003). 72

mot Norge? De får fullt samarbeid med en gang kontakt var opprettet, og en formell tillatelse om flysøk over Svalbard ble godkjent med forbehold om de sovjetiske gravene og Barentsburg. Det kan spekuleres om det skjer noe bak scenen, men det er ingen grunnlag for dette. Særlig med kilder fra begge nasjonene.

Dette var også den amerikanske oppfatningen under selve operasjonen. Både ambassadør Willis og Air attachéen Kenzie ved ambassaden i Oslo sa at samarbeidet med de norske myndighetene hadde vært eksemplarisk. De brukte også som et eksempel at man fikk godkjennelse på å flytte to norske helikoptre fra Bodø til Svalbard og bruke de i søket. Det spesielle med dette var at tillatelsen kom først fra Norge og overflyvningen av helikoptre måtte vente på tillatelse fra amerikanske myndigheter.²⁰⁵ Denne reaksjonen sier mye om hvor samarbeidsvillige Norge var under denne aksjonen. Hendelsen ble brukt av Willis for å illustrere samarbeidet under aksjon og hjelpen man får av Norge til Secretary of State. De var positivt overrasket for de vet godt hvor sensitivt Svalbard er i norsk avspenningspolitikk.

Er det da noen indikasjoner på at USA tok det for gitt at de fikk landgang på Svalbard eller forventet dette? Det er ett eneste eksempel på dette i opprettelsen av aksjonen. Oberst Kenzie ringte den 16. april 1959 for å få godkjennelse til at 5 fly, 3 C-54 og 2 C-130, fikk lande på Bardufoss.²⁰⁶ Samtidig meldte han at det var sannsynlig at den ene C-54 hadde tatt av fra Keflavik og var allerede på vei inn i området. Her er da eneste handlingen hvor USA forventet adgang for et søk på Svalbard. Denne handlingen skjedde da etter at kontakten mellom luftvåpnene var etablert og man hadde fått etablert et godt samarbeid for å få en visuell bekreftelse på Svalbard av Discoverer II. Dog var dette før en tillatelse var gitt av den norske regjering om Svalbardoperasjonen. Man kan naturlig nok se for seg Gerhardssens regjering i 1959 ta en slik hendelse uheldig opp ved å bli tilsidesatt i beslutningsprosessen. Mer alvorlig var det med U-2 i 1960 når det ble kjent at Bodø hadde vært Powers endeflyplass og regjeringen følte seg ført bak lyset av USA og reagerte kraftig.²⁰⁷ En noe mindre reaksjon hadde vært en mulighet i en slik situasjon Det var ingen flere meldinger om flyet så dermed ser det ut til at det ble beordret til å snu tidsnok, amerikanske kilder nevner ikke affæren i det hele tatt.

²⁰⁵ Deptel 1089. From Oslo to Secretary of State. Embassy Note 1004. 20. April. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-1959. 711.56301/4-2059. box 2884

²⁰⁶ "Satellitten "Discoverer" – Svalbard. Fra Det KGL norske flyvåpen til Utenriksdepartementet. 16. April 1959. Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1950-1959. 36/6/25. Boks 2194

²⁰⁷ Tamnes. *Integration and Screening*. 1986. 23

Sett i lys av det nære samarbeidet med de militære i slike aksjoner kunne de da funnet på å la det gå under teppet, slik som i U-2 saken. Oberst Kenzie fikk dog til svar med en gang om Svalbards status og at det var meget om å gjøre at denne C-54 ble holdt tilbake til det ble gitt tillatelse.²⁰⁸ Forskjellen mellom U-2 affæren og dette er stor, fordi militæret handlet aldri alene i U-2 og man hadde sivil godkjenning fra forsvarsministeren. I denne situasjonen er det ikke involvert noen sivile da man ble informert om C-54 allerede på vei til Svalbard. Det viser også Svalbards posisjon siden Oberst Kenzie blir informert umiddelbart fra Det norske kongelige flyvåpenet at dette var et sensitivt sted og man burde få kalt det tilbake.

3.5 Konklusjon

I dette kapittelet har jeg sett på opprettelsen av Discoverer II aksjonen og den første kontakten mellom USA og Norge. Ved å klargjøre Discoverer II teknikk og funksjon kan det tidligere bildet av Discoverer II som etterretningssatellitt rettes opp, et bilde som det fortsatt tas feil av.²⁰⁹ Ved å rette opp denne feilen setter den aksjonen i et nytt lys på grunn av den nye tekniske rollen til Discoverer II. Dette setter da naturligvis spørsmålsteget rundt USAs motiver for en slik leteaksjon, ved at Discoverer IIs vitenskapelige- og etterretningsverdi ikke er vurdert spesielt viktig, noe Coronaderne viste da de ikke var spesielt bekymret at den var gått tapt. Derimot kunne Discoverer II, som første returnerte satellitt fra bane i verdensrommet, brukes som et ledd i den psykologiske krigføring, i tillegg å løfte den amerikanske moralen og motbevise missile-gap tesen. Hver eneste dag som gikk uten sovjetiske svar ville bevist amerikansk overlegenhet. Et slikt motiv er dermed verdt den operasjonen de satte i gang for Discoverer II.

Fra norsk side har det alltid vært spørsmålsteget om adgangen til USA ved denne operasjonen, men alt peker mot at det ikke var noe press mot regjeringen. Dermed var det ingen betenknninger fra den norske regjeringen ved etableringen av søk og redningsaksjonen for Discoverer II. Spørsmålet med denne fremstillingen er da om den norske regjeringen var blitt lurt av Eisenhowers psykologiske krigføring eller om de var med i å knytte Discoverer II til det internasjonale geofysiske året.

En av de viktigste grunnene for denne tolkningen av den norske regjeringen er å finne i Discoverers påståtte kobling med det internasjonale geofysiske året. Det passer fint inn i

²⁰⁸ "Satellitten "Discoverer" – Svalbard. Fra Det KGL norske flyvåpen til Utenriksdepartementet. 16. April 1959. Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1950-1959. 36/6/25. Boks 2194

²⁰⁹ Dickson. *Sputnik*. 2001. 212

bildet om den norske stat hvor internasjonale avtaler om felles arbeid for å fremme fredelige formål har alltid blitt sett på som idealet i norsk utenrikspolitikk. Det er ingen konkret informasjon om hvilke av nasjonene som dro frem denne koblingen mellom Discoverer og det internasjonale geofysiske året. Fra korrespondansen vises det uansett at begge var enige om å fremheve det sivile aspektet ved satellitten.

Det primære målet for de tidlige Discoverer-satellittene var alltid å etablere en troverdig dekkhistorie, og enhver teknologisk utvikling ville hjelpe programmet. I den forstand oppfylte Discoverer II sitt oppdrag. Om den ble funnet ville den bare bekrefte denne historien. De klare fordelene for USA ved å finne satellitten både for programmets tekniske utvikling og som en del av propagandaen gjør det lite troverdig at satellitten var tapt med vilje. En søk- og redningsaksjon var derfor nødvendig for å få tak i denne satellitten og man fikk tilgang på dagen etter at kilder hadde bekreftet at den kunne være i området. Det var da en kamp mot klokken å finne denne kapselen ett sted på øya før eventuelt Sovjetunionen fant den.

4.0 Operasjonen startes på Svalbard

I dette kapittelet vil jeg se på Discoverer IIs søk- og redningsoperasjon på Svalbard. Dette er den delen av kildene med minst informasjon i forhold til de andre delene av operasjonen, planleggingen, godkjenningen og vurderingen av operasjonen. Et nærmere syn på de aktuelle vitnebeskrivelsen er nødvendig for å klargjøre oppfatningen om hvilke deler som faktisk falt ned av Discoverer II og i hvilket område. Det er da snakk om enten hele neseseksjonen eller kapselen som var siste stadiet. I ettertiden har sentrale personer i Coronaprojektet tvilt på om satellitten landet på Svalbard i det hele tatt. Ved å se på de ulike kildeberetningene kan de legges til den nyere informasjonen og deretter foreta en vurdering av dem. Den amerikanske tilstedeværelsen og aktivitetene er det mest sentrale temaet for Norge under aksjonen. Akkurat hva de gjorde på Svalbard og i hvor stor grad de stilte med personell er ikke dokumentert. Det er derfor nødvendig med en klargjøring av det som er mulig å finne ut om det amerikanske luftvåpenet på Svalbard.

Aksjonens størrelse og hvilke fly som ble benyttet er også signifikant fordi det sier hvor mye USA var villig til å sette inn i søket etter Discoverer II, derav hvor viktig den var for dem. En annen mulighet er motivet for å skape en presedens for senere redningsaksjoner, ved å benytte store flystyrker nå ville det ikke bli spurt spørsmål ved senere anledninger. På grunn av disse to argumentene er det viktig å se på antallet fly og flytypen om det kan bekrefte de to momentene.

Kapittelet vil avslutte med å se på den aktuelle observasjonen av det som da ble det endelige beviset på "funn" av Discoverer II. Det aktuelle funnet var kort fortalt en observasjon fra luften som viste fotspor i snøen som hadde søkt og samlet seg ved et punkt for å fortsette sammen til en gruve. USAs reaksjon på denne rapporten er også særdeles interessant ved den nye rollefordelingen av styret av aksjon ble flyttet fra luftvåpenet til State Department. En klar indikasjon på hvilken retning de videre handlingene i aksjonen ville foregå.

4.1 Hvor landet kapselen?

I den første korrespondansen mellom det norske luftvåpenet og det amerikanske nevnte flyvåpen attachéen Oberst Kenzie at det var snakk om Discoverer sin neseseksjon. Noe som forteller at det ikke viste om kapselen hadde separert fra den siste seksjonen eller ikke. Som vi har sett i det forrige kapittelet, er dette vesentlig forskjell fra og bare ha kapselen som

inneholdt de biologiske instrumentene og de vitenskapelige filmene til hele neseseksjon. Ingen satellitt hadde vært i denne fasen ennå og man var usikre på om de forskjellige separasjonsleddene ville fungere da Discoverer II entret atmosfæren igjen. Vitnebeskrivelsene er dermed sentrale ved at det kan gi en bedre indikasjon på hvilke trinn Discoverer II var på. Vitnebeskrivelsene ble gått igjennom på nytt og med sterkere kritikk i ettertiden på grunn av ingen resultatet av aksjonen. Både Richard Bissell og Major Frank Buzard endret sin oppfatning om kapselens destinasjon i ettertiden. Begge er enige i ettertiden på grunn av Svalbards topografi, med lite landmasse i forhold til hav, at kapselen antakeligvis falt i havet eller ble ødelagt.²¹⁰

4.11 Vitnebeskrivelsene

Det er to forskjellige vitneobservasjoner indikerer at Discoverer II falt ned på Svalbard i tillegg til telemetrien direkte fra Coronaprojektet. Begge to er fra den 15. april 1959 når direktør Deinboll sendte ut folk på Svalbard for å observere. Dette var da de visuelle bekræftelsene for operasjonen. Det amerikanske luftvåpenet hadde anslått at neseseksjonen av satellitten ville entre atmosfæren rundt 0018 GMT den 15. april og ville da lande rundt 87 grader nord-øst i Svalbardregionen.²¹¹ Direktør Deinboll fikk videresendt informasjonen og lovet å sende ut folk, men var ikke optimistisk på grunn av de lokale forholdene.²¹² På dette tidspunktet rapporterte Deinboll at det ville være midnattssol, noe som gjorde teksten å finne objekter på himmelen svært vanskelig. Dette omtales senere som en av grunnene til at man ikke kunne bedømme hvor beholderen slo ned eller bedømme avstanden til kjente fjellformasjoner.²¹³ En annen ting å merke seg er hvor presist man har klart å regne ut den eventuelle banen til neseseksjonen av Discoverer II. Da satellitten faktisk kom ned i dette området viste det hvor trygge de var på plasseringen

Den første kilden er kontorsjefen til Deinboll. Dette var den første observasjonen og den eneste nærme Longyearbyen som observerte noe kl 0200 den 15. april 1959.²¹⁴ Deinboll Kontorsjefen meddelte at han hadde sett noe som lignet et stjerneskudd 2 minutter etter angitt

²¹⁰ Day. *Has anybody seen our Satellite?* 2009.; Tamnes. *Cold War in the High North.*, 1991. footnote 320 s. 330

²¹¹ "Satellitten "Discoverer" – Svalbard. Fra Det KGL norske flyvåpen til Utenriksdepartementet. 16. April 1959. Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1950-1959. 36/6/25. Boks 2194

²¹² Ibid

²¹³ Aftenposten 18.04.1959

²¹⁴ "Satellitten "Discoverer" – Svalbard. Fra Det KGL norske flyvåpen til Utenriksdepartementet. 16. April 1959. Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1950-1959. 36/6/25. Boks 2194

tid fra det amerikanske luftvåpenet i NNØ retning, høyde ca 60 grader.²¹⁵ Observasjonen til kontorsjefen er gitt til å være svært nær Longyearbyen og derfor fikk man denne informasjonen først. Den andre kilden ble rapportert fra ingeniør Blistad som ringte til det norske luftvåpenet den 15. april 1959 kl 1045. Denne rapporten var da en god del senere enn den første, men posisjonen til observasjonene er mye lengre unna Longyearbyen. Han meddelte denne rapporten:

“Hadde 3 personer på hotellneset som observerte en gjenstand som kom drivende i fallskjerm fra VNV parallelt med Adventsdalen. Den drev over Platåberget, over Blomsterdalen og ble borte bak pynten på Sverdrupshammeren. Folk er ute og leter i området og østover. Vanskelig å bedømme avstander på grunn av den klare luft. Han bekreftet også den tidligere samtalen om at den første rapporterte observasjonen var som morsestreker som endte i et flash og sa at den siste observasjonen ikke stemte helt med den første.”²¹⁶

Denne kilden gir et mye bedre bilde av situasjonen og en mulighet for Discoverer II på Svalbard. Ved at fallskjermen var slått ut bekreftet denne kilden at det var kapselen som eventuelt har falt ned på Svalbard. Dette gjorde objektet mye mindre, men bekreftet også at de tidligere trinnene hadde fungert. Såfremt man stolte på denne observasjonen. USA foretar aldri noen vurdering i primærmaterialet om kildens validitet, men det er denne informasjonen de referer til etter aksjonen var fullført. Det trenger heller ikke å ekskludere den første rapporten ved at dette mest sannsynlig var varmeskjoldet eller andre deler fra Discoverer II. I den offisielle rapporten fra Department of Defense til State Department ble det gitt mer informasjon fra Ing. Blistad og setter tiden til denne passeringen kl 0045 på Hotellneset. Hotellneset lå 5 km fra Longyearbyen og begge ligger på sørsiden av Adventsdalen.²¹⁷ Stedet var en god posisjon for en utkikkspunkt og dagens flyplass ligger i dette området, noe som indikerer gode forhold for observasjon. Stoler man på disse observasjonene, er det da stor sannsynlighet for at Discover II kapselen landet i området. Var det en liten sjanse for at den hadde landet i sin helhet, så måtte man prøve å finne den.

4.12 Amerikanske vurderinger av vitneobservasjonene

Discoverer II ble ikke funnet av norske eller amerikanske mannskap under aksjonen. Dermed har det foregått en re-evaluering av den originale kildene i ettertid. Ingen forskere fra Norge

²¹⁵ ”Satellitten ”Discoverer” – Svalbard. Fra Det KGL norske flyvåpen til Utenriksdepartementet. 16. April 1959. Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1950-1959. 36/6/25. Boks 2194

²¹⁶ Ibid

²¹⁷ US National Archives. State Department, Record Group 59/250/42/24/02 Central Decimal file system 711.56301, box 2884, Department of Defense May 2nd “Tab A”;

har diskutert denne problemstillingen. Kildematerialet for denne re-vurderingen er intervjuer gjort etter avgraderingen. Det originale primærmaterialet fremkommer ikke i re-vurderingen og det norske primærmaterialet har ikke vært tilgjengelig for amerikanske forskere som Dwayne Day.. Det er særlig kritikken fra Major Frank Buzard som er primærkilden til Dwayne Days artikkel mot kildene. Edward Miller har en annen oppfatning om kilden og har også en helt egen beskrivelse hvordan de dobbeltsjekkhet informasjon etter amerikansk personell landet på Svalbard. Miller var leder for General Electrics del av Coronaprojektet som var å utvikle og konstruere Discoverer og Corona-modulene. Det er også ulikheter dem i mellom og den norske beretningen om hvordan man gikk frem for å få disse observasjonene som det da er verdt å se på.

Buzard gir en kort generell beskrivelse av oppstarten av aksjonen, men uten å nevne det norske luftvåpenets rolle og den faktiske vitneobservasjonen. Buzard var usikker på om disse observasjonene var riktige og med tanke på resultatet av aksjonen var han meget skeptisk til vitner som var fortalt hva de skulle se etter.²¹⁸ Kildeverifikasjon er alltid vanskelig, men det kritiske for USA var å få en observasjon slik at en aksjon kunne settes i gang. Dermed måtte de gi mest mulig informasjon for å hjelpe speiderne.

Edward Miller beskrev i sitt intervju hvordan det amerikanske luftvåpenet gikk frem da de landet på Svalbard den 19. april 1959. Dette er da en mer sentral kilde fordi den gir et unikt innblikk i hva USA foretok på Svalbard, som ikke er dokumentert i noen annen kilde. En av første handlingene de foretok seg var å avhøre de som hadde foretatt observasjonen av kapselen på veien ned. For å verifisere kildene foretok de separate intervjuer, hvor de fikk tegne det de hadde sett uten nye beskrivelser.²¹⁹ Alle observatører, uavhengig av hverandre, tegnet en gullbøtte og lettfargede skyer som førte til en oransje og gul fallskjerm, helt eksakt hva de lette etter.²²⁰ Miller stolte derfor fullt og helt på disse observasjonene, men han tar ikke høyde for at de kan ha blitt fortalt til dem slik som Buzard hevdet. Kildeverifisering ved de individuelle intervjuene var ikke lengre relevant fordi det var gått 4 dager siden den originale observasjonen som de lokale garantert har pratet om. Derfor var det ingen ekstra gyldighet i at intervjuene ble foretatt individuelt.

²¹⁸ Day. *Has anybody seen our satellite?*, 2009

²¹⁹ Clausen and Miller. *Intelligence revolution 1960*. 2012. 97

²²⁰ Ibid

Dermed var det ingen poeng å lyve om en slik operasjon og om detaljkunnskapene rundt kapselen og dens utforming. Det overbeviste i hvert fall Miller og flere andre i Corona-prosjektet på denne tiden. Både Buzard og Bissell indikerte under deres intervjuer at de hadde endret mening i ettertiden og at det var mye mer sannsynlig at kapselen hadde falt i vannet på bakgrunn av operasjonens resultat.²²¹

4.2 Amerikanerne ankommer Norge og aksjonen startes

Aksjonen startet da den 16. april når flyene ankom Bodø.²²² Lokaliseringen av kapselen var høyt prioritert og den originale innsatsen som ble sendt over var 5 større transportfly i henhold til godkjennelsen fra regjeringen den 16. april.²²³ USA startet da med overflyvninger av Svalbard fra den 17. april for å få en bedre posisjonering av satellitten. Hvilken metode brukte man da under dette søket? Det var ingen operativ flyplass på Svalbard, men de fikk klargjort Luftwaffes gamle rullebane i isen. Dette betydde da at ethvert fly måtte fly over Svalbard for søket for deretter å vende snuten tilbake til Nord-Norge på hver enkelt tur. Rekkevidden på de flyene som ble benyttet måtte være god og dette var bakgrunnen for at det amerikanske luftvåpenet valgte å sende 2 C-130 som da var helt nye og 3 C-54 for oversøk av Svalbard.²²⁴ Senere ble også andre flytyper involvert som SA-15.²²⁵ Den 18. april var man oppe i 8-9 bekreftede amerikanske fly som deltok i operasjonen og de var på kontinuerlige søk over Svalbard, inklusiv om natten.²²⁶ Det store antallet fly trekker inn et annet motiv ved denne operasjonen fra amerikansk side. Dette var første retur av en Discoverer satellitt og et mulig formål med en stor operasjon var å etablere en presedens for senere operasjoner. Ved å operere ut fra Bodø istedenfor Bardufoss var det en avstandsforskjell, men det ser ikke ut til å ha vært et problem. Aktiviteten var ikke uproblematisk, bare for å nå opp til Svalbard var det 1225 km i direkte luftlinje fra Bodø.

C-54s maksrekkevidde var på 4000 km mot C-130 sin rekkevidde på 4500 km da den ble introdusert i 1957.²²⁷ For å sammenligne C-54 med C-130 hadde C-54 mindre lasterom,

²²¹ Tamnes. *Cold War in the High North*. 1991. s. 330 footnote 320 Bissell intervju; Day "Has anybody seen our satellite?", 2009

²²² *Logg 16. April til 20. April 1959*. Riksarkivet Bodø Hovedflystasjon Vaktjournal. Daghavende Offiser Nr 5 12/4.59-19/8.59

²²³ *Referat fra Regjeringskonferanse 16/4 1959*. Riksarkivet. Statsministerens kontor, 1940-2005. Ab Referatnotater, 1957-1965. Boks (L0109)

²²⁴ "Satellitten "Discoverer" – Svalbard. Fra Det KGL norske flyvåpen til Utenriksdepartementet. 16. April 1959. Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1950-1959. 36/6/25. Boks 2194

²²⁵ Aftenposten 18.04.1959

²²⁶ Ibid

²²⁷ Ibid

lavere hastighet og høyde. USA realiserte også at rekkevidden var et problem for å kunne ha kontinuerlige overflyvninger. Derfor ble det sendt 2 KC-135 fra Thule for å bidra under aksjonen.²²⁸ Da jeg intervjuet Olav Aamodt, var det første han husket ved Discoverer II operasjonen at han for første gang observerte C-130 ved Bodø lufthavn. ”Vi hadde aldri sett det før og var vant med C-119 og Dakota, men her kom det mye høyere og i jetfart i contrails før den gikk inn for landing. Veldig imponerende!”²²⁹ At USA velger å bruke to av sine aller nyeste transportfly med en gang i operasjonen, er en indikasjon på hvor viktig denne operasjonen var. For Olav Aamodt var det nye flyet det mest interessante med hele operasjonen, dog er det usikkert om denne oppfatningen gjaldt alle eller bare flyvere.

Det finnes ikke mye informasjon om disse overflyvningene, men det er biter av informasjon om både hvem som var involvert og lokaliseringmetodene som er interessante. Avisene rapporterte at flyvningene gikk non-stop av observatører på Svalbard og det store antallet flyvninger.²³⁰ Men med tanke på antall fly som deltok i aksjonene og at de holdt på å lete i sju dager før søket var over, må det ha vært et stort antall flyvninger for å kunne ha kontinuerlig overvåkning av Svalbard. Day forkorter her hele operasjonen på Svalbard til noen korte setninger basert på Buzards tanker om operasjonen og det er en av de store svakhetene i hans artikkel om operasjonen. Day sier også at de ikke kunne lande på Svalbard siden det ikke var noen flyplass.²³¹ Her er det direkte feil i Days framstilling siden det allerede er etablert at det amerikanske flyvåpenet landet på Svalbard og hele fremstillingen lider ved at Svalbardoperasjonen er forkortet ned. Ved å korte ned aksjonen til ett par setninger blir inntrykket at de dro opp og fant krasjområdet på første overflyvning. Størrelsen på aksjonen, som indikerte hvor viktig satellitten var, er dermed borte i fremstillingen. Dermed blir aksjonen redusert til en mindre og uviktig hendelse.

Primærmaterialet kan klargjøre den kritiske delen av aksjonen. Den 20. april meldte Oberst Mathison ifra at man hadde hatt en lavtflygende observasjon av landingsområdet til kapselen hvor man hadde sett fotspor fra dette område som ledet til de russiske gruvene.²³² For å se på det tidsmessige aspektet først kan man bekrefte at denne observasjonen ikke skjedde

²²⁸ 2 av RB-47 kom også fra Thule. De resterende flyene kom fra baser i Tyskland Storbritannia, Island og Norge.. *Grønland under den kolde krig*. Dansk og amerikansk sikkerhetspolitikk 1945-68 [1]. (København :Dansk Udenrigspolitisk Institut, 1997)

²²⁹ Intervju Olav Aamodt

²³⁰ Aftenposten 20.03.1959 og VG 20.04.1959

²³¹ Day “*Has anybody seen our satellite?*”, 2009

²³² *Deptel 1089*. From Oslo to Secretary of State. Embassy Note 1004. 20. April. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-1959. 711.56301/4-2059. box 2884

på første flytur, siden de da ville avlyst de resterende flyvningene og operasjonen allerede den 16. april. USA var allerede på vei med overflytting av fly til Norge den 16. april hvor de til og med sendte en C-54 fra Keflavik før adgang var gitt av USA. Aftenposten rapporterte også at de første flyene allerede hadde vært på Svalbard og gjort søk.²³³ Når denne offisielle rapporten er datert 20. April, blir denne vurderingen av Day helt feil med kildene fra norske medier som rapporterte at flyene fløy konstant fra den 17. april. Det er denne rapporten som de senere dokumentene henviser til ved bekreftelse av funn på Svalbard. Spørsmålet er om observasjon og tallberegning av banen var den eneste indikatoren på hvor Discoverer II kapselen kom ned.

Ifølge Rolf Tamnes rapporteres det om at det var et svakt radiosignal fra kapselen registrert på de første dagene av aksjonen før det ebbet ut.²³⁴ Er dette riktig er det i så fall et viktig bevis på at kapselen faktisk landet og fungerte. Kilden er oppgitt til å være samtale med Just Ebbesen som var operasjonsgruppesjef i Bodø. Et slikt signal ville da kunne gi de en mer presis posisjon å søke etter kapselen, men det står ikke noe om at slik informasjon er brukt i flysøkene fra amerikanske eller norske primærkilder. Noe som er merkelig siden det ville gitt en klar indikasjon på at satellitten var i god nok behold til å sende ut signalet. Ved å flytte søkets base til Longyearbyen kunne søkene koordineres bedre og frakte over nødvendige gjenstander som helikoptre, som ga helt andre søke muligheter enn et transportfly.

4.3 Det amerikanske flyvåpenet og Svalbard

USA søkte da Svalbard nesten døgnet rundt etter at de startet overflyvningene. Det som er enda mer interessant fra et norsk avspenningsperspektiv var det amerikanske luftvåpenets tilstedeværelse på land etter at de fikk tillatelse til å lande. Denne delen av aksjonen var lett å dokumentere hva de gjorde på grunn av observasjoner fra innbyggerne på Svalbard. Formålet var jo å skaffe mest mulig informasjon som krevde god dialog med de innfødte. Det er derfor mye informasjon tilgjengelig i avisene fra den aktuelle perioden som viser operasjonen og innbyggernes involvering på Svalbard. Særlig Aftenposten har mye informasjon i den tidlige perioden og meldte faktisk om Discoverer II i sin aftenutgave 15. april, før den norske regjeringen er offisielt underrettet og bare det norske flyvåpenet har blitt kontaktet. Denne detaljen er derfor med å øke troverdigheten på nyhetsartiklene, særlig de fra området med hva som egentlig foregikk på Svalbard.

²³³ Aftenposten 17.04.1959

²³⁴ Tamnes. *Svalbard og den politiske avmakt 1955-1970*. 1992.

Den aller første involveringen var at innbyggerne i Longyearbyen allerede starter på søk natten til den 16. april etter at observasjonen ble gjort på Hotellneset og innbyggerne gikk mot området, men de fant ingenting.²³⁵ En større leteaksjon ble derfor planlagt den 16. april, men den ble innstilt når innbyggerne fikk vite at USA var på vei med egne fly.²³⁶ De amerikanske flyene ville da bistå letingen og man ville derfor avvente til de hadde noe å rapportere. Man ville avvente flyenes observasjon, noe som var naturlig med tanke på områdets størrelse. Et tidlige bakkesøk kunne kanskje hjulpet men med tanke på Svalbard topografi ville innbyggerne avvente et nærmere mulig lokalisering av forsvaret.

4.31 Amerikansk militærpersonell på Svalbard

Den 19. april har aksjonsgruppen fått klarert rullebanen på Hotellneset og fått de nødvendige godkjennelsene, fra både amerikanske og norske myndigheter, til å fly to norske Bell 47 helikoptre til Svalbard, et fra luftforsvaret og et innleid fra sivilt selskap.²³⁷ Det amerikanske luftvåpenet begynte også å frakte det nødvendige utstyret og ekstra norsk personell for å hjelpe med aksjonen. Amerikanske soldater på Svalbard var dermed bekreftet av flere kilder.²³⁸ Det var knyttet spenning til denne landingen fra norske aviser spekuleres det om det kom til å komme en sovjetisk protestnote mot landgangen av amerikansk personell på Svalbard.²³⁹ Dog var det ingen reaksjon fra de sovjetiske myndighetene. Noe som ikke passer med Sovjetunionens syn på amerikansk tilstedeværelse på Svalbard. Her står hendelsene i sterk kontrast til Flyplass-saken, hvor Sovjetunionen sendte note mot militarisering, og Discoverer-aksjonen som klare motpoler innen norsk avspenningspolitikk. Det er derfor merkelig at det ikke var noen reaksjon når Discoverer II aksjonen blir satt inn i denne sammenhengen. Tillatelsen til å lande med amerikanske fly og opphold av amerikanske soldater på øya var gitt av norske myndigheter.²⁴⁰ Den norske regjeringen hadde vært positivt innstilt til flyplassen før protestnoten kom fra Sovjetunionen. Ved at det ikke ble sendt noen note under Discoverer II aksjonen ga de norske styresmaktene større spillerom og kunne dermed avvente en eventuell avskjerming overfor USA på Svalbard.

²³⁵ Aftenposten 15.05.1959

²³⁶ Aftenposten 18.04.1959

²³⁷ Aftenposten 20.4.1959 ; *Deptel 1089*. From Oslo to Secretary of State. Embassy Note 1004. 20. April. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-1959. 711.56301/4-2059. box 2884

²³⁸ Millers beretningen bekreftet et annet formål var å verifisere kildeberetningene og sendte et team under Oberst Philbrick for å utføre dette. Clausen and Miller. *Intelligence revolution 1960*. 2012. 97

²³⁹ Aftenposten 21.04.1959 og VG 20.04.1959

²⁴⁰ *Ettersøkningen etter Discoverer II*. 20 april. 1959. UD 3. politiske kontor. Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1950-1959. Boks 2194 Svalbard.

4.32 Mulig funn av krasjområde for Discoverer II

Den første observasjonen av det man antok var Discoverers II landingsområde var sendt fra Pentagon til State Department i USA allerede kl 1932 den 20. april. I rapporten bekreftes det at de har en lavtflygende visuell bekreftelse: "Mathison says that low level visual sighting of landing area of Nosecone shows numerous footprints and tracks leading from the area... Mathison concludes that it has been removed by the Russians and taken to the mining camp."²⁴¹ Dette var den primære observasjonen og det nærmeste de kom noe som indikerte Discoverer IIs nærvær på Svalbard. Beskrivelsene brukt av forsvarsdepartementet er også vært se på, og hvor sikre de var om observasjonen. Senere ble det dokumentert at det ble sendt ut ordre om å få tatt bilde av de aktuelle fotsporene i snøen fra amerikanske myndigheter, men man hadde ikke fått det bekreftet.²⁴² Dette ble ikke gjort og en av de mulige forklaringene var at værforholdene hadde endret seg. Det er uansett interessant at det ble gitt ordre om å dokumentere fotsporene. Hva kunne man så bruke dette til? Bare en ting ville et slikt bilde forklare og det var at noen hadde vært i området, ikke nødvendigvis Sovjetunionen.

Den primære grunnen for den amerikanske landingen var knyttet til overføringen av helikoptrene. Det er derfor hensiktsmessig å se på hvilken rolle de spilte i operasjonen. Avisene meldte den 21. April at helikoptrene, etter rapport fra sysselmannen på Svalbard, hadde blitt sendt ut i nærheten av de sovjetiske områdene Med formål å påvise aktivitet fra bosettingene.²⁴³ Dette var da en helt annen rapport en den fra forsvaret. Det er meget interessant at det er sysselmannen som sier dette og at de undersøker de sovjetiske områdene en dag etter at de tror Discoverer er funnet av russerne. Rapporten til Eisenhower stadfestet at de fant fotspor i snøen som indikerte et koordinert søk. Fra helikoptrene ble dette sporet til et punkt hvor de samlet seg og deretter ledet direkte til en russisk gruve.²⁴⁴ At Eisenhowers rapport er forskjellig fra media er bare å forvente på en slik aksjon. Media kunne rapportere om aksjonens form og hva som var i bruk, men hva som var resultatet ble de fortalt av forsvaret. I den senere rapporten fra Department of Defense som kom 02. mai ble det stadfestet mer informasjon om Sovjetunionens rolle i søket etter Discoverer II. Det står da at

²⁴¹ *To Embassy Oslo. Priority* Embassy note 1105. 20 april 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/4-2059. box 2884

²⁴² *Toner Notes April 1959.* Staff Notes No. 533. 23 april 1959. EL. DDE Diary series, Eisenhower, Dwight D.: Papers as President (Ann Whitman File)

²⁴³ VG 21.04.1959

²⁴⁴ *Toner Notes April 1959.* Staff Notes No. 533. 23 april 1959. EL DDE Diary series, Eisenhower, Dwight D.: Papers as President (Ann Whitman File)

individer fra sovjetiske gruveoperasjoner som Grumantbyen eller Barentsburg sørvest for Longyearbyen, utførte et systematisk søk til fots. Fotsporene i snøen viste at søket fulgte et klart mønster med konsentriske sirkler fra deres overflyvninger.²⁴⁵ Amerikanerne var dermed overbevist om Sovjetunionens rolle i denne aksjonen.

Dette ses også ved hvor kjapt aksjonen avsluttes etter denne rapporten ble oversendt. Oberst Mathison sammen med Oberst Tatum som ledet søk og redningsaksjonen dro på en siste tur den 22. april og at de hadde nå fått myndighet til å terminere søket basert på deres dømmekraft.²⁴⁶ Operasjonen ble da terminert etter denne turen den 22. april og de fant ingen nye detaljer i dette søket.²⁴⁷ At de avbryter søket etter bare sju dager, var en klar indikasjon på at de trodde på denne observasjonen. De forhørte seg med de nordmennene som bisto redningsoperasjonen som var overbevist om at dette var kapselen og at Sovjetunionen hadde funnet den.²⁴⁸ Sporene ledet altså til de russiske områdene og de overbeviste det norske personellet. Det var også et isbrytende skip som forlot havnen innenfor de gitte tidspunktene, man var da sikre på at dette skipet kunne ha kapselen om bord.²⁴⁹ Dette er da den delen som har fått kritikk i senere amerikanske rapportene.²⁵⁰ Oppfatningen USA og Norge satt igjen med i 1959, var at kapselen hadde landet på Svalbard og sporene viste vei til Sovjetisk område. Man hadde da en serie med forskjellige indisier som pekte mot at kapselen hadde landet og var berget av Sovjetunionen.

Spørsmålet er da hvorfor endret denne oppfatningen seg hos sentrale personer i ettertiden? Det er ikke bare i intervjuene med Buzard og Bissell at det ble uttrykket skepsis om den gjeldende narrative om Sovjetunionen fant kapselen til Discoverer II. *The Corona Story* som er det nyeste offisielle rapporten om Corona fra National Reconnaissance Office. Her er det da en helt annen virkelighet som blir presentert: NRO stiller spørsmål om hele denne slutningen. ”The crash site” var nå endret til ”probable impact area” og de som hadde foretatt observasjonen av fotsporene ble beskrevet som ”Some of the more impressionable program

²⁴⁵ *Extract of mission conclusions to date*. Department of Defense. Tab D. 2 May 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/5-259 CS/HHH. box 2884.

²⁴⁶ *Spitsbergen search* operation. From Oslo to secretary of State. Embtel 1015. 25 April 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/4-2559. box 2884

²⁴⁷ *Extract of mission conclusions to date*. Department of Defense. 2 May 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/5-259 CS/HHH. box 2884.

²⁴⁸ *Spitsbergen search* operation. From Oslo to Secretary of State. Embtel 1015. 25 April 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/4-2559. box 2884

²⁴⁹ Day. *Eye of the World*. 1998. 52-53; *Spitsbergen search* operation. From Oslo to Secretary of State. Embtel 1015. 25 April 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/4-2559. box 2884

²⁵⁰ Outzen and Perry. *A history of satellite reconnaissance*. 2012 89 ; United States. *The Corona Story*. 1988. 47

personell”.²⁵¹ Dermed aviser de den gjeldende fortellingen. Dette er krass kritikk av den originale observasjonen.

De amerikanske myndighetene var så sikker på at Sovjetunionen hadde Discoverer II at de sendte en diplomatisk forespørsel om å få kapselen utlevert til Sovjetunionen den 9. mai.²⁵² Dette er ett av temaene i neste kapittel. Dermed blir det en indirekte kritikk av de som stolte på denne observasjon og deres dømmekraft. De er ikke nevnt med navn eller noen kilde så man kan ikke forfølge denne påstanden. Noe som i seg selv er kritikkverdig. Som sett endret Buzard og Bissell mening i løpet av tiden, mens deres vurdering i 1959 var den samme som personellet. De endret mening på grunn av en mer sannsynlig krasj i havet og på grunn av at Russland aldri bekreftet dette, selv etter den kalde krigens slutt. General Nathan F. Twining, Chairman of the joint Chiefs of Staff, nevnte operasjonen i et memorandum hvor han henviste til rapporten fra Oberst Mathison og hans vurdering var da: ”We strongly suspect the Soviets are in possession of the capsule.”²⁵³ En rimelig klar indikasjon på hans vurdering og tro på bevisene.

4.32 Reaksjonen på mulig funn av Discoverer II

Etter at Mathison rapporterte til Department of Defense fikk han ordre med en gang om å ikke si eller foreta seg noe med denne informasjonen før Department of State var blitt informert og at han skulle avvente avklaring med ambassaden.²⁵⁴ Det amerikanske luftvåpenet i denne perioden ekspanderte rundt om kloden får å få flyplasser i viktige områder, som sett ved tidligere basepolitikken i Norge.²⁵⁵ At de gir frivillig fra seg kommandoen på en slik operasjon viser hvor sensitivt området var. Det amerikanske luftvåpenet var jo på denne tiden indirekte involvert i Pedersen brødrenes planer om flyplass på Svalbard. I dette tilfellet ville de da unngå å eskalere situasjonen for en vitenskapeligsatellitt. Målet med å få tilbake satellitten er dermed borte og andre motiver må vurderes når de da går videre.

En annen detalj som er uvanlig i rapporten av 20. april var at Department of Defense lot State Department vurdere de neste leddene i operasjonen. Disse to var mildt sagt ikke

²⁵¹ United States. *The Corona Story*. 1988. 47

²⁵² *Discoverer Capsule*, Embassy Note 981, 12 May 1959. NARA, RG 59. Central Decimal File system 1955-1959. 711.56301/5-1259. Box 2884

²⁵³ Day. *Eye in the Sky*. 1998. 53

²⁵⁴ *To Embassy Oslo. Priority* Embassy note 1105. 20 april 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/4-2059. box 2884

²⁵⁵ Robert E. Harkavy. *Bases Abroad: The Global Foreign Military Presence*. (Oxford: Oxford University Press, 1989). 80-88

venner på 50-tallet. Det var jo det amerikanske flyvåpenet som hadde tatt kontakt med Norge gjennom flyvåpen attachéen Oberst Kenzie. Flyvåpenet både planla og styrte aksjonen i samarbeid med det norske flyvåpenet. Ambassadens rolle under selve operasjonen på Svalbard var delegert til å rapportere om operasjonen. Dette ser man også nettopp i rapporten til Oberst Mathison ved at det var Department of Defense som informerte State Department om det potensielle landingsområdet til Discoverer II. Hvorfor valgte da det amerikanske flyvåpenet å gi fra seg den ledende rollen? Det var også sagt i dokumentet at enhver henvendelse til Sovjetunionen ville være svært sensitivt sett fra norsk side og ambassaden skulle tre veldig varsomt og bare etter å ha klarert med State Department.²⁵⁶ Dette er nok et eksempel på hvor viktig forholdet til Norge var under operasjonen. I akkurat denne situasjonen ble myndigheten fratatt ambassaden og Mathison hadde fått beskjed om å vente på ordre fra State Department. De neste avgjørelsene ble da tatt direkte fra ledelsen i State Department.

Operasjonen endte uansett med at man fant ingen kapsel og de norske i aksjonen var helt overbevist om at Sovjetunionen hadde funnet den. Som sett var også de amerikanske lederne helt opp til Chief of staff General Twining sterkt overbevist om at kapselen var i Sovjetunionens hender. Oberst Mathison som var leder for hele aksjonen rapporterte i sin debriefing at han var helt sikker på at kapselen hadde styrtet på Spitsbergen, men han trodde kapselen var gått tapt i det tøffe terrenget og ikke funnet av Sovjetunionen.²⁵⁷ Dette var da en stor endring fra den rapporten den 20. april som var rapportert av Oberst Mathison. Det fremkommer aldri hva som fikk han til å endre mening mellom disse rapportene. Den amerikanske ledelsen valgte uansett å gå videre med saken på et diplomatisk nivå.

4.4 Konklusjon

Vitnebeskrivelsene er viktige på grunn av at de klargjør at om den var riktig fungerte Discoverer II helt til siste del. Debatten i ettertid har da kommet som et resultat av ingen funn av Discoverer II, men nesten alle var sikre nok til å avslutte operasjonen å gå videre med den diplomatiske retningen i neste stadiet. Dermed var det viktigste ved Discoverer II

²⁵⁶ *To Embassy Oslo. Priority* Embassy note 1105. 20 april 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/4-2059. box 2884

²⁵⁷ *Briefing Regarding Chalice, Gusto and Corona.* Memorandum for Acting Chief. DPD. COR-0434. 24 April 1959. NARA. CIA. CREST Database. CIA-RDP63-00313A000600130012-9

observasjonen at det fantes gode nok bevis som viste sovjetisk deltakelse og meget sannsynlig funn av Discoverer II.

De store flystyrkene som ble satt inn indikerer et motiv for å etablere en presedens ved senere leteaksjoner hvor det faktisk ville være Corona-kapsler. Det ville ikke ha noen bakdeler ved å etablere dette konseptet tidlig, slik at de kunne henvise tilbake ved spørsmål senere, om at det var slik de alltid hadde operert. At dette kunne være et motiv betyr ikke at det hindrer redningsaksjonens hovedmål å finne satellitten og dermed få brukt den i den psykologiske krigføringen. Den store fly aksjonen ville hjelpe både den nåværende aksjonen og legitimere handlingen ved senere og viktigere kapsler.

Den amerikanske tilstedeværelsen på Svalbard var den første gangen uniformert amerikansk militære var på Svalbard under den kalde krigen. For det norske synspunktet er dette det spesielle med Discoverer II aksjonen. Avisene var med å påpeke at de forventet en sovjetisk reaksjon på denne landingen, men det forekom aldri. Dette kan da anse som en av grunnene hvorfor det var uproblematisk for Norge å slippe til USA ved denne anledningen.

Selve observasjonen ble gjort med helikoptre og var i nærheten av sovjetisk territorium. Fotsporene ble vurdert som en god nok indikasjon på at de russiske gruvearbeiderne hadde funnet satellitten. Reaksjonen til USA ved å flytte ledelsen over til State Department viste at Department of Defense var fullt klar over hvor sensitivt Svalbard var. De ville dermed unngå en konfrontasjon på noen punkt med Sovjetunionen om Discoverer II. At søket blir avsluttet rett etterpå viser hvor mye de stolte på rapportene om sovjetisk funn av Discoverer II. Skulle USA ønske å gå videre med Discoverer II ville de neste stegene være diplomatiske, State Department overtok dermed ledelsen.

5.0 Etterspillet og konsekvenser av Discoverer II aksjonen

Søk- og redningsaksjon var over, men det diplomatiske spillet om Discoverer II fortsatte. Ved søk- og redningsaksjonens slutt var ledelsen fra amerikansk side hos State Department. Det er derfor naturlig å forvente at neste trekk kom fra dem. Men primærkildene viser at det er Department of Defense som tar initiativet for en forespørsel til Sovjetunionen om Discoverer II.²⁵⁸ Hva var så motivet med en slik hendelse? For å kunne forklare dette må Discoverer II settes i en større sammenheng og knyttes til Eisenhowers overordnende strategi. Det har vært ingen tidligere forskning på etterspillet av aksjonen. Day fokuserte sin avslutning på hva Sovjetunionen kunne lære av kapselen om de fant den og var ikke sikker om det hadde vært noen forespørsel til Sovjetunionen. Dermed har ingen beskrevet det diplomatiske etterspillet ved Discoverer II og som kobler den til den generelle psykologiske krigføringen under "New Look".²⁵⁹ Den psykologiske krigføringen kommer enda klarere frem i etterspillet hvor de tidligere motivene er tapt og hvilke grunnlag hadde det senere diplomatiske etterspillet? En studie av de forskjellige motivene for dette etterspillet kan klargjøre i hvor stor grad den psykologiske krigføringen spilte inn på Discoverer II-aksjonen og fortelle om hvor sterkt det var knyttet til romkappløpet.

En annen detalj ved etterspillet er forholdet mellom Norge og USA. Det aller første er da å se på avslutningen av aksjonen og hva dette har å si i forholdet mellom Norge og USA som var de to aktive partene i aksjonen. Barrierer ble brutt i denne aksjon og kunne dette ha noe å si for framtidige forhold mellom nasjonene og USAs syn på Svalbard? Kapittelet vil derfor starte med avslutningen av aksjonen og de forskjellige landenes betraktningene av denne. Deretter vil det diplomatiske etterspillet mellom USA og Sovjetunionen angående Discoverer II og hva USA ville oppnå med denne forespørselen.

5.1 Kom oss ikke for nær, eller?

De tidligere læresetningene og senere teoriene rundt avskjerming overfor USA var ikke gjeldende under Discoverer II operasjonen. Ett spørsmål er da hvordan USA og Norge så på samarbeidet under aksjonen? I den senere evaluering av Discoverer II aksjonen ved ambassaden, gjort av ambassadøren og flyvåpenets attachéen, var samarbeidet mellom de to

²⁵⁸ *Extract of mission conclusions to date*. Department of Defense. 2 May 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/5-259 CS/HHH. box 2884.

²⁵⁹ Hogan. *Eisenhower and Open Skies*. 1994. 142-150

nasjonene under aksjonen det viktigste.²⁶⁰ Dette var første fellesaksjon mellom Norge og USA etter at Norge hadde sendt feltsykehus til Korea under Koreakrigen. Forskjellen var at Koreaoperasjonen var ledet av FN mens dette ble første fellesaksjonen mellom USA og Norge utenfor treninger. Så selv om Norge og USA hadde vært allierte i 10 år gjennom NATO var interaksjonen med amerikansk militær personell begrenset til de som besøkte Norge som en del av NATO-oppdrag. Derfor er samhandlingen mellom de to luftvåpnene og de betraktningene som ble gjort viktige.

5.11 Amerikansk analyse av aksjonen

De amerikanske kildene beskriver samarbeidet en gang under operasjonen og en gang etterpå. Evalueringene gjort i disse to rapportene gir et innblikk i hvordan amerikanske tjenestemenn hadde oppfattet aksjonen. Den første rapporten om samarbeidet mellom Norge og USA kom den 20. april 1959 og var ensidig positiv om samarbeidet.²⁶¹ Her vurderes da samarbeidet som har vært til da og majoriteten av aksjonen på Svalbard. Samarbeidet var vurdert som eksemplarisk i alle faser av aksjonen, både militært og diplomatisk.²⁶² Det er vurdert av både ambassadør Willis og luftvåpenattaché Oberst Kenzie. Begge var da den ledende representanten fra hvert sitt departement hos ambassaden. Det er ikke gitt at dette samarbeidet skulle gå på skinner og særlig hos det norske utenriksdepartementet hvor det var rimelig å tro at de ville vært mer negativ til amerikansk involvering på Svalbard utifra hensyn til avskjerming overfor USA. Datoen viser også at denne vurderingen fant sted på den viktigste dagen under aksjonen hvor de virkelige funnene ble gjort.

Det er to eksempler ambassadør Willis trekker frem i denne rapporten som viser Norges samarbeid. Det ene var den norske sensitiviteten til Svalbard hvor man ikke bare fikk tilgang, men kontinuerlig og full støtte for operasjoner.²⁶³ Beslutningene under aksjonen ble tatt raskt fra myndighetene og dette vekket da oppmerksomhet på grunn av amerikanske forventninger om mer restriktive og tilbakeholdenhet rundt Svalbard. Det er en ting å gi USA tillatelse til overflyvninger som ble gitt av regjeringen den 16. april, men ingenting i denne godkjennelsen tilsier mer enn overflyvninger. Naturligvis ville det involveres personell på

²⁶⁰ *Spitsbergen search operation*. From Oslo to Secretary of State. Embtel 1015. 25 April 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/4-2559. box 2884

²⁶¹ *Deptel 1089*. From Oslo to Secretary of State. Embassy Note 1004. 20. April. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-1959. 711.56301/4-2059. box 2884

²⁶² Ibid

²⁶³ Ibid

bakkenivå i en slik søke og redningsaksjon, særlig hvis man finner spor etter kapselen. Det er dog ikke noe som tilsier at dette måtte ha vært amerikanske tropper eller gitt amerikanerne tilgang. I et potensielt scenario kunne Norge diktert at overflyvninger var en ting, men alt på bakkenivå på Svalbard skulle foretas av norsk personell. Norge kunne også insistert på norsk kontroll og begrensninger på bruken av helikoptrene på Svalbard.

Det er nettopp helikoptrene som ble brukt som det andre eksempelet og hvor man fikk godkjenning fra norske myndigheter til å åpne Hotellneset for landing av amerikanske C-130 og fly to helikoptre over til Svalbard fra Bodø. Tillatelsen for denne operasjonen kom da før fra norsk hold og man måtte vente på den amerikanske godkjenningen til personale på Svalbard.²⁶⁴ Igjen er dette bare med å vise at State Department og det amerikanske luftvåpenet hadde plassert klare begrensninger på operasjon og dens ledelse fra Bodø. Med tanke på motivene ved aksjonen og den teknologiske verdien ville de ikke risikere å skape en internasjonal hendelse på grunn av Discoverer II. Vanligvis ville slike operative beslutninger bli tatt av lederen av søk og redningsaksjonen. Det at man i tillegg var kjappere med tillatelse til helikoptre Svalbard er med å underbygge påstanden om at USA fikk så å si fritt leide under Discoverer II aksjonen. De amerikanske primærkildene indikerer også at denne påstanden kan være rett.

I den første vurderingen var de foretatt av de høyeste personellet på ambassaden, nemlig ambassadør Willis og Oberst Kenzie. Den neste vurderingen ble foretatt den 23. april 1959 etter aksjonen var erklært fullført. Innholdet i denne vurderingen var informasjon fra søk og redningsledere Oberst Mathison og Oberst Tatum som ble debriefet i Oslo om operasjonen og hvordan de hadde opplevd aksjonen. Ambassaden ba da om deres vurdering av samarbeidet og de bekreftet den tidligere versjon og la til at: *"The Norwegians gave us everything we could have asked for"*.²⁶⁵ Noe som indikerer at Norge strekte seg lengre enn amerikanerne ville ha våget å spørre om. USA var da veldig fornøyd med samarbeidet og man gikk videre med denne informasjonen. At de var fornøyd med samarbeidet underbygges også fra amerikansk hold ved at man har fått rapport etter aksjon om at en norsk offiser i

²⁶⁴ Deptel 1089. From Oslo to Secretary of State. Embassy Note 1004. 20. April. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-1959. 711.56301/4-2059. box 2884

²⁶⁵ Spitsbergen search operation. From Oslo to Secretary of State. Embtel 1015. 25 April 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/4-2559. box 2884

luftforsvaret kritiserte operasjonen to ganger, men ble vurdert til at videre forfølgelse var poenngløst i lys av en ellers eksemplarisk operasjon.²⁶⁶

Det var også en annen Corona-satellitt som styrtet under lignende omstendigheter. Dog var Discoverer-programmet nedlagt, men fortsatt ansett som topphemmelig. Det var da KH-4 (Mission 1005) styrtet i Venezuela 26. mai 1964.²⁶⁷ Det kom som lyn fra klar himmel da en fotograf ringte til ambassaden i Venezuela den 1. august, rundt 2 måneder og 7 dager etter den var erklært død, og sa han hadde tatt bilde av gjenstander som var merket US Air Force på landsbygda. Det viste seg da at de lokale bøndene hadde funnet 1005 intakt og ville selge gjenstanden, men ingen viste hva det var. De hakket derfor opp gjenstanden og brukte deler for hjelp i husstanden og leker for barna.²⁶⁸ Etter rapporten var det et helt annet handlingsforløp og dynamikk mellom de to nasjonene enn ved Svalbard-operasjonen. USA sendte ned et team bestående av det amerikanske luftvåpenet og CIA. Venezuelas myndigheter beslagla alle delene og representanter for luftvåpenet endte opp med å kjøpe tilbake kapselen fra Venezuela og kalte det et NASA-eksperiment som hadde slått feil.²⁶⁹ Venezuela-aksjonen var også en kontrast til Svalbard-aksjonen ved at de sendte CIA-agenter direkte til feltet for å nøste opp de forskjellige trådene direkte.²⁷⁰ De foretok sin egen undersøkelse og intervjuet lokalbefolkningen, på samme måte som Svalbard, men her skjedde det på CIAs initiativ og ikke gjennom myndighetene. En klar forskjell på hvordan de så på en NATO-alliert med sensitivt område eller et latinamerikansk land med venstrelenende styre.

USA sendte derfor ut et kommunike fra ambassaden i Oslos som takket for hjelpen i operasjonen og selv om man ikke fant kapselen var båndene mellom nasjonene styrket i det felles søket for vitenskapelig kunnskap.²⁷¹ En slik formulering viste dermed at USA er med å forfekte en kobling mot det internasjonale geofysiske året. I det minste er det klart at de spiller opp de vitenskapelige verdiene og nytten av Discoverer II. Denne ble overlevert det norske

²⁶⁶ No 1122. To Embassy Oslo. 27 April 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/4-2559. box 2884

²⁶⁷ Satellitten svarte aldri på meldingene som ble sendt til den og på den 20 mai 1964 ga de opp og overlatte den til å brenne opp i atmosfæren. United States. *The Corona Story*. 1988. 96-98

²⁶⁸ *Corona Program History: Volume I Program Overview*. 19 May 1976, Section 8, page 3-4. NARA, CIA, CREST Database. CIA-RDP89B00980R000500070001-2. ; *Action Embassy Caracas*. From State department. Note 158. 15 August 1964. NARA. RG 59. Central Foreign Policy Files, 1964-1966. Science SP 12 US. Box 3155

²⁶⁹ *Corona Program History: Volume I Program Overview*. 19 May 1976, Section 8, page 3. NARA, CIA, CREST Database. CIA-RDP89B00980R000500070001-2.

²⁷⁰ United States. *The Corona Story*. 1988. 97-98

²⁷¹ *Spitsbergen search operation*. From Oslo to Secretary of State. Embtel 1016. 21 April 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/4-2159. box 2884

utenriksdepartementet den 24. april, men de norske myndighetene valgte å ikke offentliggjøre denne meldingen fra USA før den 5 mai. Det er vanskelig å si hvorfor meldingen ikke ble publisert tidligere, men den blir publisert i det samme tidsrommet hvor USA forbereder noten til Sovjetunionen om Discoverer II aksjonen. Det ble heller ikke slått stort opp i pressen på dette tidspunktet.²⁷²

5.2 Diplomatsk etterspill av aksjonen

Resultatet av Discoverer II aksjonen var et stort apparat mobilisert hvor resultatet var en tapt satellitt, enten hos Sovjetunionen eller tapt på Svalbard. De hadde derimot mange forskjellige indikasjoner på at Sovjetunionen hadde funnet den. Dette var ikke konkrete beviser men Oberst Mathison vurderte dette til mer enn nok for å avslutte aksjonen etter bare sju dager. De første dagene ble da brukt til vurderinger om operasjon og debrifing av operasjons personale. Prosedyren var standard rutine etter en slik aksjon. Nøkkelpersoner og bevisene som var samlet gjorde amerikanerne rimelig sikker på at Sovjetunionen hadde funnet kapselen.

Avslutning av søkefasen aktualiserte spørsmålet om den videre strategien. De hadde da to muligheter ved Discoverer II. Den ene var å regne den som forlatt og jobbe videre med de neste satellittene. Discoverer II hadde jo vist at det var mulig å returnere en kapsel fra verdensrommet og prosjektet kunne ikke vite at resultatene skulle bare bli dårligere. Her hadde man jo kunne hatt glede av de vitenskapelige funnene Discoverer II hadde bragt hjem i kapselen. Discoverer II hadde uansett vært et stort teknisk fremskritt fra de to tidligere satellittene og kunne regnes som vellykket. Coronaprojektet hadde ingen grunn til å tro at de neste oppskytningene skulle bli så mislykket som de ble. Den andre var å sende en formell forespørsel til Sovjetunionen om å få returnert Discoverer II kapselen eller relevant informasjon fra søket til Sovjetunionen. De amerikanske myndighetene gikk inn for valg nummer to.²⁷³

Hvilke konsekvenser kunne en slik forespørsel ha for USA og hva kunne de tjene på det? Sovjetunionen kunne ikke anklage de for militære eller etterretningsformål om de hadde satellitten på grunn av Discoverer IIs innhold. Det eneste de kunne ha klaget på var å bli mistenkeliggjort, men USA unngikk dette ved å tone ned dette aspektet ved henvendelsen. Tonen var veldig diplomatisk i brevet og dette ble aldri noen stor situasjon, men den generelle

²⁷² Aftenposten 05.05.1959

²⁷³ *Discoverer Capsule*, Embassy Note 981, 12 May 1959. NARA, RG 59. Central Decimal File system 1955-1959. 711.56301/5-1259 CS/MDR. Box 2884

anklagen var fortsatt tilstedeværende. USA kunne hatt flere forskjellige motiver for å sende denne henvendelsen til Sovjetunionen. En grunn ville vært å sette press på Sovjetunionen i en kamp om verdensopinionen, ved å ikke være samarbeidsvillige rundt en vitenskapelig eksperiment utført for hele det internasjonale felleskapet. Et annet motiv er å se på denne noteutvekslingen som en preventiv handling for framtidige Discoverer-satellitter. De øverste lederne i Discoverer-programmet hadde denne bekymringen knyttet til Discoverer II: "For several months, Discoverer personnel had haunting fears that the Soviets might "surface" the Discoverer II capsule in the midst of an American publicity campaign that featured a subsequent recovery."²⁷⁴ En klar beskrivelse av hvor skoen trykket etter operasjonen. Både utformelsen av noten og selve utvekslingen med Sovjetunionen gir et nytt bilde på Discoverer II-operasjonen som tidligere forskere ikke har sett på.

USA valgte da å forfølge saken ytterligere og de startet arbeidet med å utarbeide en slik forespørsel den 2. mai 1959.²⁷⁵ Det interessante her var at forespørselen kommer først fra Department of Defense sendt direkte til State Department. Det var da det amerikanske forsvaret som tok initiativet til forespørselen om Discoverer II. Notene var sendt fra forsvarsministerens kontor. De ba da State Department om forespørselen var mulig, og deres vurdering av en slik henvendelse. Grunnlaget til forespørselen var da at Department of Defense var "extremely interested" i å få tilbake Discoverer II for å fremme forskningen på prosjektet.²⁷⁶ Her fokuseres det på Discoverer vitenskapelige forskning, noe som fortsatte narrativet skapt under Discoverer II aksjonen. Selv om det var en internrapport mellom Department of Defense og State Department ville de holde Coronakoblingen til Discoverer skjult.

Bare det å sende en slik forespørsel er i seg selv bemerkelsesverdig og hva forventet Department of Defense som svar på en slik forespørsel? De klargjorde dette ytterligere i rapporten ved at de trodde henvendelsen ikke ville være produktiv, men de måtte benytte hver eneste mulighet for å prøve å få tilbake kapselen.²⁷⁷ Department of Defense la til de forstod at det var en vanskelig situasjon, men om det var mulig å appellere til Discoverer IIs vitenskapelige funn ville fremme kunnskapen om verdensrommet for alle verdens nasjoner,

²⁷⁴ Outzen and Perry. *A history of satellite reconnaissance*. 2012 89

²⁷⁵ *Extract of mission conclusions to date*. Department of Defense. 2 May 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/5-259 CS/HHH. box 2884.

²⁷⁶ Ibid

²⁷⁷ Ibid

ikke bare USA.²⁷⁸ Dette var en av hovedtankene bak den psykologiske krigføringen foreslått ved det internasjonale geofysiske året å dele kunnskapen med det internasjonale samfunnet ville øke opplevelsen av satellittene som vitenskapelig og derfor et fredelig prosjekt.²⁷⁹ I tillegg ville denne framgangsmåten ha en effekt ved å vise den amerikanske åpne samfunnet med sovjetiske hemmeligheter. Det er dermed gode koblinger mellom denne retorikken og slagplanene lagt ved utarbeidelsen for Eisenhower administrasjonens strategi for å utnytte satellitter i verdensrommet. I tillegg ville de da presentere informasjonen om Discoverer II på Svalbard og funn som viste Sovjetunionens rolle på Svalbard. Denne argumentasjonen peker derimot på et motiv for å legge press på Sovjetunionens rolle under aksjonen.

De sa også i rapporten at man ikke regnet med noe produktiv respons. Denne observasjonen var de også enige i State Departments vurderinger. State Department la til at å fremme vitenskapelige grunner ville heller ikke fungere for å få tilbake Discoverer II. Grunnen til dette var enhver kommunikasjon med Sovjetunionen ville involvere spørsmål om at de hadde Discoverer II, som ville være en implikasjon om at Sovjetunionen hadde løyet eller ikke samarbeidet på Svalbard.²⁸⁰ Det er da lett å forstå State Departments argumentasjon for en slik vurdering og i det store og det hele var den jo ikke forskjellig fra Department of Defense. State Department la til en annen problemstilling, som viste at selv om Sovjetunionen, mot all formodning, hadde et ønske om å gi tilbake eller dele informasjon om Discoverer II, så ville handlingen sette et dårlig lys på deres tidligere handlinger under operasjonen. Det ville påpekt det ikke-eksisterende samarbeidet på Svalbard og med tanke på Discoverers sivile og vitenskapelige narrativ, fremstilt Sovjetunionen dårlig i den internasjonale opinionen og stilt spørsmål til deres handlemåte ved aksjonen.

Department of Defense og State Department var dermed enige på sannsynligheten av en slik henvendelse, men State Department startet arbeidet med noten.²⁸¹ Begge aktørene var enige i at Sovjetunionen ville benekte all kunnskap om situasjonen og satellitten. Dermed må en slik forespørsel knyttes til de mulige politiske motivene og ikke en retur av Discoverer II. Det er da flere forskjellige motiver som man kan spekulere ligger bak dette forslaget. Det aller første og enkleste var at de faktisk kunne ha en liten sjanse for at Sovjetunionen var

²⁷⁸ *Extract of mission conclusions to date.* Department of Defense. 2 May 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/5-259 CS/HHH. box 2884.

²⁷⁹ Osgood. *Total Cold War*. 2006. 329

²⁸⁰ *Dear Mr. Shuff, Acting Assistant Secretary DoD.* From State department to Department of Defense. 8 May 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/5-259 CSAK. box 2884.

²⁸¹ Ibid

medgjørlige og faktisk ga tilbake satellitten når det ikke var etterretningsutstyr i den. Den andre var også den som bruktes i brevene fra State Department og Department of Defense. Den offisielle grunnen fra State Department for forespørselen til Sovjetunionen var ”we consider it desirable to make a communication for the record.”²⁸² Formuleringen peker mot at forespørselen ble gjort for å vise at de hadde gjort alt i sin makt. Grunnen kunne vært gyldig om det programmet var truet, men det hadde full støtte og de regnet med bedre resultater ved de neste oppskytningene. Dermed virker denne grunnen som vag og ikke mye nytteverdi, ved en slik seriøs forespørsel.

Den tredje grunnen kan være at forespørselen kan ha vært ett ledd i en kamp om den internasjonale opinionen mellom USA og Sovjetunionen. Den psykologiske krigføringen hadde blitt ført på flere fronter tidligere og Discoverer hadde nære tilknytninger til tidligere prosjekter som hadde psykologiske implikasjoner, ved ”Open Skies” og Det internasjonale geofysiske året. Spørsmålet er da hvorfor det var viktig med fredelige konsepter etter at ”Freedom of Space” var etablert? Selv om dette var etablert var ikke den psykologiske krigføringen over, men et annet alternativ må også nevnes. Akkurat slik som ”atoms for peace” skulle skape en fredelig fasade og ro rundt atomkunnskapen, trengte ballistiske missiler en fredelig fasade. Raketter for utforskning av verdensrommet ville derfor ta oppmerksomhet fra den potensielle atomiske krigføringen.²⁸³ Datoene for noteutvekslingen er signifikant ved at den ble sendt til Sovjetunionen den 9 mai 1959. Det var en dag før Genèvekonferansen, fra 11. mai til 5. august 1959, hvor utenriksministerne var samlet for å prøve å løse det tyske spørsmålet. Krisen var startet av Khrusjtsjov som hadde truet med krig hvis ikke vesten trakk seg ut av Berlin.²⁸⁴ Dette var et forsøk mellom USA og Sovjetunionen å løse Berlin-krisen, hvor begge sidene hadde flere forslag for å løse spørsmålet.²⁸⁵ Noten var ikke publisert til media, og det kan da spekuleres om USA ville ha dette som et kort i lommen å spille under konferansen om det skulle trenges. Datoene er uansett så nærme i tid at det var svært usannsynlig at det ikke var gjennomtenkt.

²⁸² Dear Mr. Shuff, Acting Assistant Secretary DoD. From State department to Department of Defense. 8 May 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/5-259 CSAK. box 2884.

²⁸³ Osgood. *Total Cold War*. 2006 331

²⁸⁴ Trachtenberg. *A Constructed Peace*. 1999. 251-253

²⁸⁵ Genèvekonferansen i 1959 har ofte blitt overset av historikere fordi den løste ikke Berlinkrisen. Hovedpoenget var å bygge tillit ved flere små avtaler og avtalen skulle igjen tas opp i Paris 1960. Kitty Newman. *Macmilan, Khrushchev and the Berlin Crisis 1958-1960*. (London: Routledge, 2007). 101-105

Sovjetunionen var ikke fremmed for psykologisk krigføring de heller og i 1957 la de frem forslag om å stoppe prøvesprengning av atomvåpen rett etter en serie med store tester og rett før USAs planlagte tester.²⁸⁶ En forespørsel om Discoverer II kunne da forespeiles en lignende rolle i den psykologiske krigføringen ved at det var klare indikasjoner som viste en sovjetisk involvering i Discoverer II søket på Svalbard. Ble forespørselen lekket til pressen så framstod USA som den diplomatiske part som hadde prøvd å samarbeide om den vitenskapelige utforskningen av verdensrommet for alle. Det var da Sovjetunionen som hadde hindret det internasjonale vitenskapelige arbeidet til alles interesse. Da State Department godtok forespørselen om noten fra Department of Defense, sa de at de ikke ville offentliggjøre for øyeblikket, men en senere offentliggjøring var mulig. Vurderingen skulle tas på bakgrunnen av svaret fra Sovjetunionen.²⁸⁷ En klar indikasjon på at selve satellitten ikke lenger var det viktigste for State Department, men hvordan situasjonen kunne utnyttes diplomatisk. I utarbeidelsen av noten ble denne sendt til den norske utenriksdepartementet, som Mathison hadde rapportert tidligere, hadde full kjennskap til detaljene rundt operasjonen. På selve noten er det skrevet en gjennomgang av grunnlaget til noten og den norske involveringen.²⁸⁸ Om noten skulle offentliggjøres ved en senere anledning ville det vært uheldig at Norge kunne påpeke feil i noten. Dette ser ut som den mest sannsynlige grunnen for den amerikanske henvendelsen til det norske utenriksdepartementet.

Den fjerde motivet kunne ha vært å skape en noteutveksling hvor Sovjetunionen var tvunget til å benekte all kunnskap om situasjonen slik som State Department hadde skissert. Dette var jo den største bekymringen til Discoverer lederne ved programmet etter operasjonen var ferdig på Svalbard. Benektet Sovjetunionen kjennskap til satellitten, som USA forventet, kunne de ikke bruke den i psykologisk krigføring, slik Discoverer-lederne fryktet. Dermed kunne de neste planene for Discoverer-operasjonene gå knirkefritt og utnyttes til deres fulle potensiale under den psykologiske krigføringen ved at Sovjetunionen hadde mistet Discoverer II kortet.

De forskjellige motivene i etterspillet trenger ikke nødvendigvis å være ekskluderende, men det er noen av dem som ser mer sannsynlig ut enn andre. Genèvekonferansen startet en

²⁸⁶ *Limited test ban treaty*. State department Aksessert den 07.05.2013 hentet fra: <http://www.state.gov/t/isn/4797.htm>

²⁸⁷ *Dear Mr. Shuff, Acting Assistant Secretary DoD*. From State department to Department of Defense. 8 May 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/5-259 CSAK. box 2884.

²⁸⁸ *Suggested U.S. Note to U.S.S.R.* Fra amerikanske ambassade til utenriksdepartementet. 11 mai 1959. Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1950-1959. 36.6.25. Boks 2194

dag etter at noten var levert, hvor utenriksministerne var samlet for å prøve å løse krisen om Berlin. Det er den klareste indikasjonen på at USA brukte Discoverer II som et ledd av den psykologiske krigføringen. Det er da særlig styrket av notatene gjort på det amerikanske førsteutkastet av det norske ambassadepersonellet. Dermed peker dette på som den mest åpenbare av motivene ved noteutvekslingen. Selv om denne er da den mest sikre slutningen ekskludere det da ikke de andre mulige motivasjonene. Discoverer-ledelsen var bekymret for senere returer av Discoverer-satellitter ikke kunne fremheve dem som den aller første returnert i tilfelle Sovjetunionen kunne produsert Discoverer II. En noteutveksling ville legge diplomatisk press og ved et nei til forespørselen kunne den ikke vises ved en senere anledning. Både ved "Open Skies" og under det internasjonale geofysiske året hadde USA realpolitiske mål men som var kamouflert i den fredelige retorikken fra Eisenhower. Dette var da en måte å bruke psykologisk krigføring på fra Eisenhower. Noteutvekslingen angående Discoverer II har en lignende form med fokus på det teknologiske og vitenskapelige verdier som hele verden skulle få nytte av. Discoverer IIs etterspill blir da en mye mer kalkulerende situasjon, designert for å få mest mulig utbytte av en dårlig situasjon ved å sørge for at den kunne flettes inn i den fredelige retorikken fra Eisenhower. For alle motivene i etterspillet er de underlagt den psykologiske krigføringen og som State Department konkluderte ville senere handlinger avgjøres av Sovjetunionens respons. Denne forståelsen av aksjonen er konsistent med de fremstillingenes som fremhever Eisenhowers psykologiske krigføring og hans forsøk på å utnytte enhver situasjon til fordel for USA om det var mulig.²⁸⁹

5.21 Den amerikanske noten til Sovjetunionen

Ved å se nærmere på selve noten kan den gi mulige svar og bekreftelser på hvilke av de forskjellige motivasjonene USA hadde med denne forespørselen. Vurderingen var dermed tatt og utformingen var gjort. Førsteutkastet forklarte situasjonen og at USA og Norge ikke hadde funnet satellitten. Mest interessant i dette utkastet var informasjonen om Sovjetunionen. I utkastet var indisiene tonet ned og pekte dermed bare på at Sovjetunionen hadde gruver og bosettingene Barentsburg og Grumantbyen som lå nærme nedslagstedet.²⁹⁰ Nedslagstedet står da fortsatt som en bekreftet informasjon mens man har tonet ned observasjonen om de sovjetiske søkene etter kapselen.

²⁸⁹ Osgood. *Total Cold War*. 2006. 6-7

²⁹⁰ *Suggested U.S. Note to U.S.S.R.* Fra amerikanske ambassade til utenriksdepartementet. 11. mai 1959. Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1950-1959. 36.6.25. Boks 2194

Før førsteutkastet skulle leveres valgte man å involvere Norge som var partneren i operasjon. Det er ikke spesifisert noen grunn på hvorfor dette skjer. State Department valgte å sende dette utkastet til den amerikanske ambassaden i Norge som hadde ledet State Department sin håndtering av Discoverer II aksjonen. Denne kunnskapen kom da også frem ved at ambassaden i Oslo ville ha endret førsteutkastet, før det ble levert til nordmennene på grunn av nedslagstedet. Ambassaden foreslo da å legge til ”The best calculations available” før vitnemålet, nettopp fordi nordmennene visste hvilket materiale observasjonen var basert på.²⁹¹ Derfor ville ambassaden legge til denne linjen slik at man ikke fikk noen protester fra norske myndigheter, siden de hadde full informasjon om kildematerialet USA baserte henvendelsen på. Det er da to merkbare momenter ved denne situasjonen.

For det første er at de endret utsagnets slagkraft ved at man ikke kunne være sikre i forespørselen. Ved å tone ned indisiene som ga en klar indikasjon på sovjetisk involvering ble dokumentet enda mer svekket ved å også måtte skrive at det var en antatt lokasjon. Å legge frem alt av materialet på Sovjetunionens involvering var uansett uaktuelt. Konfrontasjon på diplomatispråket var en mye mildere versjon enn rapporten fra Department of Defense. USA kunne heller ikke fremsette påstander som lett kunne avises eller latterliggjøres av Sovjetunionen. Dokumentet er da en pekepinn på hvilke vurderinger de satt med i USA og hvor sikre de var på informasjonen de hadde fått før og under Svalbardaksjonen. Deres vurderinger vises i dokumentet og ambassaden i Oslo hadde da en annen vurdering av materialet og påpekte med rett at man ikke kunne være sikker i denne vurderingen.

For det andre var at State Department sa de trengte norsk godkjenning ved en slik forespørsel til Sovjetunionen. Det var en selvfølge at USA trengte norsk godkjenning med aksjonen på Svalbard siden det var norsk territorium, men det skulle ikke være nødvendig etter at aksjonen var over. Situasjonen så ut som at USA hadde mistet Discoverer II og Sovjetunionen hadde funnet den. Den videre interaksjonen kunne likeså godt ha vært direkte mellom de to stormaktene. Hvorfor velger da USA å inkludere Norge i denne forespørselen? Norge hadde så klart vært delaktig i aksjonen og som ambassaden skriver i deres vurdering av dokumentet hadde Norge all kunnskap om informasjonen bak denne forespørselen til Sovjetunionen og derav måtte man være påpasselig med faktaene. Det finnes ingen direkte svar på den foreslåtte noten til Sovjetunionen men den ble sendt til Sovjetunionen fra USA

²⁹¹ *Sent Department 1071*. Priority. Deptel 1170. From Oslo to Secretary of State. 9 May 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/5-959. box 2884.

noen dager etter den norske henvendelsen uten noen endringer.²⁹² Dette sier ingenting om hvorfor Norge ble involvert, bare at de godkjente den og noten ble sendt dagen etterpå.

Ser man på noten er det mest spennende med de norske notatene gjort på selve noten. Her kommer det frem at utenriksdepartementet mente at det: ”fra amerikansk side ville være et ønske om å offentliggjøre noten.”²⁹³ Her kommer vi da tilbake til spekulasjonen om motivene ved at det amerikanske departementene ville gjøre innholdet kjent, men ved å inkludere Norge og at det er de som gjorde innholdet kjent ville holdt amerikanerne på en armlengdes avstand. Det er dog bare antydninger til dette. Dette ville da vært ett ledd i den psykologiske krigføringen og forklarer da hvorfor de velger å sende en slik henvendelse. Ser man på norske og amerikanske medier i denne perioden ser det ut som at ingen slik informasjon er lekket.

Det var da uansett ingen endringer på noten fra norsk hold som ble sendt til Sovjetunionen den 12. mai 1959, noe som indikerer at Norge ikke hadde noe å innvende på noten. Dermed ble den oversendt Sovjetunionen i sitt andre utkast. Det er verdt å merke seg at de beholdt endringen i starten av notat som var foreslått av Willis: ”the best calculations available and observations indicate that the capsule fell ...”²⁹⁴ Det var da endret, men all annen informasjon var fortsatt uendret fra originalen og ga en klar indikasjon på sovjetisk involvering på Svalbard. Dette var da på diplomatisk vis i beskrivelsene vinklet mer som et forsøk fra Sovjetunionen om å hjelpe og USA ba pent om å få informasjon gruvearbeiderne hadde eller selve kapselen om de hadde funnet den.²⁹⁵ Det er en god indikasjon på hvordan tonen var satt i det internasjonale politikken hvor begge stormaktene prøvde å få den andre til å fremstå som den aggressive parten. Derav vil selv beskrivelsene av gruvearbeiderne og implikasjonen at kapselen landet nærme de to sovjetiske gruvebyene være mer enn nok å vise Sovjetunionens bånd til Discoverer II aksjonen.

²⁹² *Sent Moscow 7, Repeated Information Department 1074*. From Oslo to Secretary of State. 11 May 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/5-1159. box 2884.

²⁹³ Håndskrevne notater på noten levert til det norske utenriksdepartementet ; *Suggested U.S. Note to U.S.S.R.* Fra amerikanske ambassade til utenriksdepartementet. 11 mai 1959. Riksarkivet. Utenriksdepartementet 1950-1959. 36.6.25. Boks 2194

²⁹⁴ *Discoverer Capsule*, Embassy Note 981, 12 May 1959. NARA, RG 59. Central Decimal File system 1955-1959. 711.56301/5-1259 CS/MDR. Box 2884

²⁹⁵ Ibid

5.22 Den Sovjetisk reaksjonen

Den 30. Juli 1959 fikk man svar på noten fra de sovjetiske myndighetene og de sier ”Soviet organisations do not possess any information whatsoever about Discoverer II descent...”²⁹⁶ Som er en meget klar tale på at de benekter all kunnskap om Discoverer II. Resultatet var da akkurat slik de amerikanske departementene forventet. Tidsaspektet er igjen verdt å merke seg at det har gått nesten 2 måneder siden den amerikanske noten ble levert. En mulig grunn for denne forsinkelsen var at nå var alle øyne rettet mot Genèvekonferansen i 1959. Likevel kan det være produktivt å se på deres svar og hvordan de behandler den amerikanske noten. Dette er jo den eneste gangen under og etter Discoverer II aksjonen at Sovjetunionen kommenterer på sin rolle og selv de minste nyansene blir dermed interessante.

Det var dermed en spesiell detalj å merke seg og det er at de bemerket ”In connection with the request.... Regarding searches for the capsule in these territories have been carried out appropriate investigations...”²⁹⁷ Det var ikke gitt noen dato på disse søkene og på grunn av det vage språket i henvendelsen fra USA ga dette Sovjetunionen rom til å tolke bemerkningene rundt kapselens landingsområde. De amerikanske beskrivelsene om kapselens landingsområde og de sovjetiske gruvearbeiderens informasjon ble da tolket som en forespørsel for hjelp i ettertid. De setter heller ingen dato på når disse søkene er gjort men bare bekrefter at det er gjort og at man ikke fant noen kapsel. Sovjetunionen skaffet seg dermed avstand fra USAs beskrivelser av en sovjetisk søkeoperasjon etter Discoverer II. Formuleringen av noten var vag, og gjennomtenkt formulert slik at Sovjetunionen ikke kunne anklages å ha forsøkt å finne Discoverer II på eget initiativ. Selv om dette var smarte tolkninger så kunne de ikke arresteres ved at beskrivelsene om søket gjort av sovjetiske gruvearbeidere var satt frem tidløst. Svaret fra Sovjetunionen var lagt opp til en best mulig parering fra deres sin side og selv om søket var blitt gjort tidløst var svaret fortsatt koblet til forespørselen.

Når det gjaldt deres formulering at ingen sovjetiske organisasjoner visste om Discoverer II eller dens styrt i Svalbardregionen var det forventet og hadde ingen troverdighet i Washington. Det ville vært særdeles ukarakteristisk av de sovjetiske myndighetene om de unnlot å interessere seg for satellitteknologien under romkappløpet. Et annet argument er

²⁹⁶ *Exchange of Notes on Recovery of "Discoverer" Capsule*. Embassy Telegram 2260, 30 July 1959. NARA, RG 59. Central Decimal File system 1955-1959. 711.56301/7-3059. Box 2884

²⁹⁷ Ibid

fraværet av enhver form for kommunikasjon om Discoverer II mens den var på Svalbard. Det var ingen protester eller annen kommunike om Svalbardoperasjonen mens den var dekket av verdens medier. Man kan også legge til at sysselmannen på Svalbard ikke fikk kontakt med sin sovjetiske motpart den 21.04.1959 under Discoverer II operasjonen på Svalbard. Fraværet av Sovjetunionen i denne sammenhengen er den klareste indikasjonen på at de fulgte med og visste mer enn de ville ut med om situasjonen rundt Discoverer II.

Det var altså ingen protester fra Sovjetunionen om Discoverer II aksjonen, mens den pågikk eller etter aksjonen. Offisielle noter var et relativt sjeldent brukt virkemiddel overfor Norge, men slutten av 50-tallet er de årene den ble brukt mest.²⁹⁸ At det ikke var noen protestnoter i denne saken var spesielt siden Norge fikk noter på involveringer av andre NATO-makter på norsk jord. I tillegg til flyplass-saken på Svalbard kom det noter om tysk forhåndslagring i Sør-Norge, avlysningen av Khrusjtsjovs besøk til Norden og etterretningsflyvninger fra Bodø.²⁹⁹ Alle notene var som protester mot vestvending og NATO involvering. At det da aldri kom noe utsagn om Discoverer II som var første gang USA hadde soldater på Svalbard er mistenkelig. De norske og amerikanske kildedokumentene nevner ingen slik protestnoter og det var ingenting i media under operasjonen. Derimot ble det framsatt sterke reaksjoner på flyplass-saken og enda sterkere senere i 1960 etter U-2 skandalen, hvor Sovjetunionen sier at enhver aksjon lignende Bodø og Svalbard sakene vil skape sterkere reaksjoner og kunne skape varig belastning i sovjetiske og norske forholdet.³⁰⁰ Det var ikke Discoverer II aksjonen de refererte til på Svalbard men flyplass-saken som fortsatt var en pågående affære og hvor Sovjetunionen hadde satt inn en alt eller ingenting handling ved å offentliggjøre noten mot Flyplassen. Bodø refererte til den tilknytning til etterretningsflyvninger mot Sovjetunionen. Det virker derfor slik at Sovjetunionens eneste korrespondanse under og etter Discoverer II aksjonen var å svare på den formelle noten fra USA.

Stae Department hadde i utarbeidelsen av noten sagt at mulige reaksjoner var avhengig av hvilket svar som kom fra Sovjetunionen. Ved å offentliggjøre notene, offisielt eller lekket til pressen, kunne de satt fokus på Sovjetunionens rolle under aksjonen. I dette tilfellet er det ingen tegn på at dette er gjort og etterspillet av Discoverer II var over. Noter til Sovjetunionen

²⁹⁸ Tom M. Hetland. *Då Moskva sa nei til Norden: Sovjets syn på Norden og NATO 1948-1952.* (Oslo, Norway: Forsvarets høgskole, Forsvarshistorisk forskningssenter. 1984). 212

²⁹⁹ Ibid. 212-213

³⁰⁰ Tamnes. *Cold War in the High North.* 1991. 177

dekket ikke alle hullene og de kunne fortsatt fått problemer med å svare på spørsmålene. Tidspunktet på svaret fra Sovjetunionen kan ha noe med dette å gjøre siden det er i sluttfasen av Genèvekonferansen hvor de akkurat er blitt enige om en midlertidig avtale i 1959 som utsatte konflikten til rådsmøtet i Paris 1960.³⁰¹ En midlertidig løsning hadde da en større verdi enn en potensiell konfrontasjonen med Sovjetunionen over Discoverer II aksjonen som de hadde halvparten i noten.

5.3 Discoverer-programmet fortsetter

Noten markerte endelig slutt på etterspillet av Discoverer II operasjonen og man var klare til å begynne med nye satellitter i Discoverer-serien som hadde ventet og man skyter opp Discoverer III den 3. juni 1959.³⁰² Ikke bare valgte man i den nære ettertiden men man utvidet Discoverer-oppskytningene og sendte opp fire Discoverer-satellitter i 1959 og åtte i 1960.³⁰³ Discoverer III var første og eneste Discoverer med levende dyr, 4 små svarte mus, men de resterende i 1959 Discoverer IV, Discoverer V og Discoverer VI hadde alle med seg kamera og alle feilet på et stadiet tidligere enn Discoverer II.³⁰⁴ Hvorfor er da dette interessant med Discoverer II? Programmet plan og utvidelse viser at Discoverer II ble regnet som en suksess. Som tidligere beskrevet ville Discoverer ikke ha med seg levende dyr før man hadde funnet en kapsel. Når man da velger å inkludere levende dyr i Discoverer III viser dette at de vurderte Discoverer II som nærme nok og man kunne fortsette med eksperimentene. Man hadde jo begrenset med satellitter ettersom man skulle begynne å sende opp kameraer i de siste to i 1959. Det er også ytterst tvilsomt at man ville sendt opp satellitter som var en del av Corona-programmet før man hadde en bekreftet retur fra atmosfæren. Discoverer II gir da dette og man begynner fra med den hemmelige delen av programmet. Dette er da den teknologiske fremskrittet som Discoverer II stod for selv om den ikke ble funnet.

Fra ett etterretningsstandpunkt så ville det bare styrket dekkhistorien til Corona om kapselen ble funnet av Sovjetunionen. Dog ble den ikke funnet og de ledet til kraftigere spekulasjoner om Discoverer formål. Når VG den 20.04.1959 trykte en artikkel hvor de

³⁰¹ For mer generelt om krisen se Trachtenberg. *A Constructed Peace*. 1999. 251-282 For spesifikt om Genèvekonferansens betydning: Newman. *Berlin Crisis 1958-1960*. 2007. 101-120

³⁰² *Corona Program History: Volume I Program Overview*. 19 May 1976, Section 5-1. NARA, CIA, CREST Database. CIA-RDP89B00980R000500070001-2., Page 5-2

³⁰³ *Approval of extension of CORONA*. Memorandum for Deputy Secretary of Defense. TS/COR-0266/A. 5 May 1959. CIA-RDP89B00980R000300090001-2

³⁰⁴ *Corona Program History: Volume I Program Overview*. 19 May 1976, Section 5-1. NARA, CIA, CREST Database. CIA-RDP89B00980R000500070001-2. Page 5-2, 5-3,

spekulerte at Discoverer II var en etterretningssatellitt påpekte de den største svakheten i dekkhistorien. En oppskytning langs den polære linjen hadde bare en fordel, nemlig fotografering.³⁰⁵ Det er dermed tvilsomt hvor mye dekkhistorien fungerte overfor Sovjetunionen når VG klarer å spekulere seg nærme sannheten. Men dette måtte de ha vært forberedt på siden enhver suksess som en del av Discoverer ville fått stor oppmerksomhet, noe mediedekningen av Discoverer II og XIII, som var de som returnerte fra atmosfæren bekreftet. De tidlige satellittene i Discoverer fungerte primært som dekkoperasjon samtidig som man kunne få utviklet bæresystemet til Corona. En bonus var om de vitenskapelige eksperimentene, som var dekkhistorien, ga noe av verdi for både psykologisk krigføring og vitenskapelig kunnskap. Den teknologiske utviklingen var det primære for Coronaledelsen i tillegg til å etablere en dekkhistorie.

5.4 Vurdering av aksjonens ettervirkninger

Aksjonen var da avsluttet og hvilke følger var det av denne aksjonen? Den første som benyttet muligheten til å trekke inn Discoverer II saken var brødrene Pedersen som brukte denne aksjonen som et eksempel på at militæret hadde allerede kapabilitet til å benytte seg av Svalbard og en ordentlig flyplass ville ikke endre dette. Argumentet hadde jo rett ved at det amerikanske og norske flyvåpenet fikk lande i Adventsdalen og flyttet over helikoptre i 1959. Det er allikevel stor forskjell på flytte over fly og mannskap og en fungerende flyplass med enda lengre og bedre rullebane. Dette gjorde det da mulig for tunge bombefly å benytte flyplassen som del av USAs militære strategi for nordområdene. De sovjetiske protestene mot flyplassen kan sees som en naturlig reaksjon ved at Discoverer II var en enkelthendelse imens flyplass-saken ville være en permanent utbyggelse og en økning i Sovjetunionens trusselvurdering slik de så det. Vurderingen forsterker bildet av at hele hendelsen ble behandlet som en spesiell hendelse. Ikke bare i Sovjetunionens uvanlige stillhet men også i den amerikanske adgangen til Svalbard.

For å bedømme etterspillet av forholdet til Norge og USA er det vanskelig å peke på akkurat hvor den spilte inn og i hvilken grad den hadde en effekt siden den ikke er nevnt i senere korrespondanse mellom landene. At aksjonen hadde en effekt på forholdet er klart fra

³⁰⁵ I sin vurdering av dekkhistorien påpekte siden Discoverer ble skutt opp fra Vandenberg ville den beste oppskytningen skje langsmed ekvator for å utnytte jordens roteringsakse. Ved å skyte mot syd ville satellitten gå i bane slik at den fikk optimal kamerdekning av et stort område. United States. *Intel Revolution*. 2012. 80-81 ; VG 20.04.1959

korrespondansen mellom USAs ambassade og State Department. De viste til samarbeidet og var overrasket og fornøyde med den norske innsatsen. I vurderingen av aksjonen etterpå var de veldig fornøyde med aksjonen, både fra militært og sivilt hold. Det var dermed klart at det har vært en forbedring av forholdet fra amerikansk side og hvor villige nordmennene stilte opp i denne sammenhengen. Bare handlingen om å sende en forespørsel om å gå over utkastet til forespørselen til Sovjetunionen var ikke nødvendig og ett tegn på tilliten mellom nasjonene.

Discoverer II aksjonen ble prøvd benyttet av Pedersen-brødrene allerede på sommeren 1959, ved å påpeke at det allerede eksisterte en mulighet å bruke vinterflyplassen i Adventdalen.³⁰⁶ Regjeringen lot seg ikke overbevise og det gikk ingen vei. Det var jo en stor forskjell på hvilke fly som hadde mulighet til å lande på vinterflyplassen i Adventdalen og den planlagte flyplassen. Å etablere presedens har vært nevnt som et mulig motiv for den store aksjonen. Ved de senere Discoverer XIII og Discoverer XIV, som var de neste satellittene som returnerte, var det et stort apparat ved Hawaii som inkluderte 9 C-119 og en RC-121 i tillegg til et antall uspesifiserte marinefartøy fra Pearl Harbor.³⁰⁷ Dette var ved en aksjon som var planlagt hvor mer kunne mobiliseres om det trengtes. Det er ikke stilt noen spørsmåltegn ved størrelsen på de senere aksjonene i amerikansk media. Dermed kan det ekstrapoleres frem til at presedensen var satt ved den første søk og redningsaksjonen, nemlig Discoverer II aksjonen.

5.5 Konklusjon

I dette kapittelet har jeg sett på de forskjellige vurderingene gjort etter Discoverer II aksjonen. Discoverer II var en spesiell hendelse under den kalde krigen hvor de etablerte spillereglene mellom USA, Norge og Sovjetunionen ble satt til side. Sovjetunionen protesterte ikke på aksjonen og var helt tause frem til den amerikanske forespørselen kom om de hadde kapselen eller informasjon om denne. Stillheten er en indikasjon i seg selv om at de fulgte nøye med og var interessert i utviklingen.

Forholdet mellom Norge og USA ble belyst ved denne operasjonen og aksjonen styrket dette forholdet. Dette kommer tydelig frem i de amerikanske dokumentene hvor man

³⁰⁶ Tamnes. *Svalbard og den politiske avmakt*. 1992. 29

³⁰⁷ Det var et rivaleri om hvem som skulle fange opp satellitten. Robert D. Mulcahy. *Corona star catchers: the Air Force aerial recovery aircrews of the 6593d Test Squadron (Special)*. 1958-1972. (Chantilly, Va: Center for Study of National Reconnaissance, 2012). 84-86

er overrasket over at man slipper til Svalbard og at man ble gitt lov fra norsk hold før amerikansk. Vurderingene tatt etter operasjon førte med seg bare gode ord om samarbeidet og de norske hadde gitt de amerikanske letestyrkene alt de spurte om. Det er da klart at slike omtaler og relasjoner mellom landene er med å styrke båndene.

I disse vurderingene kom man også frem fra amerikansk side at det var ønskelig å sende en forespørsel til Sovjetunionen om de Discoverer II kapselen. Etterspillet indikerte et skifte i motiver ved at de originale ikke lengre var oppnåelig. De amerikanske funnene gjort på Svalbard indikerte at Sovjetunionen hadde vært aktive og USA var da rimelig sikker på at Sovjetunionen hadde funnet kapselen, eller det som var igjen av den. Forespørslene var ikke forventet å gi resultater, og det ga den da heller ikke. De nye motivene er alle knyttet til den psykologiske krigføringen og viser USAs taktikk i det diplomatiske spillet overfor Sovjetunionen. Det klareste motivet var koblingen med Genèvekonferansen, hvor noten til Sovjetunionen ble sendt dagen før konferansen ble startet og svaret fra Sovjetunionen ble sendt i sluttfasen av konferansen. Discoverer II fredelige og vitenskapelige omdømme, som sett ved den norske vurderingen, gjorde det mulig for USA å spille opp detaljene og hvis Sovjetunionen fant den kunne de ikke motbevise dette på grunn av Discoverer IIs innhold. Ved å bruke detaljene rundt Sovjetunionens deltakelse på Svalbard og vise bevis som pekte mot at de hadde kapselen og hindret dermed USA i dele den vitenskapelige kunnskapen med alle verdens land. Dette var meningen implisert i noten sendt til Sovjetunionen og er et godt eksempel på hvordan den psykologiske krigføringen var bygd opp for å engasjere verdens opinionen. Andre motiver kan også ha spilt inn på etterspillet, men de to mest aktuelle og sikreste indisiene er disse to motivene. De fungerer også hånd i hånd hvor begge kunne utnyttes i 1959.

Den tekniske vinningen ble tapt for USA, men testen beviste at det var mulig å få returnert en kapsel fra bane i verdensrommet. De vitenskapelige eksperimentene var lette å reproducere og ble ikke gitt mye omtanke. Kapselen kunne heller ikke gitt mye informasjon om dens reelle formål til Sovjetunionen om det var de som fant den på Svalbard. Dermed ble Discoverer regnet som en suksess og Corona-programmet besluttet å ekspandere antallet oppskytninger de neste to årene.

6.0 Konklusjon

Jeg har i denne teksten tatt for meg Discoverer II-aksjonen, dens etterspill og konsekvenser. Under Discoverer II-aksjonens gang var de normale spillereglene i nordområdene satt til side. Ikke en eneste gang protesterte Sovjetunionen på USAs overflyvninger. USA fikk til og med lande med uniformerte soldater, for første gang, på øya uten noen reaksjon. I et område som tradisjonelt har vært avskjermet fra USA har dette, med rette, vakt oppsikt fra samtiden og i ettertiden av Rolf Tamnes.³⁰⁸ Den amerikanske tilgangen til Svalbard var et brudd med avspenningspolitikken til den norske regjeringen. Rolf Tamnes antydte at reaksjonen ville mest sannsynlig vært annerledes om regjeringen hadde visst at det var en etterretningssatellitt, men den eneste kilden som forklarer grunnlaget for den norske avgjørelsen er regjeringskonferansen. Her er begrunnelsen for amerikansk tilgang til Svalbard knyttet til Discoverer IIs sivile natur, og deltakelse av det internasjonale geofysiske året.³⁰⁹ Jeg har ikke funnet noe som går imot denne begrunnelsen for amerikansk tilgang til Svalbard. Discoverer II var ikke en spionsatellitt, som Tamnes trodde, men primærkildene endrer ikke på den diplomatiske fremstillingen av hvorfor amerikanerne slapp til på Svalbard.

Derimot er det flere problemer med begrunnelsen til den norske regjering, når det ikke er noen tilknytning mellom Discoverer II og det internasjonale geofysiske året. Den offisielle grunnen gitt av den norske regjering var Discoverer II vitenskapelige betydning og dens tilknytning til det internasjonale geofysiske året. Det sivile og vitenskapelige fokuset hos de første satellittene var for å etablere presedensen om "Freedom of Space", hvor de innlemmet satellittene i det internasjonale geofysiske året. Prinsippet var etablert i 1959, men en sideeffekt er da å se på den norske regjeringens oppfattelse av Discoverer II som en vitenskapelig, dermed fredelig, satellitt. Ved å knytte Discoverer II vitenskapelige formål ble tilgangen til USA på Svalbard gjennomførbar, og ble plassert utenfor norsk avskjermingspolitikk. Dekkhistorien, så vel som den tidligere psykologiske krigføringen fra Eisenhower hadde da fungert i å overbevise den norske regjering om Discoverer IIs formål. Det kan ikke stadfestes fra kildematerialet om denne taktikken er planlagt mellom regjeringen

³⁰⁸ I samtiden var det særlig USAs landing av uniformerte soldater hvor avisene antydte at det var et tidsspørsmål før en sovjetisk reaksjon og deretter en norsk klagjørelse: Aftenposten DATO og VG DATO ; For Tamnes var det et klart unntak i den norske avskjermingspolitikken rundt Svalbard: Tamnes. *Cold War in the High North*. 1991. 172-173

³⁰⁹ *Referat fra Regjeringskonferanse 16/4 1959*. Riksarkivet. Statsministerens kontor, 1940-2005. Ab Referatnotater, 1957-1965. Boks (L0109)

og USA, eller om de var blitt lurt av USA. Med tanke på hvor hemmelig Discoverer dekkoperasjonen var, er det mest sannsynlig at regjeringen er bare blitt fortalt dekkhistorien og bitt på den. Men det kan ikke trekkes en endelig konklusjon om dette fra det begrensede kildematerialet. Dog viser dette viktigheten i perioden av Eisenhowers psykologiske krigføring og hvor etablert det var på romprosjekter.

Aksjonen var ikke underlagt de generelle spillereglene for nordområdene, og spesielt Svalbard. USA ser ut til å være den eneste som tenkte på satellitten som en normal hendelse og var kontinuerlig overrasket over norsk samarbeid og adgang til Svalbard. Endringen av Discoverer II fra en spionsatellitt til å bestå av tekniske og vitenskapelige forsøk endrer derimot mye av fremstillingen på USA. I en analyse av USAs motiver under Discoverer II aksjonen er det da viktig å gjøre det klart at motivene endres ettersom hva som er mulig å oppnå. Det var da en kontinuerlig tankegang om å maksimere Discoverer IIs nytteverdi.

Ved starten av operasjonen var det primære målet med diplomatiet å få tilgang til Svalbard slik at en søk- og redningsaksjon er mulig. Discoverer IIs sivile tilknytning gjorde dette mulig. Målet for redningsaksjonen var å få tilbake satellitten, og dette forklares av hvilken verdi Discoverer II hadde. De oppgitte vitenskapelige eksperimentene ville gitt ny kunnskap om blant annet stråling, men slike eksperimenter ble gjort med flere satellitter i denne perioden.³¹⁰ Den kunne gitt et innblikk i telemetrien til satellitten og dermed hjulpet de neste oppskytningene, men dette ble ikke ansett som kritisk i den tidlige perioden av programmet, hvor lederne ikke hadde noen grunn til panikk. For etterretningsverdi til kapselen var den sivilt innhold og kunne bare bekrefte dekkhistorien, dermed ville et funn gitt en større etterretningsverdi. Den siste verdien ville da vært som brikke i den psykologiske krigføringen, men ikke direkte mot Sovjetunionen og det er her Discoverer II har sin største verdi. Ingen andre har knyttet psykologisk krigføring på Discoverer II-aksjonen, og perspektivet tilfører flere nye momenter til analysen, som forklarer hvorfor Discoverer II-aksjonen var viktig for USA.

Den største effekten ville ha vært en returnert kapsel som Eisenhower kunne ha brukt for å motbevise "missile gap" teorien. Den ble brukt av Kennedy og demokratene, som endelig hadde et politisk overtak i forsvarsspørsmål på generalen som vant andre verdenskrig på grunn av kappløpet om verdensrommet. Discoverer II ville ha vært første gang USA hadde

³¹⁰ *The history of Cosmic Ray Studies 1950-1959*. NASA History. Hentet den 27.04.2013 fra: http://helios.gsfc.nasa.gov/hist_1950.html

tatt et steg forbi Sovjetunionen i kappløpet, og effekten hadde blitt større for hver dag. Sovjetunionen ikke hadde oppnådd det samme resultatet. Som tidligere nevnt estimerte CIA, at USAs teknologiske overlegenhet var en viktig brikke i USAs psykologiske krigføring og posisjon som det beste systemet under den kalde krigen. Dermed ville dette også gi en effekt i den tredje verden hvor det var seriøs konkurranse mellom Sovjetunionen og USA om å knytte til seg statene som så langt hadde forsøkt å holde seg utenfor konflikten mellom blokkene.³¹¹ Å berge kapselen ville derfor være det beste utfallet, både innenrikspolitisk og utenrikspolitisk sett, og jeg mener dette er grunnen til hvorfor USA setter inn store styrker i søket etter Discoverer II. En annen potensiell seier for Eisenhower ved å få tilbake initiativet på rakettforskningen og da var det en mulighet for å gjeninnføre konservative pengepolitikken. Eisenhower syntes allerede i 1959 at alle de forskjellige rakettprogrammene var overforbruk, men våget ikke å kutte på grunn av "missile-gap".³¹² Eisenhower som delvis hadde valgt å basere forsvaret på atomvåpnene på grunn av "bigger bang for the buck", så dette slå tilbake ved den massive kostnaden når atomforsvaret ble flyttet over til raketter.

Det viktige var å få tilbake satellitten for å kunne demonstrere teknologisk overlegenhet. Med tanke på hvilken politiske verdi satellitten ville ha for Eisenhower, gir det en bedre forklaring på størrelsen på aksjonen. En annen mulig grunn for denne størrelsen var å etablere presedens for senere leteaksjoner. De senere aksjonene var også bestående av over 10 fly for ethvert søk, selv om det etterhvert var blitt en etablert rutine.³¹³ De forskjellige motivene underveis i aksjonen trenger ikke å være gjensidig ekskluderende. Dette ville bare øke verdien av aksjonen. Under aksjonen skjedde den største forandringen hvor en potensiell krasjested for kapselen ble funnet den 20 april 1959. Sporene ledet til en gruvesjakt på sovjetisk område, noe som indikerte sovjetisk funn av Discoverer II.³¹⁴ Dette endret da hele operasjonen på Svalbard for USA og den ble avsluttet to dager senere, etter at helikoptrene ble sendt for å finne mer informasjon om sporene rundt de sovjetiske områdene.³¹⁵ USA endte

³¹¹ Ninkovich. *Modernity and Power*. 1994. 219-229 ; McMahon. "Eisenhower and Third World Nationalism". 1986. 456-458

³¹² Day. *Eye in the Sky*. 1998. 135

³¹³ Mulcahy. *Corona star catchers*. 2012. 84-86

³¹⁴ *To Embassy Oslo*. Priority Embassy note 1105. 20 april 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/4-2059. box 2884

³¹⁵ VG 21.04.1959

opp med å konkludere i 2 mai 1959 at alt pekte mot sovjetisk funn av Discoverer II, og ville sende en forespørsel til Sovjetunionen.³¹⁶

Ingen har tidligere forsket på etterspillet, men det legger til en ny forståelseshorisont av Discoverer II-aksjonen, og belyser taktikken i den psykologiske krigføringen. Det oppstår da nye motiver ved at det tidligere hovedmålet ikke lengre kunne oppnås. Resultatet ble å utarbeide en note, som ble sendt til Sovjetunionen den 9 mai 1959. Det er flere mulige motiver ved denne handlingen. Det mest åpenbare er å knytte den til Genèvekonferansen som startet dagen etterpå. Datoene er dermed et klart indium på at State Department ville ha denne i bakhånd under konferansen. Noten inneholdt de forskjellige opplysningene rundt Discoverer II-observasjonen, og funn som viste sovjetiske involvering under aksjonen. Utformingen var spesifikk nok til å implisitt peke på sovjetisk funn eller motarbeidelse av den norsk-amerikanske aksjonen for en sivil, vitenskapelig satellitt hvor kunnskapen skulle deles med omverdenen.³¹⁷ Noten var ikke sterk nok til å bli sett som en anklage så de hadde alt å tjene på henvendelsen. Informasjonen i noten kunne da brukes ved å vise verdensopinionen at Sovjetunionen slettes ikke var så fredelig og velgjørende som USA, som hadde som formål å dele kunnskapen med omverdenen. Det er da et mulig motiv og følger tidligere handlinger i den psykologiske krigføringen fra USA hvor den samme taktikken ble benyttet, slik som ”Open Skies” og ”Atoms for Peace”. En del av denne taktikken var Eisenhowers retorikk, hvor målet var å vise forskjellen i de to ideologiene, hvor han summerte at USA var det åpenbart mest fredelige og riktige valget.³¹⁸ Sovjetunionen svarte på noten den 30. juli 1959. Svaret var også knyttet til Genèvekonferansen ved at de var nå i slutfasen hvor de ikke var enige om en løsning, men det forela en midlertidig avtale om å diskutere Berlin-krisen ved neste samling i Paris 1960. Dette var et mye viktigere poeng i stormaktspolitikken og en publisering eller implikasjon rett etter signeringen av en slik avtale enn den psykologiske krigføringen og å føre bevis for et sovjetisk søk etter Discoverer II. USA hadde ingen endelig sluttvurdering, men svaret fra Sovjetunionen ble ikke forfulgt ytterligere og noteutvekslingen var ferdig.

³¹⁶ *Extract of mission conclusions to date.* Department of Defense. 2 May 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/5-259 CS/HHH. box 2884.

³¹⁷ *Discoverer Capsule*, Embassy Note 981, 12 May 1959. NARA, RG 59. Central Decimal File system 1955-1959. 711.56301/5-1259 CS/MDR. Box 2884

³¹⁸ Ivie. *Eisenhower as Cold Warrior*. 1994. 11-14

Hvilket av de forskjellige motivene var mest gjeldende under og etter aksjonen? Den politiske implikasjonen ved en mulig retur av Discoverer II er rimelig klar, og den ville blitt benyttet til det fulle av Eisenhower som et ledd i den psykologiske krigføringen. Det er derfor det viktigste motivet ved den tidlige delen av operasjonen. Derfor var det viktigste i den første fasen å finne satellitten. Å etablere et presidens er et mulig motiv ved størrelsen på aksjonen. Uansett var det aldri noen spørsmål ved senere aksjoner rundt Discoverer/Corona og mulig retur av kapsler. Noteutvekslingen viser hvordan USA ville benytte hver enkelt mulighet til å vise forskjeller mellom Sovjetunionen og USA. Datoene ved både levering og retur impliserer at den var brukt som mulig press under Genèvekonferansen. De valgte å ikke forfølge noten videre, og det mener jeg er en vurdering hvor Berlin krisen ble vurdert viktigere enn de potensielle verdien av å avsløre noten og dens innhold.

Den nye tekniske vurderingen av Discoverer II har ført med seg ny oppfatningen om mulige motiver ved Discoverer II og hvor viktig den kunne ha vært. Motivene til USA under aksjonen var fastsatt for en mulig retur men skifter da det ikke anses som en mulighet. Felles for alle de mulige motivene, med unntak å ville skape en presidens, er psykologisk krigføring hvor det tekniske innholdet av Discoverer II ikke var det viktige, men hva den representerte. Dette kunne være i form en mulig retur av en satellitt som hadde overgått Sovjetunionen. Noteutvekslingen representerte en annen mulighet til å vise forskjellene mellom USAs frie deling av de vitenskapelige kunnskapen, og sovjetisk tvetydige handlinger under Discoverer II-operasjonen. Ved å flytte fokuset fra det tekniske til det diplomatiske spillet rundt Discoverer II blir det klart at den ble foresatt en rolle innenfor den psykologiske krigføringen. Ved å bare se på de tekniske detaljene og hva som muligens kunne ha blitt kompromittert for USA, har tidligere forskere som Day ikke benyttet muligheten til å se på hele aksjonen og hvilket potensiale den hadde i 1959. Discoverer II aksjonen kunne ha vært en viktig brikke i den psykologiske krigføringen, men noteutvekslingen et eksempel i hvordan de tenkte på å maksimere verdien ved Discoverer II-aksjonen. Aksjonen viser også hvor viktig den psykologiske krigføringen var for rakettprogrammene etter Sputnik.

Discoverer II aksjonen spilte også inn på forholdet mellom USA og Norge, hvor samarbeidet ble betegnet som eksemplarisk fra ambassadør Willis. Willis pekte ut situasjonen med helikoptrene som imponerende med tanke på hvilken sensitiv posisjon Svalbard hadde i

norsk avspenningspolitikk.³¹⁹ Når operasjonen var over tok hun initiativet til å takke Norge for deres fulle samarbeid og båndene mellom USA og Norge ble styrket av operasjonen.³²⁰ Det er ingen tvil om at det gode samarbeidet ved en slik operasjon styrket forholdet. Særlig med tanke på de tidligere politiske motsetningene og tiltakene som var ført for å minske USAs trussel ovenfor Sovjetunionen. Selv om USA fortsatt skulle bli avskjermet overfor Svalbard i framtiden, visste de nå at Norge hadde stilt opp ved Discoverer II aksjonen.

Discoverer II ble også prøvd benyttet i ettertiden av Pedersen-brødrene for å vise at militæraktivitet allerede kunne foregå på Svalbard, og en bedre flyplass ville ikke endre det. Regjeringen lot seg ikke overtale og mer ble ikke sagt Discoverer II i henhold til Flyplass-saken. Det er lett å se hvorfor, siden C-130 Hercules fly var nok ikke det Sovjetunionen var bekymret kunne benytte en mulig flyplass. De to forskjellige situasjonene på Svalbard representerer to klart forskjellige bilder ved flyplass-saken og Discoverer II aksjonen. En flyplass representerte en permanent endring i området og ville åpnet for at denne kunne bli benyttet av militære fly. Dette sees også ved at flyplassen blir godkjent den 13 mai 1971.³²¹ da var flybårne atomvåpnene blitt erstattet med missiler i rustningskappløpet og spørsmålet om en flyplass var ikke lenger like betent. Dette står i kontrast til Discoverer II-aksjonen hvor det var en midlertidig søkeaksjon, hvor også russerne var mer opptatt av å lete etter kapselen enn å protestere USAs handlinger på Svalbard. Forskjellen ble dermed at flyplass-saken ville representert en konstant økning av spenningen på Svalbard i 1959, i motsetning til denne ene aksjonen hvor amerikanerne ble gitt tilgang og dro i løpet av 6 dager.

De nye perspektivene endrer Discoverer II status fra et simpelt unntak i norsk avspenningspolitikk og diskusjonen om Sovjetunionen fant den eller ikke. Gjennom denne teksten har jeg vist hvordan episoden har et større omfang enn tidligere antatt. Under operasjonen oppstod det en kompleks situasjon som ga rom for politisk manøvrering og utnytte situasjonen i den psykologiske krigføringen. Dette perspektivet har dermed gitt en ny forståelseshorisont på Discoverer II-aksjonen og satt den i en større sammenheng.

Det diplomatiske spillet om Discoverer II-aksjonen er en case studie i hvordan USA vurderte og tenkte ved å benytte enhver situasjon for å belyse forskjellene på de to systemene,

³¹⁹ *Deptel 1089*. From Oslo to Secretary of State. Embassy Note 1004. 20. April. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-1959. 711.56301/4-2059. box 2884

³²⁰ *Spitsbergen search operation*. From Oslo to secretary of state. Embtel 1016. 21 April 1959. NARA. RG59. Central Decimal file system 1955-59. 711.56301/4-2159. box 2884

³²¹ Skogrand, Njølstad og Tamnes. "Kald krig, nordområder og storstrategi.". 1998. Oslo. 31

gjennom den psykologiske krigføringen. Discoverer II-aksjonen gir videre innsikt i hvor kalkulerende Eisenhower administrasjonen var i å utnytte den psykologiske krigføringen ved å fremme det vitenskapelige og fredelige ved Discoverer II. Særlig etterspillet viser hvordan denne tankegangen utspilte seg som en bevist strategi som kunne brukes i det politiske spillet. For å sette dette i et større perspektiv var det flere momenter ved Eisenhowers strategi som ble stående som en mal i planleggingen av utenrikspolitikken for de senere administrasjonene.³²² Et av disse var bruken av psykologisk krigføring for å fremme den amerikanske ideologien som den rette og riktige systemet. Discoverer II-aksjonen kan da fungere som en case-study for både mulige sammenligninger og vurderinger gjort i henhold til den psykologiske krigføringen.

Denne teksten ble ikke utarbeidet med tanke på den psykologiske krigføringen og dermed kan det være primærmaterialet tilgjengelig ved slutten av noteutveksling som jeg ikke har sett på. Genèvekonferansens primærmateriale kan også sees på for å kunne påvise om noteutvekslingen var diskutert med Sovjetunionen eller internt blant den amerikanske delegasjonen som pressmiddel. En slik undersøkelse kan sette den psykologiske krigføringen i et enda bedre perspektiv, og forhåpentligvis gi et klarere svar på hvorfor USA ikke gikk videre med den psykologiske krigføringen etter det sovjetiske svaret. Mine indiser pekte mot en stormakts hensyn og verdien av publisering ville ikke være for lav i forhold til risikoen.

Kampen mellom supermaktene om dominans på jorden ble også utkjempet i verdensrommet og i menneskenes sinn. Både nasjonen og innbyggerne måtte ofre for at den sovjetiske trusselen skulle bli møtt og slå tilbake. For som Eisenhower sa i sin første State of the Union Adress: "There is but one sure way to avoid total war – and that is to win the the cold war.

- Dwight D. Eisenhower. 2. Februar 1953

³²² Bowie and Immerman. *Waging Peace*. 1998. 245-259

Appendiks A

Tabell over forskjellige satellittprogrammer og viktige satellitter rundt 1959

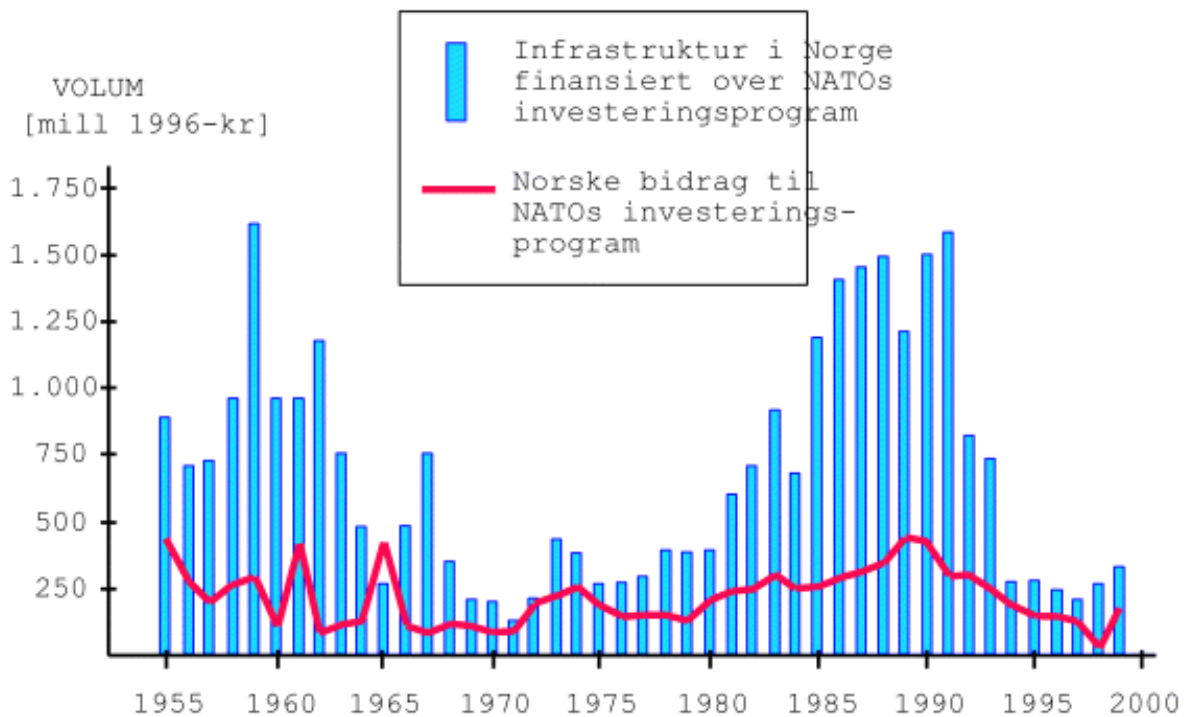
Eier:	Viktige satellitter:	Første Oppskytning:	Nyttelast i KG:	Bæreraket:	Formål:
US Air Force	WS-117L	Ikke skutt opp, men i utvikling siden 1946			Satelittovervåkning
	Discoverer I	28.02.1959	618	Thor	Første satellitt i polær-bane
	Discoverer II	13.04.1959	743	Thor	Vitenskapelige instrumenter Styrtet i Svalbard regionen
	Discoverer XIII	10.08.1960	850	Thor	Første Coronasatellitt returnert
	Discoverer XIV	18.08.1960	850	Thor	Første Kamera returnert. Bilder av
	SAMOS	11.10.1960	1845	Atlas-Agena	Satelittovervåkning, fortsettelsen av WS-117
	MIDAS	26.02.1960	2045	Atlas-Agena A	Tidlig varsel av interkontinentale missiler
Army US Army	Score	18.12.1958	3980	Atlas	Første kommunikasjon satellitt. Brukt psy. warfare
	Explorer I	01.02.1958	13.97	Juno I (Jupiter C)	USAs første satellitt, Vitenskapelige instrumenter
US Navy	Vanguard	17.03.1958	1.47	Vanguard	Vitenskapelige formål
NASA	Pioneer	11.10.1958	34.2	Thor-Able	Første NASA romprogram. Vitenskapelige formål
Soviet Union	Sputnik I	04.01.1957	83.6	SS-6 (Sapwood)	Verdens første Satellitt
	Sputnik II	03.11.1957	508.3	SS-6 (Sapwood)	Første mulighet for atomstrishode pga. Vekt

Eier:	Bæreraket:	Første oppskytning	Antall:	Type:	Formål:
US Air Force	THOR	25.01.1957	225	IRBM	Første rakett fra USAF. En ombygd versjon brukt for Discoverer
	Atlas	17.12.1957	350	ICBM	Brukt for Corona. Første interkontinentale rakett
US Army	Jupiter C	20.09.1956	3	Sounding Rocket	Første amerikanske rakett. En videreutviklet V-2
	Juno I (Jupiter C)	01.02.1958	6	Orbital Launch	Sendte USAs første satellitt. En kamuflert Jupiter C
US Navy	Vanguard	23.10.1957	11	Satellite Launch	Brukt til Vanguard satellitten.
Soviet Union	SS-6 (R-7)	15.04.1957	31	ICBM	Ombygd utgave brukt for Sputnik

Kilde: NASA NSSDC Master catalog Search. Hentet den 31.04.13 fra: <http://nssdc.gsfc.nasa.gov/nmc/spacecraftSearch.do>

Appendiks B

NATO infrastruktur investeringer i Norge i perioden 1955-2000. Inflasjonsjustert til norsk kroneverdi 1996.

Tallene er basert på regnskap og budsjett frem til 1998. Inflasjonsjusterte tall 1996 NOK: Forsvarsdepartementet "NATO i Norge" Aksessert: 06.12.12 Hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fd/dok/nouer/2000/nou-2000-20/4/6.html?id=360067>

Forkortelser

CENTO	Central Treaty Organization
CIA	Central Intelligence Agency
MDAP	Mutual Defense Assistance Program
NATO	Northern Atlantic Treaty Organization
NRO	National Reconnaissance Office
SAC	Strategic Air Command
SEATO	South East Asia Treaty Organization
USAF	United States Air Force

Forkortelser til kilder: National Archives

DoD	Department of Defense
EL	Eisenhower Library
NARA	National Archives and Records Administration
RG 59	Record Group 59: General Records Of the Department of State
RG 84	Record Group 84: Records of the Foreign Service Posts of the Department of State
RG 340	Record Group 340: Records of the office of the secretary of the Air Force.

Litteraturliste

Arkivmateriale

Materiale fra National Archives II, College Park, Maryland

National Archives Record Group 59 (RG59): General Records Of the Department of State

- Central Decimal File System 1955-1959
- Central Decimal File System 1960-1963
- Central Foreign Policy Files, 1964-1966

National Archives Record Group 84 (RG84): Records of the Foreign Service Posts of the Department of State

- General Records, 1936-1961

National Archives Record Group 340 (RG340): Records of the office of the secretary of the air force.

- Security Classified General Correspondence, 1956-1965

Central Intelligence Agency (CIA) Records Search Tool (CREST)

Materiale fra Eisenhower Library, Abilene, Kansas

Karl Harr Jr Papers

- Subject Series, 1943-1996

Ann Whitman File

- DDE Diary Series
- Administration Series

Materiale fra Riksarkivet

- Utenriksdepartementet 1950-1959
- Forsvarsdepartementet Vaktjournal Bodø Lufthavn
- Statsministerns Kontor 1940-2005
 - Ab referatnoter 1957-1965

Trykte Primærkilder

Foreign Relations of the United States (FRUS). 1958-1960. Volume VII, Part II. Government Printing Office: Washington D.C, 1993

Foreign Relations of The United States (FRUS). 1952-1954. Volume II National Security Affairs. Part I. Government Printing Office: Washington D.C, 1984.

Littratur:

Bailey, Robert L.. Review of *The Wizards of Langley*, by Jeffrey T. Richelson. In *The Journal of Military History*, Vol. 66, No. 3 (Jul., 2002). 938-939

Bissell, Richard. *Reflections of a Cold Warrior*. New Haven: Yale University Press, 1996.

Bowie, Robert R., and Richard H. Immerman. *Waging peace: how Eisenhower shaped an enduring cold war strategy*. New York: Oxford University Press. 1998.

Brands Jr, H. W.. "Testing Massive Retaliation: Credibility and Crisis Management in the Taiwan Strait". *International Security*, Vol. 12, No. 4 (Spring, 1988): 124-151

Bulkeley, Rip. *The Sputniks Crisis and Early United States Space Policy: A Critique of the Historiography of Space*. Houndmills:Macmillian, 1991.

Chapman, Sidney *IGY: Year of Discovery, the story of the international Geophysical Year*. Ann Arbor: Michigan Univeristy press, 1960.

Clausen, Ingard, and Edward Alan Miller. 2012. *Intelligence revolution 1960: retrieving the corona imagery that helped win the Cold War*. Chantilly, Va: Center for the Study of National Reconnaissance.

Clausewitz, Carl Von. *On War*. Edited and translated by Michael Howard and Peter Paret. Princeton, New Jersey:Princeton University Press, 1989.

Cook, Blanche Wiesen. *The declassified Eisenhower: A Divided Legacy*. Garden City, NY: Doubleday, 1981.

Nick Cullather, Angus Mackenzie. Review of *Secrets: The CIA's War at Home*, by Jeffrey T. Richelson. In *The Journal of American History*, Vol. 85, No. 3 (Dec. 1998).

Dansk Udenrigspolitisk Institut. *Grønland under den kolde krig*. Dansk og amerikansk sikkerhedspolitik 1945-68 [1]. København :Dansk Udenrigspolitisk Institut, 1997

Day, Dwayne A., John M. Logsdon, and Brian Latell. *Eye in the sky: the story of the Corona spy satellites*. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press. 1998.

Dickson, Paul. *Sputnik: the Shock of The Century*. New York:Walker Publishing Company, 2001.

Divine, Robert A. *The Sputnik challenge*. New York: Oxford University Press. 1993.

Divine, Robert A. *Eisenhower and the cold war*. New York: Oxford University Press. 1981

Dockrill, Saki. *Eisenhower's new-look national security policy, 1953-61*. Houndmills: Macmillan Press, 1996.

Dulles, John Foster. "Policy for security and Peace". *Foreign affaires*, April 1, 1954: 353-364

Engerman, David C. "The Romance of Economic Development and New Histories of the Cold War." *Diplomatic History*. 28 (1). 2004: 23-54.

Eriksen, Knut Einar, and Helge Ø. Pharo. *Kald krig og internasjonalisering 1949-1965*. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.

Gaddis, John Lewis. *Strategies of containment: a critical appraisal of postwar American national security policy*. New York: Oxford University Press, 1982.

Gaddis, John Lewis. *The long Peace: inquiries into the history of the cold war*. New York: Oxford University Press. 1987.

Gaddis John Lewis. "Intelligence, Espionage, and Cold War Origins". *Diplomatic History* 13 (2), 1989: 191-212

Gaddis, John Lewis. *We now know: rethinking Cold War history*. Oxford: Clarendon Press, 1997.

Gleditsch, Nils Petter. Review of: *KGB. The Inside Story of Its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev* by Christopher Andrew ; *Oleg Gordievsky; Instructions from the Centre. Top Secret Files on KGB Foreign Operations, 1975-1985* by Christopher Andrew, Oleg Gordievsky. In: *Journal of Peace Research*, Vol. 29, No. 3 (Aug., 1992): 364

Greenstein, Fred I. *The hidden-hand presidency: Eisenhower as leader*. New York: Basic Books. 1982.

Hall, R. Cargill, "Origins of U.S. Space Policy: Eisenhower, Open Skies, and Freedom Of Space", in Logsdon, John M., Linda J. Lear, and Roger D. Launius. 1995. *Exploring the unknown: selected documents in the history of the U.S. civil space program*. Washington, D.C.: NASA. Volume I: 213-229

Handberg, Roger. *Seeking new world vistas: the militarization of space*. Westport, Conn: Praeger. 2000

Haraldstad, Hilde, *Norsk nei til Franco I NATO*, Publisert i Forsvarsstudier 4/1995.

Harkavy, Robert E. *Bases Abroad: The Global Foreign Military Presence*. Oxford: Oxford University Press, 1989

Henry, David. "Eisenhower and Sputnik: The Irony of Failed Leadership" in *Eisenhower's War of Words: Rhetoric and Leadership*. Ed. Martin J. Medhurst. 223-250. East Lansing Michigan: Michigan State University Press, 1994

Hetland, Tom M. *Då Moskva sa nei til Norden: Sovjets syn på Norden og NATO 1948-1952*. Oslo, Norway: Forsvarets høgskole, Forsvarshistorisk forskningscenter. 1984.

Hetland, Tom M. *Sovjetunionen og norsk tryggingpolitikk 1948-1959*. Hovudoppgåve i historie: Universitet i Bergen, 1983.

Hetland, Tom M. "Atomrasling og avspenning: Sovjet og norsk tryggingpolitikk 1953-1958", FHFS Notat Nr 5 1984

Herman, Michael, J. Kenneth McDonald, and Vojtech Mastny. 2006. *Did intelligence matter in the Cold War?* Oslo: Norwegian Institute for Defence Studies.

Hogan, J. Michael. "Eisenhower and Open Skies. A Case Study in Psychological Warfare". in *Eisenhower's War of Words: Rhetoric and Leadership*. 137-156. Ed. Martin J. Medhurst. East Lansing Michigan: Michigan State University Press, 1994

Holtmark, Sven G. *Høyt spill, Svalbard-spørsmålet 1944-47*. Forsvarstudier 1/2004.

Holst Johan Jørgen "Norsk sikkerhetspolitikk i strategisk perspektiv", Internasjonal Politikk nr 5 (1966): 463-490

Holst, Johan Jørgen. "Norsk Sikkerhetspolitikk I strategisk perspektiv" Bind II Dokumentasjon, Norsk utenrikspolitisk institutt Oslo 1967

Hughes, R. Gerald. "Of Revelatory Histories and Hatchet Jobs: Propaganda and Method." *Intelligence History and National Security*, 23 (6), (2008): 842-877

Immerman, Richard H. "Eisenhower and Dulles: Who Made The Decisions?". *Political Psychology* 1 (Autumn 1979): 21-38

Immerman, Richard H. "Confessions of an Eisenhower Revisionist: An Agonizing Reappraisal". *Diplomatic History*. 14 (3) (1990): 319-342.

Immerman, Richard H. "Foreign Relations in the 1950s ", in Robert Schulzinger Ed, *A companion to American Foreign Relations*. 292-308. John Wiley & Sons, New York, 2008.

Ivie, Robert L. "Eisenhower as Cold Warrior" in *Eisenhower's War of Words: Rhetoric and Leadership*. Ed. Martin J. Medhurst. 7-26. East Lansing Michigan: Michigan State University Press, 1994.

Killian, James Rhyne. *Sputnik, scientists, and Eisenhower: a memoir of the first special assistant to the President for science and technology*. Cambridge, Mass: MIT Press. 1977.

Launius, Roger D. *Space Stations: Base Camps to the Stars*. Washington, DC: Smithsonian Institution Press, 2002

Launius and Howard E. McCurdy. *Robots in Space: Technology, Evolution, and Interplanetary Travel*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2008

Leffler, Melvyn p.. *For the Soul of Mankind: United States, The Soviet Union and The Cold War*. New York: Hill and Wang. 2007

- Levine, Alan J. *The missile and space race*. Westport, Conn: Praeger. 1994.
- Lewis, Jonathan. Review on *Eye in the Sky: The Story of the Corona Spy Satellites*, by Dwayne A. Day: John M. Logsdon: Brian Latell. In *The international history review*, Vol. 21, No. 3, (Sep. 3, 1999). 824-826
- Logsdon, John M., Linda J. Lear, and Roger D. Launius. 1995. *Exploring the unknown: selected documents in the history of the U.S. civil space program*. Washington, D.C.: NASA. Volume I,
- Lundestad, Geir. "Nasjonalisme og internasjonale i norsk utenrikspolitikk: Et faglig-provoserende essay". *Internasjonal politikk temahefte I 1985*: 38-54
- Mastny, Vojtech, "Soviet Foreign Policy 1953-1962," in *The Cambridge History of the Cold War: Volume I Origins*, ed. Melvyn P. Leffler and Odd Arne Westad. 312-333. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- May, Ernest R. ed *American Cold War Strategy: Interpreting NSC 68*. New York:Bedford Books of St. Martins Press, 1993.
- McDougall, Walter A. *The Heavens and the Earth: A Political History of the Space Age*. 1985.
- McMahon Robert J. "US national Security Policy, Eisenhower to Kennedy," in *The Cambridge History of the Cold War: Volume I Origins*. ed. Melvyn P. Leffler and Odd Arne Westad. 288-311. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- McMahon Robert J, 1986. "Eisenhower and Third World Nationalism: A Critique of the Revisionists". *Political Science Quarterly*. 101 (3): 453-473
- Medhurst, Martin J. "Eisenhower's Rhetorical Leadership: An Interpretation" in *Eisenhower's War of Words: Rhetoric and Leadership*. 285-302. Ed. Martin J. Medhurst East Lansing Michigan: Michigan State University Press, 1994.
- Mulcahy, Robert D. *Corona star catchers: the Air Force aerial recovery aircrews of the 6593d Test Squadron (Special). 1958-1972*. Chantilly, Va: Center for Study of National Reconnaissance, 2012.
- Newman Kitty. *Macmillan, Khrushchev and the Berlin Crisis 1958-1960*. London: Routledge, 2007:
- Ninkovich, Frank. *Modernity and Power: A History of the Domino theory in the Twentieth Century*. Chicago :The University of Chicago Press, 1994
- Nixon, Richard M. *Six Crisis*. Garden City: Doubleday, 1962
- Outzen, James and Robert L. Perry. *A history of satellite reconnaissance: the Robert L. Perry histories*. Chantilly, VA: Center for the study of National Reconnaissance, 2012

Osgood, Kenneth Alan. *Total Cold War: Eisenhower's secret propaganda battle at home and abroad*. Lawrence: University of Kansas. 2006.

Pach Jr, Chester J. And Elmo Richardson. *The Presidency of Dwight D. Eisenhower*. Lawrence, Kansas: University Press of Kansas, 1991.

Pedlow, Gregory W., and Donald E. Welzenbach. *The CIA and the U-2 program, 1954-1974*. Washington, D.C.: Central Intelligence Agency, Center for the Study of Intelligence. 1998

Prados, *The Soviet Estimate: U.S. Intelligence Analysis and Russian Military Strength*. New York, The Daily Press: 1982

Rabe Stephen G. "Eisenhower Revisionism" in *America in the World: The historiography of American Foreign Relations since 1941*, Michael Hogan ed. 300-325. Cambridge: Cambridge university press, 1995.

Ranelagh, John *The Agency The rise & decline of the CIA*. Hodder and Stroughton, London: 1988

Schake, Kurt Wayne. *Strategic Frontier: American Bomber Command Bases Overseas 1950-1960*. Trondheim: Historisk Institutt, Det historisk-filosofisk fakultet NTNU, 1998.

Richelson, Jeffrey. *The U.S. intelligence community*. Boulder: Westview Press. 1995.

Richelson, Jeffrey. *The wizards of Langley: inside the CIA's Directorate of Science and Technology*. Boulder, Colo: Westview Press. 2001

Riste ,Olav og Arnfinn Moland. *Strengt Hemmelig: Norsk etterretningstjeneste 1945-1970*. Oslo: Universitetsforlaget, 1997

Riste, Olav, *Norway's Foreign Relations – a History*. Universitetsforlaget, Oslo: 2001

Riste Olav, "Ideal og Egeninteresser: utviklinga av den norske utanriks-politiske tradisjon", i Holtmark, Sven G., and Olav Riste. 53-89. *Motstrøms: Olav Riste og norsk internasjonal historieskrivning*. Oslo: Cappelen. 2003.

Rostow, W. W. *Open Skies: Eisenhower's proposal of July 21, 1955*. Austin: University of Texas Press. 1982.

Soares, John. "Cold War, Hot Ice: International Ice Hockey, 1947-1980." *Journal of Sport History*. 34 (2). 2007: 207-230

Skogrand, Kjetil, and Rolf Tamnes. *Fryktens likevekt: atombomben, Norge og verden 1945-1970*. Oslo: Tiden Norsk forlag. 2001.

Skogrand, Kjetil, Olav Njølstad, and Rolf Tamnes. 1998. "Brennpunkt: Kald krig, nordområder og storstrategi." IFS Info 5/1998 Oslo: Institutt for forsvarsstudier.

Stares, Paul B. *The militarization of space: U.S. policy, 1945-1984*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press. 1985.

Tamnes, Rolf. "Integration and Screening - The two faces of Norwegian Alliance Policy, 1945-1986" FHFS notat NR 5 1986

Tamnes, Rolf. *The United States and the Cold War in the High North*. Oslo: Ad Notam, 1991

Tamnes, Rolf, *Svalbard og den politiske avmakt: Striden om flyplass, Olje og telemetri-stasjon, 1955-1970*. Forsvarsstudier 1/1992,

Taylor, A.J.P, *English History 1914-1945* rev. ed. Oxford: Oxford University Press 1976

Toje, Asle. "Norsk utenrikspolitikk – En kritikk". Nytt norsk tidsskrift I-2/2010: 207-215

Trachtenberg, Marc. *A constructed peace: the making of the European settlement, 1945-1963*. Princeton, N.J.: Princeton University Press. 1999

United States, and Kevin Conley Ruffner. *Corona America's first satellite program*. Washington, D.C.: History Staff, Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency. 1995

United States. *The Corona story*. Chantilly, Va.: National Reconnaissance Office. 1988.

Internett:

Air Force Space Command. *Frank Buzard inducted to hall of fame*. Hentet den 29.04.13 fra: <http://www.afspc.af.mil/shared/media/document/AFD-100405-073.pdf>

Dwayne Day, The Space Review. "Has anybody seen our satellite?" 20. April 2009
Aksessert den 29.09.2012: fra <http://www.thespacereview.com/article/1352/1>

Eisenhower Archives, President's Daily Appointments Log, Hentet den 08.04.2013 fra: http://www.eisenhower.archives.gov/research/online_documents/presidential_appointment_books/1959/April_1959.pdf

Forsvarsdepartementet "NATO i Norge" Aksessert: 06.12.12 Hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fd/dok/nouer/2000/nou-2000-20/4/6.html?id=360067>

NASA NSSDC Master Catalog Search. Hentet den 31.04.13 fra: <http://nssdc.gsfc.nasa.gov/nmc/spacecraftSearch.do>

NASA History: "Sputnik Information" Hentet den 13.04.2013 fra: <http://history.nasa.gov/sputnik/expinfo.html>

NASA History. The history of Cosmic Ray Studies 1950-1959. Hentet den 27.04.2013 fra: http://helios.gsfc.nasa.gov/hist_1950.html

NASA Explorer I Quick Facts. hentet den 14.02.2013: <http://www.jpl.nasa.gov/explorer/facts/>

NASA History aksessert: 13.04.2013 Hentet fra: <http://history.nasa.gov/SP-4202/chap11.html>

NASA History: Vanguard Hentet fra NASA History den 13.04.2013:
<http://history.nasa.gov/SP-4202/chapter2.html>

State Department: *Limited test ban treaty*. Hentet den 07.05.2013 fra:
<http://www.state.gov/t/isn/4797.htm>

The White House. *Release of Imagery Acquired by Space-based National Intelligence Reconnaissance Systems*. Executive Order. 1995. Hentet den 24.04.2013 fra:
<http://www.nro.gov/history/csnr/corona/execorder.pdf>

Intervjuer:

Intervju med Generaløytnant (p) Alf Granviken. Foretatt på Luftkrigskolen Trondheim den 14. November 2012.

Intervju med Generalmajor (p) Olav Aamodt. Foretatt på Luftkrigskolen Trondheim den 14. November 2012.

Annet:

Aftenposten

Aviation Week, April 20 1959. Richard Sweeney, "*Discoverer Orbital Attitude Controlled*", McGraw Hill Publication

CIA Films. *A Point in Time: The Corona Story*. Official Documentary of the Corona Program. 1972. Hentet den 05.06.12 fra: <http://www.nro.gov/history/csnr/corona/videos.html>

Verdens Gang (VG)